

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

СТРОЇЧ ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 343.9 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ**

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ *В. В. Строїч*

Науковий керівник – **Гумін Олексій Михайлович**, доктор юридичних наук,
професор

Львів – 2021

АНОТАЦІЯ

Строїч В. В. Сучасні соціально-правові механізми протидії злочинності в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право). – Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2021.

Дисертація є спеціальним комплексним дослідженням у вітчизняній науці кримінального права основ сучасних соціально-правових механізмів протидії злочинності в юридичній доктрині й кримінальному законодавстві України, у ході якого розроблено пропозиції щодо їх удосконалення, з метою запобігання злочинності в Україні в умовах транзиції до нового національного законодавства.

Кримінологічний аналіз соціально-правових механізмів протидії злочинності, які за своєю сутністю хоч і є єдиним цілісним і системним утворенням, довів, що у сучасній кримінологічній теорії вони представлені різними теоретичними моделями. Мета роботи полягала в аналізі різних теоретичних підходів до розроблення моделі протидії злочинності, за результатами якого запропоновано авторську теоретичну модель указанного механізму, що оптимально узгоджується із сучасними запитами українського суспільства.

У роботі концептуально обґрунтовано, що соціально-правовий механізм – це система різноманітних правових й інших імперативних засобів і чинників, які здатні протидіяти злочинності (виявляти, нейтралізувати чи елімінувати) й можуть забезпечувати необхідні умови для дотримання прав і свобод людини в сучасному соціумі; правова діяльність, спрямована на перешкоджання виявам злочинності як у загальній, так і спеціальній соціальній площині; поняття «соціально-правовий механізм протидії злочинності» акцентує на тому що правовий механізм є частиною соціального й функціонує з ним у тісній єдності.

Окреслено основні завдання протидії злочинності, що полягають у: з'ясуванні причин учинення кримінальних правопорушень й умов, які їм запомагають; застосуванні відповідних заходів щодо нейтралізації (блокування) чи усунення таких причин й умов; виявленні та контролі (певний облік) осіб із протиправною поведінкою, що тенденційна переростати у вчинення кримінальних правопорушень; здійсненні відповідного превентивного (коригувального) впливу, шляхом застосування індивідуально-профілактичних заходів щодо таких осіб, з метою недопущення вчинення ними потенційних кримінальних правопорушень; реалізації належних просвітних заходів серед соціуму, спрямованих на зниження серед громадян ризику бути жертвою злочинних посягань; обмеженні (елімінації) впливу негативних явищ і процесів, що зумовлюють злочинність; мобілізації усіх позитивних потенціалів соціуму на створення (утвердження) атмосфери антагонізму до всіх форм злочинної поведінки; удосконаленні діяльності суб'єктів протидії злочинності, передусім, шляхом усунення наявних прогалин у їхній роботі; оптимізації ефективності діяльності з протидії злочинності.

Гарантії забезпечення функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності виокремлено у дві групи: перша група – умови (передумови) забезпечення (правові, організаційні, політичні, ідеологічні, соціальні, економічні тощо); другу групу становлять засоби забезпечення, серед яких: організаційно-структурні інституції, державні органи та неурядові структури (зокрема, і громадяни), які протидіють злочинності.

Запропоновано нормативно-правові акти у сфері протидії злочинності за критерієм предмету їх правового регулювання умовно виокремити в такі групи: 1) ті, що визначають загальні засади соціально-правового механізму протидії злочинності; 2) ті, що встановлюють відповідальність за скоєння кримінальних правопорушень; 3) ті, що регулюють зміст і процес протидії соціально-правового механізму протидії злочинності: закони, міжвідомчі нормативні акти, відомчі нормативні акти; 4) ті, що визначають правовий статус і компетенцію суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності;

5) ті, що регулюють окремі питання забезпечення соціально-правового механізму протидії злочинності.

Обґрунтовано доцільність прийняття єдиного нормативно-правового акту, що врегульовував би політику держави у сфері протидії злочинності. Таким актом вважаємо ЗУ «Про соціально-правовий механізм протидії злочинності» чи ЗУ «Про систему протидії злочинності», в якому б закріплювалися основні положення у сфері протидії злочинності, зокрема напрями, форми, коло суб'єктів, їхній правовий статус, сфера діяльності та критерії оцінки ефективності роботи.

Запропоновано суб'єктів соціально-правового механізму диференціювати на чотири категорії: перша категорія – органи загальної компетенції, що виробляють та забезпечують реалізацію політики протидії злочинності, а саме державні органи, яким характерне управління (адміністрування) й контроль за всіма сферами суспільного буття; друга категорія передбачає органи галузевої (функціональної) компетенції, які покликані безпосередньо здійснювати протидію злочинності; третю групу представляють органи змішаної компетенції, які здійснюють протидію злочинності у певній сфері в процесі виконання своїх основних функцій, для яких протидія злочинності не виступає їхнім визначальним завданням; четверта група – це інститути громадянського суспільства, самі громадяни чи їх спільноти, діяльність яких безпосередньо здійснює вплив на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності та окремих кримінальних правопорушень.

Установлено, що соціально-профілактична діяльність є дієвим способом поступового викорінення злочинності, так як передбачає злагоджену діяльність усіх суб'єктів соціально-правового механізму, спрямовану на протидію детермінант злочинності, поширюється в різних часових періодах щодо здійснення запобіжної діяльності, тобто від початку формування особи злочинця – рання профілактика, до профілактики рецидиву кримінальних правопорушень. Зокрема, детермінантами злочинності, що є об'єктами профілактичного впливу, постають різні процеси суспільного буття: політичні,

соціальні, економічні та ін., а також процеси людської свідомості та діяльності. Відтак діяльність суб'єктів з обмеження, нейтралізації та елімінації (усунення) дії детермінантів злочинності вимагають системного застосування профілактичних і безпосередньо запобіжних заходів, тобто у комплексі.

Акцентовано на перспективності віктимологічного напрямку профілактики злочинності, яка полягає у цілеспрямованому спеціалізованому впливі на чинники, що обумовлюють віктимність, чи сприяють їй. Віктимологічна профілактика полягає у специфічній діяльності соціальних інституцій, спрямованій на виявлення та усунення (блокування, нейтралізацію) чинників, обставин й ситуацій, що формують віктимну поведінку, які детермінують реалізацію, установлення конкретних груп ризику чи осіб із підвищеним рівнем ризику, впливають на них, з метою відновлення або активізації їхніх захисних властивостей; удосконалення наявних чи розроблення нових особливих засобів захисту громадян від кримінальних правопорушень і подальшої віктимізації.

З огляду на останні зміни у національному законодавстві, виокремлено основні завдання сучасної державної політики протидії злочинності, а саме: забезпечити передачу більшості правоохоронних функцій (зокрема, щодо протидії злочинності), окрім боротьби із кримінальними правопорушеннями проти основ національної безпеки, від СБУ до правоохоронних органів, зокрема НП України; запровадити системну протидію злочинності; налагодити систему ефективної взаємодії правоохоронних органів України із сусідніми державами для протидії злочинності у прикордонних регіонах, а також імплементації їхнього позитивного досвіду у вітчизняний; розширити спектр спеціальних кримінологічних досліджень структурних елементів сучасних механізмів протидії злочинності, закономірностей її функціонування тощо. Це необхідно для формування комплексної характеристики сучасних механізмів протидії злочинності загалом та її окремих видів, а відтак розробки на цій основі належних методичних рекомендацій з протидії всім проявам злочинності.

Сформовано систему діяльності із протидії злочинності: координованість взаємодії учасників системи запобігання та протидії; захист суб'єктів моніторингу злочинності, а також їх працівників від погроз, дискримінаційних чи інших негативних дій, що пов'язані з виконанням норм цього Закону; збереження, захисту інформації й повноти, актуальності та своєчасності інформаційного обміну; невідворотності покарання і переконливості та пропорційності заходів впливу стосовно порушення законодавства в сфері запобігання й протидії злочинності; доступності суб'єктам моніторингу інформації, яка необхідна для виявлення кримінальних діянь; співробітництво та взаємодія з іноземними державами у сфері запобігання й протидії злочинності тощо.

Запропоновано шляхи вдосконалення сучасного соціально-правового механізму протидії злочинності в Україні: 1) ВРУ розглянути можливість розроблення та підтримку проєктів: Закону України «Про державно-правовий механізм протидії злочинності», Закону України «Про кримінологічну експертизу», Закону України «Про антикримінальну стратегію» тощо; 2) КМУ організувати й забезпечити розробку проєктів Концепції державної кримінально-правової політики та Концепції Державної програми протидії злочинності на майбутні роки; 3) державним органам, що наділені контрольними повноваженнями у боротьбі зі злочинністю (передусім МВС та ГПУ) налагодити постійний науково-експертний супровід, із залученням іноземних і вітчизняних спеціалістів, з метою подальшого удосконалення національного кримінального, кримінально-процесуального і кримінально-виконавчого законодавства, зокрема у частині щодо питань антикримінальної стратегії та концепції, кримінально-правової політики, а також інших інструментів державно-правового механізму протидії злочинності; 4) у правозастосовній сфері можуть бути корисними такі заходи, як: переорієнтація правозастосовувачів, необхідність (обов'язковість) дотримання й охорони прав і свобод людини як безумовної цінності, з метою виключення буквоїдства юридичної практики та зловживання правовими засобами; посилення

механізмів відомчого контролю щодо дотримання законодавства; розробка правових механізмів, що здатні запобігти дезінтеграції правозастосовної практики тощо.

Ключові слова: кримінологічно-правові засади, кримінальне правопорушення, протидія злочинності, соціально-правовий механізм протидії злочинності, правові гарантії, правове регулювання, об'єкти соціально-правового механізму протидії злочинності, суб'єкти соціально-правового механізму протидії злочинності, соціально-профілактична діяльність.

SUMMARY

Stroich V. V. Modern social and legal crime prevention mechanisms in Ukraine. – Qualification academic paper as a manuscript.

Thesis work for the scientific degree, PhD in Law, speciality 081 “Law” (08 – Law). – Lviv Polytechnic National University. – Lviv, 2021.

The thesis work is a comprehensive research in domestic science of criminal law of foundations of modern social and legal mechanisms of crime prevention in legal doctrine and criminal legislation of Ukraine. In the course of this study, proposals were developed for their improvement, with the aim of preventing malpractice in Ukraine under the conditions of transition to the new national legislation.

Criminological analysis of social and legal crime prevention mechanisms, although an integral and systemic establishment, has shown that in modern criminological theory they are represented by different theoretical models. The aim of the work was to analyze different theoretical approaches to developing a model to prevent criminality, based on the results, the author proposed a theoretical model of the mechanism, which is optimally aligned with the current needs of Ukrainian society.

The work conceptually proves that the social and legal mechanism is a system of various legal and other operational tools and measures that can prevent the criminality (detect, neutralize or eliminate) and can provide the necessary conditions

for the observance of human rights and freedoms in today's society; legal affairs aimed to overcome the phenomena of criminality in both the general and specific social plane; the concept of "social and legal mechanism against criminality" emphasizes that the legal mechanism is part of the social one and deals with it in a tight integration.

The main objectives of crime prevention are defined. They consist of: the determination of the causes of committing criminal offences and the conditions that contribute to it; the implementation of appropriate measures to neutralize (block) or eliminate such causes and conditions; detection and detention of persons with unlawful behaviour that tends to escalate into the commission of criminal offences; exercising appropriate preventive (corrective) influence by applying personal preventive measures to such individuals to prevent them from committing potential criminal offences; implementation of appropriate awareness-raising activities among the society aimed at reducing the risk of people becoming victims of malicious attacks; limiting (eliminating) the impact of negative phenomena and processes that foster malice; mobilizing all the positive society potentials to create (establish) an atmosphere of antagonism to all forms of malicious behaviour; improving the activities of entities involved in combating criminality, first and foremost by removing existing gaps in their work; optimizing the effectiveness of activities against criminality.

The guarantees for ensuring the functioning of social and legal mechanisms to prevent criminality are divided into two groups. The first group is listed as the conditions (prerequisites) of provision (legal, organizational, political, ideological, social, economic, etc.); the second group includes means of provision such as organizational and structural institutions, governmental organizations and non-governmental structures (in particular, citizens) that prevent the criminality.

The proposed legal acts in the field of crime prevention, based on the criteria of the subject of their legal regulation, are conditionally divided into the following groups: 1) those that define the general principles of the social and legal mechanism for crime prevention; 2) those that establish liability for committing the criminal

offences; 3) those that regulate the content and process of combating the social and legal mechanism for the crime prevention: laws, interagency normative acts, and departmental normative acts; 4) those that define the legal status and competence of the entities of social and legal crime prevention mechanism; 5) those that regulate specific issues of providing a social and legal mechanism of crime prevention.

The necessity of adopting a universal normative act, which would regulate the state's policy in the sphere of crime prevention, is substantiated. Such an act would be the Law of Ukraine "On Social and Legal Mechanism of Crime Prevention" or the Law of Ukraine "On the System of Crime Prevention", which would enshrine the key provisions in the field of combating criminality, in particular the areas, forms, number of entities, their legal status, the scope of activity and criteria for evaluating the effectiveness of work.

It is suggested that the entities of the social and legal mechanism should be divided into four categories: the first category should include the agency of general competence that produce and ensure the policy implementation to combat crime, namely, the state bodies, which have the power to manage (to administrate) and control all spheres of public life. The second category consists of sectoral (functional) competence bodies, which are directly involved in crime prevention. The third group is represented by mixed-competence bodies, which are engaged in the crime prevention in a specific area in the performance of their core functions, for which crime prevention is not their primary task. The fourth group are institutions of the civil society, the citizens themselves or their communities, whose activities directly influence the prevention processes against the determinants of criminality and separate criminal offences.

It is characterized that social and preventive activity is a powerful method of its gradual eradication of criminality. It requires the well-coordinated activity of all the entities of social and legal mechanism, aimed at countering the determinant of the criminality; the implementation of preventive action should be extended to different periods, i.e. from the beginning of the formation of the criminal personality - which is early prevention, to the prevention of the criminal offences recidivism. Thus, the

determinants of criminality, which are the objects of proactive influence, are different processes of social life: political, social, economic, and others, as well as the processes of human consciousness and activity. Thus, the activity of entities in the sphere of limiting, neutralizing and eliminating (abatement) of the determinants of crime actions require the systematic use of preventive and direct measures, i.e., complex measures.

Emphasis has been placed on the promising perspectives of the victimological direction of crime prevention, which is about the result-oriented specialized influence on the factors that cause or contribute to victimization. Victimological prevention consists of the specific activities of the social institutions. Such are aimed at identifying and eliminating (blocking, neutralizing) the factors, circumstances, and situations forming the victim behavior that determines the implementation, identification of specific risk groups or individuals with elevated risk levels, influencing them to renew or activate their defence properties. It also consists of the improvement of existing or development of new special means of the citizens criminal offences protection and the following victimization.

The main tasks of the current state policy against criminality are outlined, taking into account the recent changes in national legislation. To ensure the transfer of the most Law enforcement functions (including crime prevention), apart from combating criminal offences against the foundations of the national security, from the SBU (Security State of Ukraine) to Law enforcement agencies, including the NP of Ukraine (National Police of Ukraine); to implement the systemic crime prevention; to establish the system of practical cooperation between Ukrainian law enforcement agencies and neighboring states to prevent the criminality in neighboring regions as well as implementation of their positive experience into local legislation; to expand the spectrum of the specialized criminological research of the structural elements of the modern mechanisms of the crime prevention, the patterns of its functioning, etc. This is necessary for the formulation of the comprehensive characteristics of the modern mechanisms of crime prevention in general and its particular forms, as well

as the development on this basis of the appropriate methodological recommendations for the prevention of all manifestations of criminality.

A system of activities to prevent crime has been formed: the coordination of interaction between the participants of the prevention and countering management system; the protection of the entities of monitoring of criminality, as well as their employees from threats, discriminatory or other negative actions related to the implementation of the provisions of this Law; the information integrity, data protection and the relevance and timeliness of the information exchange; the non-retroactivity of punishment and the over-consistency and proportionality of enforcement actions for breaches of the Law in the area of the prevention and prosecution malpractice; the availability to monitoring entities of information that is necessary to detect criminal activities; the cooperation and coordination in the field of prevention and counteraction with foreign states, etc.

The following ways of improvement of the modern social and legal mechanism of the crime prevention in Ukraine were proposed: 1) The VRU (The Verkhovna Rada of Ukraine) to consider the possibility of developing and supporting the The Law of Ukraine "On the State and Legal Mechanism of Crime Prevention" the Law of Ukraine "On Criminological Expertise," and the Law of Ukraine "On Anti-Criminal Strategy," projects etc; 2) The Cabinet of Ministers should arrange and provide the development of the draft of the Concept of State Criminal and Legal Policy and the Concept of the State Crime Prevention Program for the following years; 3) by the government agencies commissioned to combat the crime (including the MVS (Ministry of Interior) and GPU (the State Prosecutor General's Office of Ukraine)) to establish the permanent scientific and expert support involving foreign and local specialists with the purpose of further improvement of the national criminal, criminal procedural and criminal executive legislation, in particular, on the issues of anti-criminal strategy and concept, criminal policy, as well as other tools of state-legal mechanism of the crime prevention; 4) in the field of Law enforcement, such measures may be helpful: refocusing of Law enforcement agencies towards the necessity (obligation) to respect and protect human rights and freedoms as an

absolute value with the aim of eliminating letter worship in legal practice and legal instrument misuse; the enhancement of the home control mechanisms to enforce the Law; the development of legal mechanisms that can prevent the disintegration of Law and order practice, etc.

Key words: criminal foundations, criminal offence, crime prevention, social and legal mechanism of crime prevention, legal guarantees, legal regulation, the objects of the social and legal mechanism of crime prevention, the entity of the social and legal mechanism of crime prevention, social prevention activity.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Строїч В.В. Особливості кримінально-правового регулювання протидії злочинності в Україні. *Наше право*. 2018. № 3. С. 138–144.

2. Строїч В.В. Запобігання злочинів як визначальна складова системи протидії злочинності. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 71–75.

3. Гумін О.М., Строїч В.В. Механізм протидії злочинності: науково-методологічний аналіз дефініції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. Т. 7. № 1. С. 184–190.

4. Stroyich V. Ubllic potential in fight against crime in Ukraine: problems of regulatory regulation. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 6. Vol. 2. P. 106–110.

5. Строїч В.В. Правова взаємодія міжнародних систем у запобіганні злочинності: кримінологічний аспект. *Наше право*. 2020. № 2 (11). С. 205–209.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Строїч В.В. Проблема соціально-правового механізму протидії злочинності в умовах розвитку сучасного конституціоналізму. *Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід: збірник матеріалів учасників IV науково-практичної конференції (м. Львів, 27 квітня 2018 р.)*. Львів: ННШПП НУ «Львівська політехніка», 2018. С. 186–189.

2. Строїч В.В. Проблема корупційної злочинності в судовій системі України. *Судова влада в Україні та інших державах: історія та сучасність (аспекти права)*: матеріали VII Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції (м. Львів, 25 травня 2018 р.). Наукової інтернет-конференції. Терлюк І. Я. (укладач). МОН України, ІНПП НУ «Львівська політехніка». Львів: Ліга-Прес, 2018. Вип. 7. С. 141–145.

3. Строїч В.В. Логістика протидії злочинності. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: збірник тез VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 30 травня 2018 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. С. 85–87.

4. Строїч В.В. Участь громадськості в заходах запобігання корупційним злочинам в Україні. *Механізм правового регулювання правоохоронної та правозахисної діяльності в умовах формування громадянського суспільства (осінні читання)*: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (м. Львів, 23 листопада 2018 р.). Упор. Л. В. Павлик. Львів: ЛьВДУВС, 2018. С. 393–397.

5. Строїч В.В. Механізм протидії корупції в органах публічної влади. *Виконавча влада в Україні та інших державах: історія та сучасність (аспекти права)*: матеріали VIII Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції (м. Львів, 7 грудня 2018 р.). Наукової інтернет-конференції. Терлюк І. Я. (укладач). ІНПП НУ «Львівська політехніка». Львів: Ліга-Прес, 2018. Вип. 8. С. 45–49.

6. Строїч В.В. Стратегія протидії злочинності як правовий феномен. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: збірник тез VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 30 травня 2019 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 149–151.

7. Строїч В.В. Запобігання корупційним злочинам в Україні: участь громадськості в заходах. *Законодавча влада в Україні та інших державах світу: історія і сучасність (аспекти права)*: матеріали IX Всеукраїнської

наукової інтернет-конференції (м. Львів, 31 травня 2019 р.). Львів, 2019. Вип. 9. С. 223–225.

8. Строїч В.В. Модуси профілактики злочинності серед неповнолітніх. *Рівність у праві: історична ретроспектива і сучасність*: матеріали Х Всеукраїнської наукової інтернет-конференції (м. Львів, 6 грудня 2019 р.). Терлюк І. Я. (укладач). ІППО НУ «Львівська політехніка». Львів: Ліга-Прес, 2019. Вип. 10. С. 184–187.

9. Строїч В.В. Правові стандарти антикорупційної політики в системі державної служби: шляхи удосконалення. *Феномен національної держави і права: український та світовий досвід і перспективи*: матеріали XII Всеукраїнської наукової конференції (м. Львів, 4 грудня 2020 р.). Терлюк І.Я. (укладач). ІППО НУ «Львівська політехніка». Львів: Ліга-Прес, 2020. Вип. 12. С. 132–136.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	17
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1 КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	29
1.1 Стан дослідження у кримінологічній теорії соціально-правового механізму протидії злочинності	29
1.2 Методологічні підходи до дослідження механізму протидії злочинності.....	41
1.3 Протидія злочинності як соціально-правовий механізм: кримінологічно-правові засади дефініції.....	54
Висновки до Розділу 1	69
РОЗДІЛ 2 СУТНІСНИЙ ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ	74
2.1 Правові гарантії соціально-правового механізму протидії злочинності.....	74
2.2 Нормативно-правовий базис функціонування соціально- правового механізму протидії злочинності	90
2.3 Об'єкти та суб'єкти соціально-правового механізму протидії злочинності.....	123
Висновки до Розділу 2	128
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	133
3.1 Соціально-профілактична діяльність як стратегія впливу на соціум щодо зменшення його криміногенного потенціалу	133
3.2 Оптимізація соціально-правового механізму протидії злочинності в Україні.....	148

Висновки до Розділу 3	168
ВИСНОВКИ	172
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	184
ДОДАТКИ	217

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- АМКУ** – Антимонопольний комітет України
- ВРУ** – Верховна Рада України
- ВСУ** – Верховний Суд України
- ГПУ** – Генеральна прокуратура України
- Держлікслужба України** – Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками
- ДМС України** – Державна міграційна служба України
- ДПСУ** – Державна прикордонна служба України
- ДФС** – Державна фіскальна служба України
- ЄРДР** – Єдиний реєстр досудових розслідувань
- ЗУ** – Закон України
- ЗМІ** – засоби масової інформації
- КК України** – Кримінальний кодекс України
- КМУ** – Кабінет Міністрів України
- КРЕП** – Консультативна рада Європейських прокурорів
- КПК** – Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року, з наступними змінами
- КСУ** – Конституційний Суд України
- МВС України** – Міністерство внутрішніх справ України
- Мінфін України** – Міністерство фінансів України
- Мін'юст** – Міністерство юстиції України
- МОЗ України** – Міністерство охорони здоров'я України
- НБУ** – національний банк України
- НП України** – Національна поліція України
- ООН** – Організація Об'єднаних Націй
- ООС** – Операція об'єднаних сил
- РЄ** – Рада Європи
- СБУ** – Служба безпеки України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Трансформаційні зміни у сучасному світі знаходяться поза межею людської уяви, глобальна пандемія суттєво вразила всі соціальні сфери, посиливши наявну нерівність як усередині держав і регіонів, так і між ними. По-суті, вперше за десятиліття прогрес у цивілізаційному розвитку був звернений назад. Тоді, коли в усьому світі люди борються з пандемією, дедалі більшої небезпеки зазнають організована злочинність, тероризм, кіберзлочинність, наркотики, корупція та інші кримінальні прояви. Злидні, відсутність безпеки та несправедливість піддають соціум жорсткому поводженню й підвищеному ризику експлуатації, нереалізованості людського потенціалу (передусім молодіжного середовища), призводять до низки протиправних (кримінальних) діянь.

З метою виходу із кризи, уряду держави необхідно належно захистити від цих загроз життя кожної людини, засоби її існування та зміцнити верховенство права, шляхом прийняття комплексних заходів щодо мінімізації злочинних проявів для досягнення цілей оптимального розвитку суспільства. У цьому контексті слід відзначити, що міжнародна спільнота адекватно реагує на такі кризові явища, зокрема Управлінням Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності ухвалено нову стратегію на 2021–2025 рр. [259]. Стратегія повинна сприяти глобальному миру й безпеці, повазі прав людини і розвитку, захищаючи мир від злочинності, наркотиків, корупції та тероризму, – й адаптувати підтримку у період пандемії і надалі. Саме й у розрізі цієї стратегії має розвиватися й соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні.

За даними сервісу «Numbeo», що формує Індекс злочинності, Україна станом на 2021 р. займає 54 місце у світі (зі 135) за рівнем злочинності. За цим показником наша держава опинилася в Європі на третьому місці після Білорусії та Франції. Найпоширенішими кримінальними правопорушеннями в Україні є крадіжка і грабіж, зокрема за статтею «Крадіжка» у 2020 р. було скоєно 138 562, за статтею «Грабіж» – 7 492 [120]. Якщо порівняно із попередніми роками

знизилася кількість кримінальних справ за статтею «Розбій», то навпаки, зросла кількість правопорушень за статтею «Торгівля людьми» «Зґвалтування», «Бандитизм», «Шахрайство з фінансовими ресурсами», «Легалізація майна, отриманого злочинним шляхом» [120]. Для того, щоб змінити цю ситуацію, необхідно виробити ефективний соціально-правовий механізм протидії злочинності із залученням керівництва держави, інших представників влади (як центральних, так і місцевих), ЗМІ та громадськості.

Проблематика осмислення злочинності та визначення новітніх тенденцій її розвитку і пошуку оптимальних й ефективних шляхів протидії їй є постійним об'єктом наукових розвідок сучасних провідних вітчизняних й іноземних науковців. Нині цій проблематиці значну увагу відводять такі вітчизняні дослідники як: О. Баганець, О. Бандурка, О. Бахуринська, В. Бесчастий, Є. Блажівський, І. Богатирьов, В. Василевич, В. Голіна, М. Гричанюк, О. Гумін, О. Джужа, Г. Дідківська, В. Дрьомін, А. Закалюк, О. Кальман, А. Кротюк, А. Корягіна, О. Костенко, В. Куц, С. Лукашевич, С. Мінченко, С. Міщенко, В. Ортинський, Я. Ступник, О. Титаренко, Я. Триньова, В. Трубников, Г. Усатий, П. Фріс, П. Хряпінський, С. Якимова, І. Яковець та ін. Окремо слід відзначити вченого О. Литвинова, який актуалізував цю проблематику та зробив колосальний внесок у її розвиток. Певні аспекти механізмів протидії злочинності аналізували у своїх працях: Г. Аванесов, С. Бабанін, О. Бокова, В. Винокуров, С. Віцина, Л. Давиденко, С. Денисова, В. Зеленецький, А. Жалинський, В. Кудрявцев, Ф. Лопушанський, О. Литвак, В. Лунєєв, Т. Подковенко, О. Сахаров, В. Сомін, М. Яцишина та ін.

Наукові праці всіх означених дослідників мають фундаментальний характер, містять важливі розроблення феномену злочинності, її причин й умов, особливостей особи злочинця, перспективних шляхів її протидії. Визначаючи наукове й прикладне значення всіх наявних нині доктринальних досліджень, важливо акцентувати, що проблема ефективного забезпечення функціонування механізму протидії злочинності в Україні й досі актуальна, що обумовлено постійними змінами національного законодавства та викликами транзитивного

суспільства. Відтак, необхідність нового розгляду теоретичних положень і розроблення практично спрямованих пропозицій з метою удосконалення сучасного механізму протидії злочинності, зумовлюють потребу наукового дослідження їх на дисертаційному рівні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження відповідає Пріоритетним напрямкам розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року; Плану заходів із виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 року №213-р.; Плану заходів МВС України, спрямованих на реалізацію норм Кримінального процесуального кодексу України, затвердженого наказом МВС України від 08.08.2012 р. № 685 (п. 6 розділу «Правові засоби боротьби зі злочинністю»).

Роботу виконано згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» у межах теми: «Шляхи вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (ДР № 0117U004015).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретичне узагальнення й вирішення комплексної науково-прикладної проблеми сучасних механізмів протидії злочинності в Україні, що полягає у формуванні цілісної концепції із розроблення пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення національного законодавства і правозастосовної практики.

Для реалізації зазначеної мети, необхідно виконати такі *завдання*:

- систематизувати наукові напрацювання у сучасній кримінологічній теорії соціально-правового механізму протидії злочинності;
- встановити методологічні підходи до дослідження механізму протидії злочинності;

- на основі нинішнього розуміння злочинності, сутності й змісту протидії її проявам як комплексу правових, і соціальних зусиль окреслити сучасний соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні;
- охарактеризувати правові гарантії соціально-правового механізму протидії злочинності;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності;
- охарактеризувати об'єкти та визначити коло суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності;
- проаналізувати процес запобігання злочинності як конститутивний напрям соціально-профілактичної діяльності;
- запропонувати шляхи удосконалення сучасного соціально-правового механізму протидії злочинності в Україні.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають в процесі організації й здійснення протидії злочинності.

Предметом дослідження є сучасні соціально-правові механізми протидії злочинності в Україні.

Методи дослідження. Задля досягнення окресленої мети дисертаційного дослідження, виконання зумовлених нею теоретико-прикладних завдань, забезпечення наукового обґрунтування результатів дисертації, нами використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що сприяли всебічному розкриттю предмета дослідження. Герменевтичний метод застосовано для пізнання та інтерпретації наукових розвідок, що сприяло розкриттю змісту й узагальненню відповідних теоретико-прикладних положень (підрозділи 1.1–1.3); історико-правовий – у процесі висвітлення генезису формування соціально-правового механізму протидії злочинності (підрозділи 1.1–1.3); системно-структурний – для поглибленого вивчення соціально-правового механізму протидії злочинності в науковій юридичній літературі (підрозділи 2.1–2.3); порівняльно-правовий (компаративний) – для

зіставлення сучасної та попередньої практики функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності (підрозділи 3.1, 3.2); формально-логічний – у процесі з'ясування об'єктів і суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності (підрозділи 2.2, 2.3); функціональний метод дав змогу розкрити динамічні характеристики механізму протидії злочинності, що сприяли ґрунтовному осмисленню його функціональних вимірів (підрозділи 2.1–2.3, 3.1, 3.2); соціологічний – для з'ясування думок і позицій як учених, так й практиків щодо кримінологічних основ соціально-правового механізму протидії злочинності (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2); догматичний – застосовано з метою визначення ефективності функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності (усі розділи); статистичний – для опрацювання статистичних показників; моделювання й прогнозування – у ході розроблення практичних рекомендацій та пропозицій.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження являють сумарні дані, отримані у процесі аналізу статистичних показників Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ України, інших суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності; результати анкетування 400 осіб із Львівської області; огляди юридичної практики з питань протидії злочинності.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є першим у вітчизняній науці кримінального права системним та комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем, які стосуються сучасних соціально-правових механізмів протидії злочинності в Україні, на підставі якого сформульовано низку положень та наукових висновків, зокрема:

вперше:

– концептуально обґрунтовано, що соціально-правовий механізм – це система різноманітних правових й інших імперативних засобів і чинників, які здатні протидіяти злочинності (виявляти, нейтралізувати чи елімінувати) й можуть забезпечувати необхідні умови для дотримання прав і свобод людини в сучасному соціумі; правова діяльність, спрямована на перешкоджання виявам

злочинності як у загальній, так і спеціальній соціальній площині; поняттям «соціально-правовий механізм протидії злочинності» акцентовано на тому, що правовий механізм є частиною соціального й функціонує з ним у тісній єдності;

– визначено гарантії забезпечення функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності й виокремлено їх у дві групи: перша група – умови (передумови) забезпечення (правові, організаційні, політичні, ідеологічні, соціальні, економічні тощо); другу групу становлять засоби забезпечення, серед яких: організаційно-структурні інституції, державні органи та неурядові структури (зокрема, і громадяни), які протидіють злочинності;

– нормативно-правові акти у сфері протидії злочинності за критерієм предмету їх регулювання умовно поділено на такі групи: 1) ті, що визначають загальні засади соціально-правового механізму протидії злочинності; 2) ті, що встановлюють відповідальність за скоєння кримінальних правопорушень; 3) ті, що регулюють зміст й процес протидії соціально-правового механізму протидії злочинності: закони, міжвідомчі нормативні акти, відомчі нормативні акти; 4) ті, що визначають правовий статус й компетенцію суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності; 5) ті, що регулюють окремі питання забезпечення соціально-правового механізму протидії злочинності;

– суб'єктів соціально-правового механізму виокремлено в чотири категорії: до першої категорії віднесено органи загальної компетенції; до другої – органи галузевої (функціональної) компетенції; до третьої – органи змішаної компетенції; четверту категорію становлять інститути громадянського суспільства, самі громадяни чи їх спільноти;

удосконалено:

– теоретичні підходи до розуміння соціально-правового механізму протидії злочинності як комплексного соціального організаційно-правового явища, що є цілеспрямоване на удосконалення кримінологічної діяльності, тобто системи заходів із усунення, нейтралізації чи блокування причин, чинників й детермінантів злочинності;

– науково-методологічні засади соціально-правового механізму протидії злочинності як багаторівневої ієрархічної системи, в якій кожен рівень побудови визначається власним певним набором елементів, які можна простежити, якщо розглядати протидію злочинності у тих аспектах, в яких відображаються побічні суспільні процеси й відповідні форми кримінологічного впливу із характерними їм модусами (методами, засобами, способами);

– характеристику стану правового забезпечення протидії злочинності, що передбачає, по-перше, синхронне реагування на всі її аспекти злочинності, зокрема на причини, кримінальні діяння та усунення спричиненої шкоди; по-друге, вплив на злочинність засобами різних галузей права, однак зазвичай вони мають фрагментарний характер і не узгоджуються між собою, що не сприяє ефективній системній роботі із протидії злочинності; по-третє, використання у процесі такого впливу нормативно-правових актів різного рівня;

– організаційно-правову модель реалізації державної політики протидії злочинності, особливості впливу на неї і перспективи подальшої трансформації системи юридичних й нормативно-правових чинників соціально-правового механізму протидії злочинності неповнолітніх, відтак визначено основні тенденції та проблеми належних процесів правового регулювання, а також сформульовано концептуальне бачення організації й здійснення подальшої правотворчості;

набули подальшого розвитку:

– розуміння сутності, особливостей, місця та значення таких елементів соціально-правового механізму протидії злочинності неповнолітніх, як її цілі, принципи, завдання, об'єкти, суб'єкти, рівні й заходи протидії, через здійснення їхньої систематизації за різними критеріями та визначення закономірностей функціонування у межах цього механізму;

– система аргументів щодо розроблення нової стратегії протидії злочинності, а також нового відповідного закону, що не лише сформулював би окремі організаційні й правові основи такої протидії, але й конкретно визначав би її принципи та передбачав би ефективні механізми, систему загальносоціальних й спеціально-кримінологічних заходів, а також інші концептуальні засади запобігання та протидії злочинності із урахуванням сучасних тенденцій, викликів і загроз;

– віктимологічний напрям профілактики злочинності, що полягає у специфічній діяльності соціальних інституцій, спрямованої на виявлення та усунення (блокування, нейтралізацію) чинників, обставин й ситуацій, що формують віктимну поведінку, які детермінують реалізацію, установа конкретних груп ризику чи осіб із підвищеним рівнем ризику, впливають на них з метою відновлення або активізації їх захисних властивостей; удосконалення наявних чи розроблення нових особливих засобів захисту громадян від кримінальних правопорушень й подальшої віктимізації;

– наукове положення щодо забезпечення передачі більшості правоохоронних функцій (зокрема, щодо протидії злочинності), окрім боротьби із кримінальними правопорушеннями проти основ національної безпеки, від СБУ до правоохоронних органів, зокрема НП України;

– формування цілісної, комплексної системи конститутивних засад на яких повинна ґрунтуватися багатоаспектна організаційна, правоохоронна, превентивна й «репресивна» діяльність суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що систематизовані та викладені в дисертації положення, висновки та рекомендації мають як загальнотеоретичну, так і практичну значущість для кримінального права, кримінології та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – у процесі подальших наукових розробок сучасних соціально-правових механізмів протидії злочинності в Україні, пошуку напрямів їх удосконалення;

– *правотворчій діяльності* – з метою удосконалення організаційно-правових засад сучасних соціально-правових механізмів протидії злочинності в Україні;

– *правозастосовній практиці* – у межах удосконалення кримінологічного планування й комплексної реалізації заходів соціально-правового механізму протидії злочинності;

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінологія» й суміжних спецкурсів, при підготовці навчально-методичних комплексів, мультимедійного забезпечення, при проведенні профілактичної роботи серед студентів, підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників тощо.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею. Сформульовані теоретичні положення, висновки та пропозиції були отримані на підставі особистих досліджень автора. Використання праць інших учених, нормативно-правових джерел та матеріалів юридичної практики супроводжується посиланнями на відповідні джерела.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і теоретичні висновки, на яких базується дисертаційне дослідження, а також рекомендації щодо вдосконалення вітчизняного законодавства, обговорено на засіданнях кафедри кримінального права і процесу, фаховому семінарі зі спеціальності 081 Право Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», а також оприлюднено на науково-практичних заходах, зокрема: Четвертій науково-практичній конференції «*Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід*» (Львів, 27 квітня 2018 р.); Сьомій Всеукраїнській науково-теоретичній інтернет-конференції «*Судова влада в Україні та інших*

держав: історія та сучасність (аспекти права)» (м. Львів, 25 травня 2018 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції *«Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави»* (м. Львів, 30 травня 2018 р.); Всеукраїнській науковій конференції здобувачів вищої освіти *«Механізм правового регулювання правоохоронної та правозахисної діяльності в умовах формування громадянського суспільства (осінні читання)»* (м. Львів, 23 листопада 2018 р.); Восьмій Всеукраїнській науково-теоретичній інтернет-конференції *«Виконавча влада в Україні та інших державах: історія та сучасність (аспекти права)»* (м. Львів, 7 грудня 2018 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції *«Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави»* (м. Львів, 30 травня 2019 р.); Дев'ятій Всеукраїнській науково-теоретичній інтернет-конференції *«Законодавча влада в Україні та інших державах світу: історія і сучасність (аспекти права)»* (м. Львів, 31 травня 2019 р.); Десятій Всеукраїнській науково-теоретичній інтернет-конференції *«Рівність у праві: історична ретроспектива і сучасність»* (м. Львів, 6 грудня 2019 р.); Дванадцятій всеукраїнській науковій конференції *«Феномен національної держави і права: український та світовий досвід і перспективи»* (м. Львів, 4 грудня 2020 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації, висновки та пропозиції висвітлено у 14 наукових публікаціях, з них 4 – у наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз даних, 1 стаття – у науковому періодичному виданні іншої держави, 9 – у збірниках тез науково-практичних конференцій, які констатують апробацію результатів роботи.

Структура та обсяг дисертації. Структура й обсяг дисертаційної роботи зумовлені метою, завданнями та предметом дослідження. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок, з них основного

тексту – 166 сторінок. Список використаних джерел налічує 281 найменування і займає 33 сторінки. Додатки розміщено на 14 сторінках.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

1.1 Стан дослідження у кримінологічній теорії соціально-правового механізму протидії злочинності

Актуалізована проблематика вирізняється особливим змістом: раніше, упродовж тривалого часу, вона не завжди аналізувалась як самостійна, її дослідження характеризувалися однобічним (вузьким) підходом, відсутністю вектору практичної спрямованості. Разом з тим зауважимо, що це питання зумовлювало суттєвий науковий інтерес в окремих вчених. Значущість розгляду проблеми функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності обумовлене й тим, що кримінологічна теорія опрацьовує наукові положення, що є корисними й важливими для застосовування різними науками, які тією чи іншою мірою стикаються із сферою протидії злочинності. Безумовно, це передусім стосується кримінального, кримінального процесуального й кримінально-виконавчого права.

Розглядаючи сучасний стан та перспективи кримінології вчений В. Коваленко відзначає, що практична цінність кримінології полягає також у розробленні стратегії протидії злочинності, опрацюванні відповідних рекомендацій, цілеспрямованих на профілактику, запобігання й припинення кримінальних правопорушень. Кримінологічним дослідженням властивий великий законотворчий потенціал, так як вони сигналізують про ті правові прогалини, які потребують особливої уваги, з метою підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, а також указують на законодавчі недоліки, що потребують фахового конструктивного коректування [128, с. 77]. Попри те, що проблеми злочинності упродовж тривалого часу у нашій державі є об'єктом цілої низки кримінологічних досліджень, опрацьовування проблем запобігання

кримінальним правопорушенням досі не досягло належного рівня ефективності. Зокрема, виняткової уваги потребує застосування кримінологічних підходів щодо подолання проблем кримінально-правової політики загалом [262, с. 72].

Така позиція вченого є прийнятною, адже дотепер у кримінологічній науці надається перевага методології діалектичного вивчення, з поєднанням таких підходів, як: історичний, комплексний та системний. Однак нині існують певні контрверзи в узвичаєній діалектичній методології, що необхідно усунути. Зокрема, одним із новітніх методологічних підходів проведення кримінологічних досліджень виступає синергетичний. В. Коваленко наголошує, що «для створення теоретичної конструкції запобігання кримінальним правопорушенням і формування належної стратегії, доцільно сконцентруватися на механізмах й системах, на яких ґрунтується системна цілісність сучасного суспільства, його інституційно-структурна організованість та безпосередньо пов'язана з цим спосібність суспільства як певної системи до саморегуляції. Упродовж багатьох років як кримінологи, так і соціологи здійснюють активні спроби щодо осмислення феномену злочинності у контексті проблематики соціальної регуляції й контролю» [128, с. 79].

Інший вітчизняний кримінолог І. Богатирьов у власних дослідженнях доводить, що намагання пізнати проблему злочинності в суспільстві, знати ставлення до неї населення, визначити методи, засоби її запобігання супроводжувало й супроводжує людство на всіх етапах історичного розвитку [17, с.3]. Отож, поділяючи позицію вченого зазначаємо, проблема злочинності упродовж тривалого часу у нашій державі є об'єктом цілої низки кримінологічних досліджень. Однак, опрацювання проблем запобігання кримінальним правопорушенням досі не досягло відповідного рівня ефективності.

Означене питання було предметом наукових пошуків в аспекті управління протидією злочинності. Зокрема, вчений А. Жалінський стверджував, що з метою ефективного управління процесом та удосконалення

його методів, потрібно мати загальні уявлення про витoki даного процесу, соціальні явища, які обумовлюють та підтримують його, розуміти закономірності розвитку тощо. А це досягається шляхом аналізу механізму попередження злочинності та визначення її особливостей [63, с. 47].

Згідно з науковою позицією Г. Аванесова саме завдяки механізму, профілактика кримінальних правопорушень набуває характеру керованого процесу. Останній є вивідним з організаційної структури профілактики кримінальних правопорушень, який висвітлює цю систему загалом та окремі її складові. Система також передбачає певну стійкість зв'язків між суб'єктами профілактики (в контексті системи цих суб'єктів) й прив'язує їх до відповідних об'єктів (систем об'єктів). Відтак, актуалізується питання про сутність профілактики (форми, види, методи та заходи) та забезпечення профілактичної діяльності організаційними способами [1, с. 365].

Натомість ученим А. Зелінським запропоновано всі форми й заходи превентивного характеру інтегрувати поняттям «попередження», а під «профілактикою» розуміти заходи стосовно усунення чи нейтралізації криміногенних чинників. Так, він витлумачує це як систему заходів, що застосовує суспільство задля стримування зростання злочинності і, по можливості, зниження її реального рівня через усунення чи нейтралізацію її причин й умов, що її зумовлюють (профілактика), а також шляхом запобігання і припинення конкретних окремих кримінальних правопорушень [119, с. 140].

У процесі вивчення цієї проблематики, передусім, слід зауважити, що у життєдіяльності держави та соціумі завжди існує необхідність ефективного проектування й удосконалення механізмів управління. Такий процес визначається об'єктивно-суб'єктивним характером. Тобто, проектування (конструювання) механізму управління завше є наслідком відображення насамперед об'єктивних законів. Недотримання цього методологічного концепту може зумовити те, що фактичний процес розвиватиметься не за свідомим, однак стихійно сформованим механізмом. Зокрема, вчений А. Закалюк наголошує на тому, «що питання управління діяльністю щодо

запобігання й протидії злочинності вимагає нового системного опрацювання, зокрема, окреслення крізь призму видової особливості його мети, цілей, принципів, функцій, методів, механізму самого управлінського процесу в цілому, а також заходів забезпечення останнього» [66, с. 377].

Перше концептуально комплексне і дотепер чи не найґрунтовніше дослідження соціально-правового механізму протидії злочинності в Україні здійснив відомий учений О. Литвинов. Так, визначальними характеристиками соціально-правового механізму протидії злочинності, згідно з позицією науковця, є: 1) це комплексне соціально-організаційно-правове явище, що є цілеспрямоване на удосконалення кримінологічної діяльності, тобто системи заходів із усунення, нейтралізації чи блокування причин, чинників й детермінантів злочинності; 2) формується із моменту окреслення цілей та визначення завдань опорної діяльності, виокремлення групи спеціальних суб'єктів, а також покладання на них реалізації відповідних функцій у межах установлених повноважень у конкретних сферах суспільного буття; 3) передбачає собою засоби впливу на відповідну систему, інструментарій щодо підвищення ефективності її функціонування. Базисом функціонування механізму є встановлення у процесі реалізації кримінологічної діяльності (кримінологічного процесу) чинників й детермінантів злочинності та об'єктивна необхідність у здійсненні коригувального впливу на них [178, с. 13].

Пізніше запропонована вченим дефініція у спільній науковій праці із О. Бандуркою була удосконалена та є нині по-суті найбільш повною та цілком обґрунтованою. Відтак науковці наголошують, що під механізмом протидії злочинності слід розуміти системне утворення (тобто всю сукупність в цілісності) норм, принципів, інститутів (державно-правових і суспільно-політичних), форм, методів та засобів (правових, організаційних, політичних, соціально-психологічних, економічних), відносин і зв'язків, які дають змогу забезпечувати кримінологічний вплив на особливі об'єкти з метою досягнення визначених цілей. Водночас комплексне організаційно-правове явище, цілеспрямоване на удосконалення системи протидії злочинності, передбачає

собою сукупність органічно взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів (мета, завдання, методи, принципи, функції, правові підстави діяльності, суб'єктний склад тощо). Зауважимо, що означений механізм є вивідною категорією від системи протидії злочинності, як суспільного явища, й фактично слугує засобом вираження її практичного потенціалу. Із механістичних позицій механізм протидії злочинності постає формою організації (внутрішнім устроєм) кримінологічної діяльності, своєрідною механікою перенесення ідей, що містяться у правовій свідомості, у дійсну соціальну практику [11, с. 13–14; 13 с. 81].

Як відзначають авторитетні науковці у сфері публічної безпеки, соціально-правовий механізм протидії злочинності формується та функціонує у межах визначеної системи, яка ними витлумачується як особливий інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, що складається із різної за формами діяльності відповідних суб'єктів (державних органів, недержавних установ, громадських формувань й окремих формувань), що взаємодіють у вигляді системи різноманітних заходів, цілеспрямованих на пошук оптимальних шляхів, засобів та інших перспектив оперативного впливу на злочинність задля зниження (мінімізації) інтенсивності процесів детермінації на всіх її рівнях, максимальній нейтралізації дії її причин й умов, з метою зменшення кількості кримінальних проявів до суспільно толерантного рівня [12, с. 9].

Дослідниця О. Білоусова, розглядаючи соціально-правовий механізм протидії злочинності, акцентувала, що він передбачає собою не лише попередню діяльність із запобігання злочинності, втім і конкретні кримінально-правові й інші імперативні заходи впливу на певних суб'єктів у процесі реалізації конкретної злочинної діяльності, а також належні профілактичні заходи стосовно мінімізації наслідків існування злочинності. Поняття передбачає діяльність, спрямовану на перешкоджання виявам злочинності як у загальній, так і спеціальній площині [16, с. 57].

Окремої уваги заслуговує й позиція вченого В. Куця, який розглядає дану проблематику у цілій низці своїх наукових розвідок. Так, вчений осмислює соціально-правовий механізм протидії злочинності як здійснення соціально-управлінської діяльності, що передбачає також і реалізацію громадських і приватних ініціатив та кримінально-юстиційних зусиль, щодо недопустимості виходу злочинності поза суспільно прийнятті межі, сутність якої полягає в запобіганні таким правопорушенням й вчасне правове реагування на них, як взаємопов'язаних безперервних процесів [169, с. 110; 170, с. 137].

На переконання дослідниці Я. Триньової, «механізм протидії злочинності є системою елементів, що розташовані за чіткою схемою, функціонують на основі певних правил й виконують конкретні функції. Кожен із цих елементів характеризується особливими ознаками (суб'єкти, об'єкти, конкретні засоби реагування чи впливу), всі вони за своєю сутністю є рівноцінними. Окрім цього, елементами механізму протидії злочинності є загальний і спеціальний види протидії» [268, с. 403].

Також зауважимо, що механізм протидії злочинності у конкретних його напрямках/сферах досліджувала ціла низка вчених. Зокрема, О. Семенишин наголошує, що механізм протидії злочинності у сфері публічної безпеки необхідно розглядати не лише як комплекс заходів запобігання злочинності, проте як і сукупність державних органів, спеціальних установ, громадських інституцій, які їх упроваджують в суспільну дійсність. До переліку таких суб'єктів належать правоохоронні органи, суди, органи виконавчої влади й місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства, трудові колективи та окремі громадяни. Їхня присутність у цьому механізмі протидії злочинності є закономірною та науково обґрунтованою, так як їхня діяльність і порядок взаємозв'язку передбачені законом й іншими нормативними актами [257, с. 30].

Аналізуючи особливості механізму протидії злочинності в сфері публічної безпеки дослідник С. Сокурєнко окреслює їх так: по-перше, до структурності механізму, йдеться про елементи досліджуваного феномену,

необхідно враховувати лише засоби забезпечення функціонування системи протидії злочинності в сфері публічної безпеки, все, що виражає субстанціональну, статичну сторону, слід відносити до інших її характеристик. Відтак усі без винятку явища й процеси, зважаючи на їх важливість у процесі здійснення протидії злочинності, безпосередньо у механізм не можуть бути включені [260, с. 58].

По-друге, у функціональність механізму, тобто до його системи доцільно відносити лише ті елементи, що реально функціонують. Приміром, такі категорії, як закони та закономірності, чи ті явища, що можуть виступати у вигляді елементів механізму – правосвідомість, правова культура. Дослідник акцентує, що помилковим буде заперечувати вплив цих категорій та явищ на досліджуваний механізм, позаяк він є багатогранним та суттєвим. Так, закони й закономірності в механізмі можуть набирати ваги певного ціннісного орієнтира чи фундаментальної основи, а правосвідомість та правова культура – як загального фону, середовище функціонування тощо [260, с. 59].

По-третє, в сфері публічної безпеки цільове призначення механізму протидії злочинності полягає у тому, що він сприяє реалізації організуючого потенціалу, яким володіє система протидії – як соціальне явище, по-суті приводить її у динамічний стан. Тобто, у межах означеного механізму покликана здійснюватися певна діяльність відповідно до визначених правил зі застосуванням належних методів впливу стосовно такого соціального явища, яким є злочинність в сфері публічної безпеки [260, с. 60].

М. Гричанюк, здійснюючи кримінологічне дослідження механізму протидії злочинності неповнолітніх, під цим поняттям тлумачить взаємодію елементів у межах визначеної системи правового, організаційно-управлінського, політичного, ідеологічного, соціально-психологічного та іншого характеру, що представляє собою сукупність форм, методів й засобів, за допомоги яких органами кримінальної юстиції, уповноваженими (спеціальними) установами, органами, службами у справах дітей здійснюється різноманітна діяльність, націлена на виявлення, нейтралізацію чи усунення найширшого кола мотивів,

причин, обставин й умов, які сприяють учиненню кримінальних діянь неповнолітніми особами, поновлення їхніх законних інтересів і прав, а також усунення наслідків таких вчинків [48, с. 4].

Соціально-правовий механізм крізь призму аксіологічних стандартів демократичного суспільства у сучасному контексті динаміки злочинності комплексно досліджувала Т. Подковенко. Так, під таким механізмом дослідниця розуміє комплексну систему соціально-правових заходів, спрямованих на запобігання вчиненню кримінальних правопорушень та вчасне реагування на їх учинення. Проблему детермінант злочинності нею досліджено у таких сферах суспільного буття як правова, політична, соціокультурна та економічна [213, с. 38].

У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу й колективне монографічне дослідження «Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний й міжнародний досвід», в якому здійснено ґрунтовний аналіз ролі громадськості в сфері запобігання злочинності. Йдеться про те, що «участь цього суб'єкта є процесом, що реалізується у межах громади й полягає в організації (консолідації) зусиль громадян у досягненні їхніх цілей через діяльність неурядових (громадянських) організацій, з метою здійснення впливу на процес певного перешкоджання/зупинення злочинності. Така діяльність громадськості представляє собою широкий спектр прямих й непрямих форм участі соціуму» [49, с. 258].

Викликає інтерес й нещодавнє монографічне дослідження у цьому напрямку Г. Дідківської «Кримінологічна характеристика участі України в системі запобігання міжнародній злочинності», в якому авторка здійснила ретроспективний аналіз виникнення й розвитку кримінологічних засад участі України в міжнародній системі протидії злочинності [55, с. 9]. Зокрема, дослідницею вперше розроблено кримінологічні засади участі держави у міжнародній системі запобігання злочинності, а також принципи співпраці держав, що є пов'язані зі станом злочинності, на їх основі пропонується модель узгодженої діяльності, шляхом об'єднання спільних зусиль, методів, способів,

засобів й заходів запобігання злочинності на глобальному, регіональному і національному рівнях, з урахуванням єдиного правового розуміння [56, с. 5].

Щодо фахових комплексних досліджень, присвячених проблемі правових гарантій у сфері соціального-правового механізму протидії злочинності загалом, й діяльності правоохоронних органів зокрема, поки що не здійснено, хоча є чимало наукових напрацювань дослідників у сфері вивчення різних аспектів законності, серед них: Н. Боброва, І. Богатирьова, С. Братель, М. Вітрук, Л. Воєводін, В. Грохольський, В. Мамонов, О. Міцкевич, О. Міцкевич, О. Нагорний, П. Недбайло, Н. Нижник, В. Олефір, В. Патюлін, В. Погорілко, П. Рабінович, І. Самощенко та ін. Окремо слід відзначити О. Доценко, який у цьому напрямі здійснює чимало науково-прикладних напрацювань [57; 58; 59]. Слід зауважити, що із набуттям чинності ЗУ «Про Національну поліцію» у листопаді 2015 р. [100], проблематика забезпечення правових гарантій в управлінській діяльності поліцейського набула виняткової актуальності.

Проблема дослідження об'єкта запобігання злочинності, що нами досліджується у підрозділі 2.3, була предметом наукових пошуків цілої низки сучасних дослідників. Зокрема, значний внесок у концептуальне вирішення цієї проблематики зробили такі українські вчені: О. Бандурка, А. Бабенко, І. Богатирьова, В. Голіна, Б. Головкін, І. Даньшин, С. Денисов, О. Джура, В. Дрьомін, А. Закалюк, О. Кальман, О. Костенко, А. Кротюк, О. Кулик, О. Литвак, О. Литвинов, С. Лукашевич, В. Туляков та інші.

Базисом для розгляду питань суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності слугували праці В. Авер'янова, Л. Аркуші, О. Бандурки, І. Басецького, В. Білоуса, М. Вербенського, В. Гаращука, В. Гвоздецького, О. Головкіна, В. Грохольського, О. Долженкова, А. Дорошенка, О. Дульського, В. Дурдинця, А. Закалюка, С. Іншакова, О. Кальмана, М. Камлика, І. Козаченка, А. Комзюка, М. Корнієнка, Я. Кондратьова, О. Копана, О. Кузьменко, Є. Курінного, Б. Лизогуба, О. Литвака, В. Ливиненка, О. Литвинова, В. Лунєєва, Є. Макаренка, Н. Міняйла, С. Мірошніченка, М. Мельника, Т. Міщенко,

Є. Невмержицького, Г. Пожидаєва, М. Потебенька, О. Прохоренка, І. Пшеничного, О. Рябченко, Т. Серватко, Ю. Сорочика, М. Хавронюка, В. Шакуна, О. Шостко та ін. Однак питання щодо системи суб'єктів протидії злочинності та їх статусу і надалі залишається актуальним, що обумовлено передусім реформуванням правоохоронної системи держави, військовими подіями, імплементацією національного кримінального законодавства до міжнародних стандартів.

Серед учених, які у своїх науково-теоретичних положеннях розглядали різні питання щодо профілактики кримінальних проявів, слід виокремити О. Бандурку, І. Богатирьова, В. Голіну, О. Гуміна, О. Джужу, А. Закалюка, М. Кікалішвілі, О. Костенка, В. Кудрявцева, М. Мельника, В. Ортинського, П. Цимбала, С. Якимову та інших.

Нині існує низка невирішених питань, пов'язаних із правовим регулюванням багатьох законодавчих процесів в Україні, передусім протидії злочинності. На необхідності оновлення національного законодавства про протидію злочинності систематично у своїх наукових розвідках наголошують С. Албула, Я. Бандуріна, О. Бахуринська, М. Гребенюк, О. Гумін, Н. Деркач, Г. Жаровська, А. Закалюк, Н. Міняйло, Ю. Сорочик, А. Черняк, С. Шепетько, О. Шостко, С. Якімова, Н. Яницька та ін. вчені.

Як слушно зауважує Н. Міняйло, вдосконалюючи національні основи протидії злочинності, наша держава має виходити із глибини сутності, різноманітності проявів злочинності, а не тільки із розуміння її як кількісного вираження – сукупності кримінальних правопорушень, що вчиняються [193, с. 124]. Водночас, розглядаючи стан й шляхи удосконалення законодавчого процесу в Україні, О. Копиленко та О. Богачова акцентують, що практичним втіленням ідеї законодавчої політики у напрямку законотворчості повинна стати обов'язкова підготовка науково обґрунтованих концепцій законів [146, с. 8]. При цьому, як констатує О. Богачова, серед визначальних проблем законодавчого процесу є те, що тільки чверть поданих проєктів набувають

статусу законів, натомість інші створюють надлишкове навантаження на відповідні структурні підрозділи ВРУ [19, с. 22].

На думку С. Якимової, саме від ефективності нормативно-правового забезпечення залежить міжнародний імідж України, з огляду на задекларовані у курсі європейської інтеграції засоби й методи боротьби зі злочинністю, а також законність заходів, які здебільшого застосовують правоохоронні органи з метою недопущення скоєння кримінального правопорушення, і котрі можуть значною мірою обмежувати права й свободи людини, торкатись інтересів як юридичних осіб, так і держави. На жаль, чинна нормативно-правова база попередження злочинності залишається розрізненою, що вкрай ускладнює її реалізацію у практичній площині [276, с. 262]. Після останніх докорінних змін кримінального процесуального, оперативно-розшукового законодавства проблема щодо нормативно-правового забезпечення протидії злочинності залишається недостатньо дослідженою і вимагає комплексного підходу до її розгляду.

Проаналізувавши чимало наукових позицій щодо тлумачення соціально-правового механізму, беззаперечним є погляд авторитетних учених у цьому напрямку – О. Бандурки та О. Литвинова, згідно з якими «він повинен формуватися та реалізовуватися, по-перше, з урахуванням нових світоглядних позицій, характерних для певного (конкретного) етапу розвитку суспільства та держави. По-друге, повинен мати виражений прикладний синтезуючий початок у формі інтеграційних зв'язків (певних ідейних положень), наявність яких передбачена через інтерес до механізму протидії злочинності, котрий розглядається крізь призму системно-структурного підходу» [12, с. 53].

Отже, у своїх наукових працях дослідники наголошують на різних аспектах протидії злочинності: від методологічних основ попередження злочинності – до практичної складової діяльності щодо протидії злочинності. Однак усі вони однотайні у тому, що ця діяльність носить комплексний характер й вимагає зусиль не лише конкретних уповноважених органів, але й соціуму загалом, активної життєвої позиції кожного. Дослідження українських

кримінологів значно збагатили знання щодо природи й сутності злочинності, заходів запобіганню цьому явищу, причин та умов кримінальних правопорушень тощо, що цілковито підтверджує пріоритетність недопущення вчинення кримінальних правопорушень шляхом їх запобігання. Саме запобігання злочинності виступає реальним засобом її протидії, що передбачає реалізацію цілої системи виважених і взаємопов'язаних заходів, як складової кримінологічної політики держави.

На підставі аналізу наукових праць Г. Аванесова, О. Бандурки, О. Білоусова, І. Богатирьова, М. Гричанюк, А. Жалинського, А. Закалюка, О. Кальмана, В. Куца, О. Литвинова, Ф. Лопушанського, Т. Подковенко, О. Семенишин, С. Сокурєнко та ін., можна констатувати про тенденцію до зростання наукового зацікавлення сучасними механізмами протидії злочинності. Окрім того, нині у межах юридичної теорії фактично сформувався новий науковий напрямок, пов'язаний із застосуванням механістичного підходу у цій сфері наукового пізнання суспільних відносин, основоположником якого є О. Литвинов. Учений зазначає, що предмет цього напрямку повинен охоплювати не лише забезпечення, а й удосконалення певних явищ, процесів, правовідносин, тобто повинен досліджуватися в єдності змістовних й організаційних аспектів проблеми [179, с. 18].

Історіографічний огляд фахової літератури засвідчив, що кримінально-правовий аспект комплексної проблематики соціально-правового механізму протидії злочинності розроблявся у таких напрямках:

Історіографічний огляд фахової літератури засвідчив, що кримінально-правовий аспект комплексної проблематики соціально-правового механізму протидії злочинності розроблявся у таких напрямках:

- 1) дослідження, в яких проаналізовано загальні засади протидії злочинності кримінально-правовими засобами;
- 2) наукові доробки провідних учених-криміналістів щодо особливостей кримінально-правових засобів протидії злочинності;

3) наукові розвідки щодо механізму кримінально-правової протидії проявам злочинності у конкретних напрямках/сферах;

4) дослідження окремих аспектів механізму кримінально-правової протидії проявам злочинності (нормативно-правового забезпечення, правових гарантій, об'єктів, суб'єктів тощо).

Розгляд проблематики соціально-правового механізму протидії злочинності подано крізь призму комплексного підходу до наукових тенденцій, з метою вироблення нової основи для осмислення такого багатоаспектного соціально небезпечного явища реальної дійсності, як злочинність, що покликане сприяти удосконаленню, оптимізації та формуванню сучасних механізмів протидії йому.

Отже, питання ефективного забезпечення механізму протидії злочинності в Україні й надалі зостається актуальним, що обумовлено постійними змінами національного законодавства та викликами транзитивного суспільства.

1.2 Методологічні підходи до дослідження механізму протидії злочинності

Сьогодні в умовах тривалих процесів демократичних трансформацій в українському суспільстві суттєву значущість має гарантування національної безпеки держави. Визначальними чинниками у цій сфері постають розроблення та реалізація як правових, так й організаційно-управлінських заходів щодо протидії злочинності, а також здійснення комплексу заходів, спрямованих на мінімізацію рівня злочинності, елімінацію наслідків учинення кримінальних правопорушень. Відповідно актуальним є вивчення системних основ функціонування механізму протидії злочинності в Україні.

Означена проблематика характеризується специфічним змістом, так як протягом тривалого часу вона не була предметом самостійного дослідження, а

саме її вивчення визначалося неконсеквентним характером, доволі вузьким підходом, відсутністю вектора утилітарної спрямованості.

Актуалізована проблематика була предметом наукових розвідок низки вчених, зокрема закономірності кримінологічного процесу в площині дії його механізмів розглянуто у наукових розвідках Г. Аванесова, О. Бокова, С. Віцина, Л. Давиденка, А. Жалинського, О. Кальмана, В. Кудрявцева, О. Литвинова, Ф. Лопушанського, В. Луньєва, О. Сахарова, В. Соміна та інших учених-кримінологів. Утім вивчення феноменології цього особливого організаційно-управлінського явища у новітній кримінологічній науці є певною мірою фрагментарним.

Мета цього підрозділу полягає у конкретизації сутності та важливості системних методологічних засад механізму протидії злочинності, з урахуванням особливостей сучасної парадигми цілей та завдань діяльності, а також об'єктивних реалій переходу до нових модусів правового реагування (стратегічного, тактичного) на злочинність. У ході виконання поставленого завдання нами було проаналізовано як результати попередніх вітчизняних здобутків науки методології та кримінологічної науки, так і сучасні напрацювання.

Значущість розгляду питання функціонування механізму протидії злочинності актуалізується тому, що кримінологічна теорія опрацьовує положення, які можуть застосовуватися різними суспільними науками, що торкаються проблем протидії злочинності. Зрозуміло, що найбільше це стосується наук кримінального, кримінально-виконавчого та кримінального процесуального права.

Механізм протидії злочинності у вітчизняній кримінології є доволі новою дефініцією, яка дотепер не була предметом ґрунтовного наукового розгляду. Певні спроби дослідження не набули концептуального характеру, так як були розрізними та безсистемними [177, с. 84–85]. Утім актуалізована проблематика привертала увагу окремих учених, які були зазначені у підрозділі 1.1.

Усебічний аналіз наукових розвідок, які тією чи іншою мірою стосуються категорії «механізм», свідчить, що без використання системного підходу об'єктивне його вивчення неможливе, а отже, і теоретичний розгляд, й утилітарне застосування. Розумінню змісту цієї категорії властива неоднозначність, оскільки складність вибору відповідного підходу до дефініції складових механізму теж обумовлює складність актуалізованого поняття. Дослідження механізму як системи зі всіма її складовими (елементами) та їхніми взаємозв'язками, сприятиме всебічному розгляду значущості означуваного поняття.

Щодо такого соціального феномену, як протидія злочинності, поняття «механізм» має використовуватися, передусім, у практичній площині, зважаючи на необхідність досягнення фактичної результативності від заподіяного кримінологічного впливу. Водночас дефініція «механізм протидії злочинності» дійсно буде вихідним із поняття «протидія злочинності». З огляду на це, про ефективність механізму можна буде диспутовати тоді, коли будуть оцінені усі потенційні форми його вияву й безпосереднього застосування у кримінологічній практиці, а також у разі його відповідності певним нормативно окресленим стандартам [3, с. 91].

За всієї різнобічності та значної місткості поняття «механізм», у кожному випадку він повинен показати системно-динамічний та функціонально-структурний вимір соціальної реальності та архітектоніку кримінологічного впливу, і, звісно, цей вагомий аспект у жодному разі не можна ігнорувати. Зокрема, з метою дослідження сутності механізму протидії злочинності, доцільно визначитися з його дефініцією і структурою, необхідно застосовувати метод дослідження за аналогією, що дає змогу на основі отриманих раніше знань, досягнути нового рівня узагальнення, генерувати нові ідеї й формувати певні наукові положення. З огляду на це, як зауважує Я. Ступник, «дослідження такого механізму повинне здійснюватися на підставі всебічного розгляду складових/елементів означуваної конструкції/системи» [264, с. 91].

У змістовному аспекті механізм протидії злочинності постає різнобічним і системним утворенням, яке передбачає різні підходи щодо власного тлумачення. Такі підходи, які дають змогу у більшості випадків застосовувати науковий потенціал інших наук, передусім, різних галузей права кібернетики, психології, соціології, що системно вивчають певні аспекти управління, спрямовані на те, щоб висвітлити ті або ж інші, іноді досить суттєві, аспекти діяльності у напрямку протидії злочинності та характерні їй певні механізми.

Водночас до основоположних засад дії будь-якого механізму завше відноситься взаємодія елементів різних систем. Утім підхід механічної їх консолідації у єдину цілісність не дає можливості охарактеризувати його як функціонуючу систему, виокремити у ній генеральні структурні та інтеграційні зв'язки. Тому, лише аналіз на основі застосування системного підходу дозволяє розглянути механізм у такому контексті напрацювання теоретичних положень, що зможуть із максимальною оперативністю застосовуватись у практичній діяльності.

Безумовно, механізм протидії злочинності зобов'язаний формуватися адекватно до тенденцій (закономірностей), які визначають суспільні відносини, що постають на конкретному історичному етапі. Таке безсумнівне твердження не потребує всебічного аргументування.

По-перше, важливо враховувати певну закономірність, котра простежується у системних наукових уявленнях. Зокрема, чимала кількість науковців-спеціалістів свідомо чи ж інтуїтивно наголошують на тому аспекті, що поняття системи певною мірою пов'язане з самим дослідником і з його ставленням до об'єкту, тобто носить цілком суб'єктивний характер. Відповідно вибір «конститутивного поняття» ґрунтується на суб'єктно-об'єктній дуалістичності (подвійності) системи, як «модусу мислення» дослідника та реального об'єкта.

Отже, методологічна концепція цього дисертаційного дослідження базується на гіпотезі про те, що саме у моделі механізму протидії злочинності проявляються такі особливості та їх відносини, вивчення яких дає змогу

досягнути результатів конкретного наукового пошуку. Звідси, діяльність із протидії злочинності осмислюється як об'єкт, а механізм – як спосіб його вивчення, теоретико-правова концепція котрого виступає кінцевим результатом дисертаційного дослідження [32, с. 91].

По-друге, проблематика виокремлення механізму протидії злочинності як конститутивного поняття, обумовлена прагненням до спрощення процесу вивчення складних явищ, до пошуку «простого і складного». Відтак діяльність із протидії злочинності як певна ієрархічна система, дає змогу вибрати відповідний рівень абстракції, який забезпечує цілісність чотирьох визначальних наукових складових: дослідницької програми, окреслених завдань, методологічної позиції, звичайної термінології понять [50, с. 186].

Обов'язкове використання методології системного підходу спричинене певною складністю вивчення питань протидії злочинності як об'єкта аналізу, а також різнобічністю практичних завдань, що об'єктивно зумовлює нагальну потребу у застосуванні такого підходу. Значущість системного підходу обумовлена його реальними потенціями у процесі пізнання та вирішення проблем довколишньої дійсності. Саме він дає змогу інтегрувати різноманітні проблеми, віднайти їх спільну особливість, і в такий спосіб, сформувати групу доволі складних проблем як цілісну всеохопну проблему [258, с. 93].

Системний підхід нині є найбільш опрацьованою методологією дослідження складних явищ й процесів, а тому дозволяє проводити цілісний аналіз у процесі пізнання, утилітарно опрацювати принцип, згідно з яким соціальна система аналізується як живий організм, котрий перебуває у постійному динамічному розвитку.

Системний підхід також є важливий тому, що дає змогу вирішити проблему тоді, коли існує безліч різних зв'язків як усередині, так і поза нею, створює можливості для знаходження цілісної інтегрованої особливості, певного базису. Ю. Аврутин зазначав, що «системний підхід до вивчення доволі складних динамічних цілісностей сприяє виявленню внутрішнього

механізму не лише дії окремих його складових, а й їх взаємодії на різних етапах, рівнях» [3, с. 60].

Однак у системному дослідженні обґрунтуванню підлягає, передусім, аналіз об'єкта дослідження як системи, тією мірою, що обумовлюється фактичними завданнями розгляду. Зрозуміло, що саме собою застосування системних категорій дефініцій не формує системного дослідження, навіть тоді, коли об'єкт дійсно може розглядатися як система. У такий спосіб вихідною категорією системного підходу виступає поняття «система», що досить інтенсивно опрацьовувалось у другій половині ХХ ст.

Нині вивчення об'єктивного світу і законів його відображення у свідомості соціуму досягнуло такого рівня, коли уже недостатньо оперувати лише такими поняттями, як знання, об'єкт, річ, оскільки вони означають щось окреме, одиничне, нерозчленоване. З огляду на це, логічно окреслити визначальні особливості системних соціальних категорій.

Система, як конкретний вид реальності, перебуває у динамічному русі. У кожній системі, без винятку, проходять різноманітні зміни (трансформаційні, модифікаційні, реорганізаційні). Утім завжди має місце така зміна, котра атестує систему як обмежену матеріальну цілісність, що проявляється певною формою руху. Саме від того, в якій формі руху знаходяться елементи певної системи, визначається її місце в ієрархії систем.

Зважаючи на те, що у суспільній дійсності всі явища та процеси є взаємозалежними, поняття «система» зобов'язана відображати також окремі особливі, конкретні зв'язки серед взаємодіючих елементів. Аналізуючи систему як відмежоване взаємодіюче явище із безлічі елементів, доцільно визначити конкретність певної сукупності.

Упровадження у дефініцію поняття «система» вказівки на чинник цілісності обумовлене певними труднощами. Майже всі запропоновані науковою літературою дефініції системи характеризуються складністю опису її цілісної поведінки. Однак для визначення того, чи є певне утворення

«цілісним», важливо з'ясувати, чи передбачає воно собою систему. Тому й виникає замкнене коло.

У контексті цього доцільно уявити співвідношення «система» та «ціле», котрі різняться за рівнем спільності елементів. Зокрема, ціле – це певна кінцева модель систем, які у своєму розвитку досягнули завершеності, зрілості. Поняття «ціле» показує той аспект розвитку, коли процеси, які визначають початковий і кінцевий етапи розвитку, знаходяться у відносній рівновазі.

Поняття «ціле» має значущість лише у співвідношенні з поняттям «система». Вони сходяться за змістом лише у тому разі, коли система набирає таких особливостей, які вимагають виокремити цей новий стан системи поняттям – «цілей». Натомість саме поняття системи не матеріальне, воно є ідеальним відображенням матеріальних систем, що прямо не сходиться із цими системами, оскільки відображає необхідне, загальне, за природою характерологічне їм, тоді як вони представляють собою єдність багатоманітного й одиничного, загального та особливого. Утім система є речовинна за власною формою, вона – конкретно дійсне матеріальне утворення, своєрідна особлива річ, розчленована (на окремі відносно самостійні й у певний спосіб взаємозалежні складові) [177, с. 88].

Система, будучи цілісним утворенням, означається природою елементів, котрі входять до її складу, а також характером зв'язків, які формуються між ними, тобто структурою. Однак сама система теж значною мірою впливає на елементи, обумовлюючи відповідну зміну їхніх якостей та особливостей. Набуваючи певної цілісності, система співвідноситься із власними елементами як ціле із складовими та, по суті, відображає певний вид діалектики окремих частин і цілого.

На підставі означених суджень можна стверджувати, що визначення протидії злочинності як системи, найбільше відповідає дефініція, згідно з якою система – це сукупність об'єктів, що об'єднані певною формою взаємозалежності або ж регулярною взаємодією [2, с. 19]. З огляду на функціональне тлумачення явищ, процесів, які підлягають дослідженню у

межах предметної сфери цієї наукової розвідки, доцільно запропонувати авторське тлумачення системи: система – це сукупність елементів, які її складають, що розташовані у певній послідовності та пов'язані загальною функцією, це обумовлює інтегровані якості, котрі не характерні її окремим складовим.

У контексті цього необхідно акцентувати на тому, що система протидії злочинності раніше досліджувалась із тотожних науково-методологічних позицій. Також були проаналізовані об'єкт, предмет і структура, методи управлінського впливу, визначальні напрями діяльності, зміст та рівні.

На основі ґрунтовного аналізу понятійного апарату досліджуваної проблематики, здійснено однозначний вибір щодо використання системного характеру у протидії злочинності, як такого, який оптимально та точно показує кримінологічну сутність і зміст діяльності, закладеної в його основі.

Досліджуючи методологію феноменології соціально-правового механізму протидії злочинності як учення кримінологічної науки, детальний аналіз методології кримінологічної науки як окремої галузі права, не є ключовою метою. Хоча, звісно, існує тісний зв'язок між методологією правового регулювання та методологією протидії злочинності. Методологія правового регулювання стосується передусім юридичних норм, які впливають на суспільні відносини, вона забезпечує єдність правового впливу, гарантується, за необхідності, державним примусом і виступає критерієм поділу правових норм на галузі, що вкрай важливо для методології феноменології протидії злочинності [274, с. 37].

Методологія кримінально-правового дослідження, згідно з Г. Аванесовим, дає змогу:

– по-перше, чітко окреслити межі такого дослідження, з'ясувати потенційність використання його результатів для перспективного розвитку кримінології та вдосконалення практики запобігання злочинності;

- по-друге, ухилитися від переоцінки ролі теорії кримінології в боротьбі й запобіганні злочинності та фальшивого утрирування її місця в загальній системі впливу на злочинність;
- по-третє, забезпечити у процесі кримінологічної розвідки не лише отримання нового знання, а й розуміння сутності явищ, які вивчаються (що також важливо);
- по-четверте, застерегти дослідника від спрощеного підходу до питань взаємозв'язків (внутрішніх і зовнішніх), однозначного тлумачення зниження чи зростання її рівня загалом, у певних регіонах, а також щодо окремих видів, категорій і груп кримінальних правопорушень;
- по-п'яте, забезпечити дійсно науковий підхід до організації кримінологічних розвідок, що створює підстави для правильного розуміння та оцінки злочинності, дає змогу пізнати її детермінанти, дослідити кримінальні правопорушення й осіб, котрі їх учинили, вибрати належні шляхи запобіжного впливу [1, с. 295].

Методологія феноменології соціально-правового механізму протидії злочинності базується на загальних методологічних принципах, зокрема на: принципі законності та гуманізму; принципі комплексності; принципі конструктивності; принципі юридичної специфічності, що полягає в тому, що дійсне (правомочне) пізнання розпочинається із виявлення саме юридичної природи й специфіки явища, події, факту, інших феноменів, їх зміни під дією юридичної дійсності та зворотний зв'язок і вплив на цю дійсність;

Суттєву роль для феноменології соціально-правового механізму протидії злочинності відіграють такі спеціальні принципи, як:

- *принцип об'єктивності* – вимагає здійснювати дослідження згідно з об'єктивною дійсністю, висвітлювати лише те, що фактично існує, уникати будь-якої суб'єктивності;
- *принцип системності* – передбачає вивчення не окремих елементів, компонент, залежностей чи взаємозв'язків, а їх сукупності (цілої системи);

– *принцип детермінізму* – дає змогу відтворити об'єктивно наявні в світі причинно-наслідкові зв'язки, вмотивувати необхідність їхнього виявлення та належного реагування;

– *принцип соціальної обумовленості* – сприяє врахуванню чинників, що сформувалися в особи під впливом соціальної дійсності, її індивідуальність та залежність від суспільних умов і причин;

– *принцип взаємозв'язку поведінки, діяльності й наслідків* – дає змогу встановити нерозривність цих вагомих феноменів та акцентує на необхідності їхнього дослідження;

– *принцип взаємозв'язку та взаємодії* – вказує на те, що причинно-наслідкові зв'язки дійсно наявних чинників доцільно розглядати не вибірково, а враховувати, що вони не лише пов'язані між собою, а й взаємно впливають й взаємозалежні одні від одних [25, с. 70].

Методологія кримінологічної науки як загальне поняття, базується також на загальнонаукових методах пізнання, серед яких одним із визначальних є діалектичний, що дає змогу визначити соціально-філософську сутність об'єкта дослідження, тобто феноменології соціально-правового механізму протидії злочинності. Застосування цього методу сприяє визначенню об'єктивних закономірностей правоохоронної діяльності щодо протидії злочинності, формулює підхід до досліджуваних об'єктів, чинників як певних елементів складної системи забезпечення правопорядку.

Усебічне вивчення будь-якого предмета передбачає здійснення систематизованості дій, використання прийомів й засобів для успішного досягнення визначеної цілі чи виконання низки завдань. Однак власне від самого предмету залежить обрання методологічного інструментарію.

У ході дослідження було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що сприяли всебічному розкриттю предмета дослідження:

- 1) герменевтичний метод – для пізнання та інтерпретації наукових розвідок, що сприяло розкриттю змісту й узагальненню відповідних теоретико-прикладних положень;
- 2) історико-правовий – у процесі висвітлення генезису формування соціально-правового механізму протидії злочинності;
- 3) системно-структурний – для поглибленого вивчення соціально-правового механізму протидії злочинності в науковій юридичній літературі;
- 4) порівняльно-правовий (компаративний) – для зіставлення сучасної та попередньої практики функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності;
- 5) формально-логічний – у процесі з'ясування об'єктів і суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності;
- 6) функціональний метод дав змогу розкрити динамічні характеристики механізму протидії злочинності, що сприяли ґрунтовному осмисленню його функціональних вимірів;
- 7) соціологічний – для з'ясування думок і позицій як учених, так і практиків щодо кримінологічних основ соціально-правового механізму протидії злочинності;
- 8) догматичний – для визначення ефективності функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності;
- 9) статистичний – для опрацювання статистичних показників;
- 10) моделювання – у процесі розроблення практичних рекомендацій та пропозицій.

У контексті цього доцільно виокремити низку узагальнювальних тез щодо науково-методологічних засад дослідження механізму протидії злочинності.

По-перше, протидія злочинності (як і інші аналогічні за семантикою категорії) виступає формою відображення специфічного стану упорядкованості суспільних відносин, з метою певного обмеження злочинності (у широкому розумінні). Це є вже фактична дійсність, результат нормотворчого і

правозастосовного процесів. Утім, коли йдеться про забезпечення й захист прав та законних інтересів особи, соціуму та держави, то розуміється якість забезпечення й зміцнення відповідних процесів, оскільки протидія злочинності, будучи правовою категорією, діє незалежно від факту посягання на систему суспільних відносин зі сторони окремих осіб чи соціальних спільнот. Очевидно, у процесі вчинення кримінальних правопорушень суспільним відносинам (певним цінностям, що охороняються правовими нормами) наноситься суттєва шкода, яка зростає від того, чим нижче забезпечується профілактика, попередження, запобігання та припинення протиправних посягань. Тобто стан упорядкованості, організації власне виступає основною особливістю протидії злочинності.

По-друге, розгляд протидії злочинності як певного специфічного виду управлінської діяльності, не передбачає заперечення її політико-правового характеру, а також синергетичної сутності, яка виражається шляхом відкритої не лінійної динамічної системи правових відносин. Водночас нині у жодному разі не постає питання щодо усунення із наукової, професійної та законодавчої лексики інших понять, котрі відображають визначальні напрямки кримінологічної діяльності.

Складається враження, що такі категорії здійснюють низку сутнісних, обов'язкових функцій у:

- 1) кримінально-процесуальному законодавстві у процесі визначення цілей та завдань певної відповідної діяльності;
- 2) адміністративному та кримінально-правовому законодавствах у процесі формулювання основного чи факультативного об'єктів, протиправних посягань;
- 3) кримінології під час дослідження й обґрунтування використання нових модусів (форм, методів) протидії злочинності на засадах вивчення та аналізу територіально-просторового розподілу кримінальних правопорушень;
- 4) правоохоронній й управлінській практичній діяльності суб'єктів протидії злочинності у процесі аналізу обґрунтованості та ефективності

розташування й використання відповідних сил засобів на певній території обслуговування;

5) органах виконавчої влади, з метою вирішення комплексу питань, які пов'язані з забезпеченням кримінологічної діяльності, зокрема, управління нею й надання їй цілеспрямованого й тотального характеру.

По-третє, протидія злочинності виступає вагомим, однак не єдиним модусом забезпечення безпечної атмосфери в громадському житті, від ефективності та надійності якого залежить якість суспільного буття кожної окремої людини. Зокрема, не менш суттєвою гарантією виступає забезпечення (станом безпеки), як одна з форм практичного втілення мети «обмеження злочинності». Водночас важливо пам'ятати, що інтегруючою субстанцією у протидії злочинності, а також і для безпеки, виступають змістовні сутнісні співвідношення діяльності (як системи) та форми вираження певної особливості, котра проявляється в своєрідному за формою діалектичному зв'язку предмета пізнання та його профілюючої якості, що застосовується з метою понятійного відображення визначальних характеристик.

Однією із цих характеристик виступає саме функціонування механізму протидії злочинності як певної системи зв'язків, які об'єктивно виникають та здійснюють функції консолідації (об'єднання) складових елементів цього соціального явища. Такі складові елементи й зв'язки, одночасно, визначають його як єдине ціле. Цілісний аналіз об'єкта вивчення не усуває, а навпаки – обумовлює необхідність виокремлення із широкого спектру складових елементів і взаємозв'язків найбільш значущих, які передбачають і характеристику загального. З огляду на це, система протидії злочинності є суб'єктивно пізнаним виявом об'єктивної дійсності, який сприймається у формі абстрактно визначених сторін навколишньої (соціальної) дійсності, яка пов'язана із конкретними видами діяльності.

Таким чином, здійснивши науково-методологічний аналіз дефініції механізму протидії злочинності загалом, доцільно акцентувати на тому, що це є багаторівнева ієрархічна система. Зокрема, кожен рівень побудови визначається

власним певним набором елементів. Такі елементи можна простежити, якщо розглядати протидію злочинності у тих аспектах, в яких відображаються побічні суспільні процеси й відповідні форми кримінологічного впливу, з характерними їм модусами (методами, засобами, способами).

Окрім того, необхідно пам'ятати, що механізм протидії злочинності функціонує (діє) не лише вертикально, але й горизонтально, тобто відбувається доволі складне переплетення і взаємодія модусів (методів, засобів, способів) кримінологічного впливу. Отож механізм протидії злочинності – це таке системне утворення (сукупність) принципів, норм, інститутів (як державно-правових, так і суспільно-правових), модусів (організаційних, правових, економічних, соціально-психологічних), відносин і зв'язків, за сприяння яких забезпечується кримінологічний вплив на певні об'єкти для досягнення визначених цілей.

Отже, хід аналізу проблеми модерується у площині дискурсивного напрямку загальної теорії систем (системного підходу) на основі загальнонаукових принципів законності та гуманізму, об'єктивності, комплексності, конструктивності, детермінізму та юридичної специфічності. У ході роботи було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що сприяли всебічному розкриттю предмета дослідження, зокрема: герменевтичний; історико-правовий; системно-структурний; порівняльно-правовий (компаративний); формально-логічний; функціональний; соціологічний; догматичний; статистичний; метод моделювання.

1.3 Протидія злочинності як соціально-правовий механізм: кримінологічно-правові засади дефініції

На сучасному етапі розвитку держави як соціально-правової, питання ефективного захисту кожного громадянина від злочинних посягань, а також

протидія спробам криміналізації українського суспільства, нейтралізації негативних соціальних тенденцій набирають дедалі більшого значення. Учений О. Бандурка стверджував, що у цьому контексті винятково нагальними є питання протидії злочинності, запобігання кримінальним правопорушенням, іншим правопорушенням, відповідної профілактичної роботи із різними групами соціуму [8, с. 9], оскільки від їх вчасного вирішення значною мірою залежить безпечний та успішний розвиток сучасної людської цивілізації у руслі подальшого закріплення та розширення досягнень демократії, утвердження і забезпечення пріоритету прав і свобод людини, формування умов для її безперешкодного та вільного, а головне незагрозливого розвитку [9, с. 23].

Саме тому проблемам протидії запобігання злочинності відводиться значна увага як у науково-теоретичній, так і в практичній площині і не лише в окремих країнах, а й у світовому масштабі (зокрема, Європейського Союзу – Євроуст, Європол) та міждержавних (ФАТФ, Інтерпол, ООН (Конгрес із запобігання злочинності та із кримінального правосуддя) інституцій).

У фаховій науковій літературі зазначено, що запобігання злочинності передбачає низку різноманітних заходів, напрямів діяльності уповноважених суб'єктів, прогнозування й планування, ресурсне забезпечення тощо, однак усе це потребує ретельного наукового обґрунтування, оптимального впровадження та розумного управління процесом запобігання злочинності [159, с. 11]. Означене підтверджує комплексність і складність цих питань, а також необхідність цілеспрямованого та системного підходу до їх ефективного вирішення не лише з боку держави та уповноважених їй органів, але й соціуму загалом. Кожна країна світової спільноти активно застосовує різноманітні правові, соціальні, інформаційні, економічні, організаційні та інші заходи в аспекті протидії, запобігання й боротьби зі злочинністю, як пріоритетного напряму сучасного соціально-правового механізму.

У процесі тривалої еволюції суспільства діяльність у сфері охорони правопорядку зазнала істотних трансформацій. Зокрема, заходи кримінального покарання наразі співвідносяться із заходами попередження кримінальних

правопорушень. У багатьох країнах світу, і в Україні цим заходам відводиться пріоритетне значення.

Нині розвиток України, разом із позитивними ідеями й впливом реалізованих демократичних реформ, визначається негативними і досить довготривалими наслідками системної політико-економічної кризи. Вона проявляється у процесах економічних трансформацій, різкої соціальної поляризації українського суспільства, у певних складних відносинах між гілками влади та, щонайбільше, негативною є широка криміналізація різних сфер суспільного життя, що породжує збільшення виявів організованої злочинності, екстремізму на міжетнічному ґрунті, корупції, наркоманії. Усе це є тим комплексом процесів, що становлять внутрішні витоки ризиків і загроз для стабільності, а відтак і внутрішньої безпеки суспільства.

З огляду на це, у внутрішньо-політичному аспекті перед державою окреслено такі нагальні завдання: 1) збереження миру як визначальної загальнолюдської цінності; 2) гарантування реалізації прав і свобод людини; 3) збереження цілісності держави; 4) протидія злочинності як цілеспрямованої та системної діяльності правоохоронних органів [201, с. 3].

Злочинність постає як цілісне явище, і всі його ознаки взаємозв'язані між собою. Вона є явищем суспільного життя, що постійно пов'язане із розвитком суспільства й проявляється у соціальних відносинах у різних формах. Зокрема, сутність злочинності як соціально-правового явища, тісно пов'язана із природою і змістовним характером суспільних відносин, а також із цією соціальною категорією, що засвідчує її правовий характер у відповідних законах.

На сучасному етапі розвитку суспільства однією із визначальних внутрішніх функцій держави постає саме запобігання злочинності й протидія їй. Тому від належної реалізації цієї функції значеною мірою залежить не лише стан правопорядку у державі, а й інші показники, що визначають якість життя, соціуму, зокрема: стан безпеки й захищеності індивідуума, прозорість політичних, соціальних й економічних процесів, рівень корумпованості

управлінського апарату тощо. Відповідно ефективність реалізації державною функції протидії злочинності у багатьох аспектах характеризує продуктивність державної влади загалом. Тому держава покликана відводити значну увагу оперативній реалізації цієї надважливої функції [229].

Дослідник С. Міщенко зазначає, що протидія злочинності за своїм характером виступає правоохоронною діяльністю, що розглядається як різноаспектне та багатофункціональне поняття, яке фактично охоплює всі сфери державної діяльності. Вона реалізовується на загальносоціальному й спеціальному рівнях, перша форма протидії злочинності – загальносоціальна, виступає основою спеціальної протидії, тоді як спеціальна протидія здійснюється шляхом правового реагування на вчинення злочину й спеціально-кримінологічного запобігання новим кримінальним правопорушенням [194, с. 10].

Розглядаючи сутність дефініції протидії злочинності, вчені-криміналісти О. Бандурка й Л. Давиденко акцентують, що вона представляє собою два аспекти – боротьбу зі злочинністю та боротьбу у напрямі запобігання їй [7, с. 53; 10, с. 86]. Протидія злочинності у всіх її напрямках, виявах і формах закладена в основу кримінально-правової політики.

Дослідники О. Бандурка та О. Литвинов витлумачують протидію злочинності як особливий інтегрований та багаторівневий об'єкт соціального управління, який складається із різної за формами діяльності суб'єктів – державних, недержавних установ й органів, громадських інституцій, окремих громадян, які взаємодіють на основі системи різноманітних заходів, що спрямовуються на пошук чи напрацювання шляхів, засобів й інших перспектив оперативного впливу на злочинність, для зменшення інтенсивності процесів детермінації злочинності винятково на усіх рівнях, нейтралізації або елімінації дії її причин й умов з метою обмеження кількості злочинних проявів до соціально розумного рівня [12, с. 45].

Як стверджують вищезазначені фахівці, система протидії злочинності складається з трьох основних сфер суспільних відносин. Перша – це загальна

організація протидії злочинності, що передбачає комплекс певних дій: управлінських (прогнозування, планування, розроблення стратегії, визначення тактики, координація), організаційних (реєстрація, здійснення обліку), профілактичних (виконання планів і програм, проведення профілактичних заходів), контрольних (аналіз практики, з'ясування тенденції злочинності) та інших діянь відповідних органів та установ. Такі органи злагоджено взаємодіють, чітко координують і коригують власну діяльність, з метою досягнення спільних позитивних результатів.

Друга сфера – це правоохоронна діяльність, тобто система заходів із реалізації правоохоронних та/чи правозастосовних функцій відповідними державними органами, громадськими організаціями або самими громадянами.

Третьою сферою є попередження злочинності, що передбачає здійснення спеціальними суб'єктами визначених законодавством заходів щодо недопущення розвитку злочинного умислу на попередній (підготовчій) стадії вчинення кримінального правопорушення, виявлення ознак та особливостей скоєних кримінальних правопорушень, установлення осіб, що їх скоїли, притягнення таких осіб до відповідальності, а також відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів постраждалих і відшкодування втрат від кримінальних діянь [12, с. 45].

Саме об'єктивний характер існування злочинності як певного деструктивного явища, властивого (іманентного) розвитку людської цивілізації, обумовлює потребу в адекватній реакції громадянського суспільства на її прояви. Зміст і значення такої реакції зумовлюються змістом і сутністю самого феномену злочинності як детермінованої як об'єктивними, так і суб'єктивними обставинами, еволюційно непостійної схильності індивідів, певних соціальних груп до девіантної поведінки у формі кримінальних правопорушень, а також фактичних проявів останньої [167, с. 38]. Злочинність як антропоморфізм антисоціальної деструктивності, є сегментом субкультури разом із культурною складовою суспільства, його життєдіяльність [151, с. 101]. Такий сегмент

проявляється у постійному прагненні до експансії, тобто намаганні заволодіти новими сферами соціального простору.

Сповільнення деструктивного впливу злочинності на соціум можливо досягнути внаслідок розширення культурної сфери людського співжиття, зокрема, й ефективного функціонування системи захисту правопорядку, що забезпечує належне звуження сфери субкультури разом із її злочинним сегментом. Відтак культурна сфера суспільного буття чинить реальний опір деструктивному впливу на себе з боку злочинності, шляхом застосування значного комплексу заходів впливу на останнє. В. Куц зазначав, що цілком прийнятно систему таких заходів називати протидією злочинності, оскільки означена дефініція є найбільш відповідною такому явищу [244, с. 15]. Інші дефініції здебільшого не застосовуються у науковому фаховому лексиконі як через їхню невідповідність явищу, що ними позначалося, зокрема: «подолання злочинності», «боротьба зі злочинністю», «викорінення злочинності», так і через їхню певну штучність, наприклад, «контроль злочинності».

Протидія злочинності є доволі складним соціально-правовим явищем і непроста дефініція про нього, в якій відображається теорія та практика особливої соціально-управлінської діяльності й суспільних і приватних ініціатив, а також кримінально-юстиційних зусиль, що спрямовані на перешкоду вчиненню кримінальних правопорушень та належного реагування на їх учинення. Зокрема, протидія злочинним проявам здійснюється на різних рівнях життєдіяльності соціуму. В. Куц спершу виокремив два рівні: загальносоціальний і спеціально-кримінологічний, обравши критерієм такого поділу – інституціонально-функціональний статус суб'єкта протидії [165, с. 12]. Утім у подальших своїх дослідженнях учений виокремив ще один рівень – кримінально-юстиційний [166, с. 153].

Слід зауважити, що якщо за основу брати інший критерій поділу протидії злочинності на рівні, скажімо, соціальний об'єкт, на який спрямована протидія, то можна виділити індивідуальний, груповий та загальносоціальний рівні такої протидії.

Зважаючи на позицію вищезазначених дослідників, доцільно оперувати такими поняттями протидії злочинності, як: загальносоціальна, спеціально-кримінологічна та кримінально-юстиційна. Відтак загальносоціальна протидія злочинності дефінітується як оперативне правомірне функціонування всіх інституцій держави й суспільства, що безпосередньо не спрямовуються на протидію злочинності, але опосередковано впливає на чинники її існування й умови відтворення, внаслідок чого мінімізується кількість кримінальних правопорушень [166, с. 153].

Може здатися, що на загальносоціальному рівні протидії злочинності об'єкт і суб'єкт синхронізуються, однак ґрунтовніший аналіз такої обставини вказує тільки на термінологічний збіг цих явищ. Насправді в протидії злочинності на цьому рівні у ролі суб'єкта виступає не суспільство загалом, а лише його легальні (офіційні) інституції та законослухняні громадяни (соціономні особистості). Оскільки соціальні інституції, що функціонують не на законних підставах (протиправно), та соціопатичні індивідууми хоч і є частиною суспільства, все-таки знаходяться на протилежному боці. Такий висновок, звісно, є доволі схематичним, адже він лише умовно відображає дійсність.

Як засвідчує практика, одні й ті самі суспільні інституції чи громадяни у певному випадку можуть бути на одній стороні, а в інших – на іншій (цілком протилежній). Зокрема, з одного боку окремі державні інституції, покликані протидіяти економічній злочинності, а з іншого – самі ж учиняють корупційні діяння, є учасниками різних фінансових махінацій. Іншим прикладом може слугувати діяльність окремих учасників ООС, засуджених за вчинення злочинів, з одного боку – це національні герої, захисники держави, а з іншого – злочинці, що вчинили важкі кримінальні правопорушення.

На противагу загальносоціальній протидії злочинності спеціально-кримінологічна передбачає «систему організаційно-правових і кримінологічних заходів, що безпосередньо спрямовуються на протидію злочинності, вони здебільшого здійснюються спеціально уповноваженими органами –

правоохоронними» [166, с. 15]. Їхній вичерпний перелік міститься у положеннях ст. 2 ЗУ «Про державний захист працівників суду й правоохоронних органів» [85]. Характерологічною ознакою спеціально-кримінологічної протидії злочинності є створення і впровадження різноманітних програм запобігання її проявам на локальному, регіональному й загальнодержавному рівнях, а також здійснення інших, спеціально спрямованих на це заходів. Взірцем останніх є антикорупційна активність окремих інституцій та українського соціуму загалом, на основі ЗУ «Про запобігання корупції» [91].

В. Голіна стверджує, що спеціально-кримінологічна профілактика злочинності не є просто набором хаотичних дій правоохоронних органів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю, а вона виступає як сукупність певного комплексу заходів, що спеціально розроблені для запобігання подальшому розвитку злочинності та викорінення наявних її проявів. Учена акцентує, що «на відміну від загальносоціальної профілактики, що зосереджує свою діяльність на загальному впливі на негативні явища в суспільстві, спеціально-кримінологічна визначається чіткою спрямованістю на конкретні суспільні відносини, в яких простежується злочинна тенденція, яку намагається подолати» [34, с. 7].

Отже, спеціально-кримінологічна протидія злочинності спрямована на конкретне недопущення поширення злочинних діянь (тобто має чітко окреслену мету), на відміну від індивідуальної, що цілеспрямовано діє тільки щодо конкретної особи, а також на відміну від загальносоціальної, яка здебільшого займається вивченням теоретичних мотивів появи певної злочинності.

У контексті цього доцільно акцентувати увагу й на позицію дослідниці М. Кікалішвілі, яка визначає «спеціально-кримінологічну профілактику злочинності як діяльність органів кримінальної юстиції щодо недопущення злочинної поведінки у суспільстві та реалізацію дій, спрямованих на захист кожної людини від будь-яких злочинних проявів» [127, с. 67].

Утім В. Куц таку діяльність відносить до третього рівня протидії злочинності, тобто кримінально-юстиційного. Його сутність полягає у протидії кримінальним правопорушенням винятково зусиллями органів кримінальної юстиції у рамках процесуального провадження за фактом учинення певного правопорушення. Водночас органи кримінальної юстиції можуть вживати запобіжні заходи щодо потенційних злочинних проявів і до вчинення кримінального правопорушення, зокрема, проводячи правову пропаганду, здійснюючи профілактичні бесіди з тими особами, що вирізняються схильністю до девіантної поведінки (вчинення правопорушень) тощо. Утім ця діяльність радше відноситься до спеціально-кримінологічної, а не кримінально-юстиційної протидії злочинності. Реалізуючи таку діяльність, органи кримінальної юстиції виконують свій загальний «правоохоронний» потенціал, але не кримінально-юстиційний [169, с. 104].

Кожен із трьох рівнів чи видів протидії злочинності характеризується наявністю порівняно автономного, однак аналогічного механізму її реалізації, структура котрого на усіх трьох рівнях визначає сутність протидії злочинності загалом. Характеристику означеного механізму протидії злочинності (сутності) на кожному із цих рівнів доцільно проводити на основі того, що протидія злочинності на кожному рівні здійснюється за двома взаємопов'язаними напрямками, які відображають відповідну складову змісту самої злочинності. Так як нами зауважувалося, явище «злочинність» має дві відносно автономні складові.

Перша складова злочинності – це схильність індивідуумів, соціальних груп до такої деструктивної поведінки, й відповідні її детермінанти. Тобто перший напрям протидії злочинності безпосередньо спрямований на елімінацію такої схильності та її детермінації. У літературі цей напрям називають запобігання потенційним кримінальним правопорушенням чи запобігання злочинності [169, с. 106].

Друга складова злочинності полягає у фактичній реалізації цієї схильності, тобто проявляється у виді вчинення кримінального

правопорушення. Звідси другий напрям протидії злочинності власне виступає як правове реагування на вчинення кримінальних правопорушень.

Можна констатувати, що окремо взяті запобігання злочинності та реагування на її прояви є також доволі складними соціально-правовими явищами, що мають певний свій зміст, до якого у кримінальному праві та кримінології не існує узвичаєного розуміння. Кожен з учених, які фахово досліджують цю проблематику, пропонує власний підхід до запобігання злочинності й оперує відповідною термінологією. Аналогічно можна стверджувати й стосовно реагування на кримінальні правопорушення [169].

Утім узгодженого розуміння щодо сутності і змісту злочинності, протидії її проявам можна дійти лише на основі єдиної теорії протидії злочинності, що нині потребує об'єднаних зусиль як теоретиків, так і практиків. Безумовно, для цього також потрібно відповідне політико-управлінське рішення, ініціювати яке мали би відповідні правоохоронні органи, що працюють у цьому напрямі.

Спробуємо детальніше проаналізувати кожен із означених напрямів. Щодо запобігання злочинності, у кримінології застосовуються й інші дефініції, зокрема, «профілактика», «попередження», «відвернення». В. Куц стверджує, що після ухвалення ЗУ «Про запобігання корупції» ця дискусія повинна була припинитись, оскільки застосування законодавцем поняття «запобігання» стосовно корупції, яка здебільшого носить злочинний характер, воно власне і стало фаховим консенсусом, до того ж цей закон отримав позитивну міжнародну оцінку [171, с. 46].

У словнику української мови «запобігати» витлумачується як «не допускати завчасно чогось, відвертати» [202, с. 89]. Тобто запобігання необхідно розуміти як діяльність, спрямовану на перешкодження вчинення кримінальних правопорушень, їх недопущення. Досягнути такого результату можливо шляхом застосування заходів профілактики, котрі «запобігають, відвертають щось» [203, с. 827], попередження, є «застереженням проти чого-небудь» [203, с. 569], чи припинення розпочатих правопорушень, що визначається як «змушення перестати щось учиняти» [203, с. 570].

За таких умов першим засобом запобігання злочинності постає профілактика кримінальних правопорушень, що полягає у нейтралізації, або елімінації криміногенних передумов потенційного правопорушення чи діяльності із блокування та усунення причин можливого його вчинення, а також умов, які сприяють цьому.

Унаслідок умов недостатньої ефективності профілактики, постає потреба у застосуванні другого засобу запобігання – попередження кримінального правопорушення. Зокрема, попередження є сукупністю заходів, що спрямовані безпосередньо на свідомість конкретних індивідумів чи окремих соціальних груп, які замислюють учинення кримінального правопорушення, тобто мають злочинні наміри. На рівні індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням попередження передбачає інформування потенційного злочинника щодо нераціональності, безглуздості спланованого ним кримінального правопорушення. Визначальною особливістю цієї форми запобігання є наявність відповідних зусиль, що вживаються до тих осіб, яким властивий намір чинити кримінальне правопорушення. Із контексту кримінального права виходить, що попередження кримінального правопорушення – це певна діяльність суб'єктів запобігання на етапі виявлення умислу щодо його вчинення.

У разі, коли попередження не зупиняє потенційного правопорушника й він надалі готується до вчинення кримінального правопорушення, тоді застосовується третій засіб запобігання злочинності (останній) – припинення практично розпочатого створення відповідних умов щодо вчинення кримінального правопорушення, йдеться про припинення підготовки до його вчинення (ст. 15 КК України) [154]. Припинення може залишатися у сфері запобіжної діяльності у разі, якщо вчинене у процесі діяння не визнано кримінально караним. Якщо за готування до кримінального правопорушення передбачена кримінальна відповідальність, припинення цього готування необхідно розцінювати уже не як засіб запобігання, а як правове реагування на його вчинення. Отже, під правовим реагуванням, а не запобіганням необхідно

тлумачити також припинення кримінального правопорушення й на стадії замаху щодо його вчинення, оскільки замах визнається кримінально караним діянням.

У процесі кримінального провадження органи кримінальної юстиції запобігають не тільки рецидиву злочинної поведінки особи, котра притягується до кримінальної відповідальності, але й первинним кримінальним правопорушенням невстановленого кола інших осіб. Слушно відзначає В. Куц, що запобігання первинним кримінальним правопорушенням, яке здійснюється органами кримінальної юстиції у процесі кримінального провадження за фактом учинення іншого кримінального правопорушення, доцільно вважати кримінально-юстиційним, а не спеціально-кримінологічним, оскільки воно здійснюється такими органами у межах процесуальної форми, хоч і ця відмінність між ними є умовною [169, с. 108].

Отже, дефініція «запобігання» становить собою сукупність трьох окреслених засобів: перший – профілактика, що спрямовується на вихідну складову злочинності, а саме причини та умови вчинення кримінального правопорушення; другий – попередження, спрямований на наступну складову злочинності – схильність певних осіб до вчинення кримінальних правопорушень; третій – припинення передбачає собою блокування створення умов щодо вчинення правопорушення, йдеться про готування до його вчинення (ст. 14 КК України) [154]. Однак акцентуємо увагу і на те, що саме запобігання як комплекс окреслених вище засобів, виступає складовою значно ширшого явища та відповідної дефініції – «протидія злочинності».

Існують загальносоціальне, спеціально-кримінологічне й кримінально-юстиційне запобігання кримінальних правопорушень. Два перших різновиди здебільшого стосуються злочинності у широкому значенні слова, як соціального явища, тоді як третій – конкретних злочинних проявів, однак у практичній площині вони є тісно взаємопов'язані.

Зокрема, запобігання на загальносоціальному рівні протидії злочинності постає як правомірне, раціональне функціонування державних і громадських

інституцій у масштабах усієї держави або на регіональному рівні, безпосередньою метою якого не є власне протидія злочинності, а є забезпечення нормального життя соціуму, і у такий спосіб об'єктивно стримує суб'єктів, схильних до правопорушень від їх учинення. Конкретно розділити його на профілактику, попередження і припинення правопорушень неможливо, оскільки в об'єктивній реальності вони проявляються одночасно і у взаємозв'язку.

Суб'єктами загальносоціального запобігання злочинності виступають легальні (офіційні) державно-правові та громадянсько-соціальні інституції, а також кожна законослухняна особа, які власною правомірною поведінкою поглиблюють та утверджують культурну сферу суспільного буття, у такий спосіб послаблюючи та обмежуючи його субкультурну сферу загалом, та її злочинного сегменту зокрема.

На відміну від загальносоціального, спеціально-кримінологічне запобігання постає як система спеціально спрямованих організаційно-правових і кримінологічних заходів і засобів щодо недопущення вчинення кримінальних правопорушень (*функціональний аспект*), що здебільшого реалізовується спеціально уповноваженими суб'єктами (*інституціональний аспект*): державними органами із забезпечення правопорядку чи відповідними інституціями громадянського суспільства, скажімо, громадськими організаціями із протидії торгівлі людьми, катуванням, корупції, екологічним правопорушенням тощо.

Для перших двох рівнів протидії злочинності пріоритетним напрямом належних зусиль виступає запобігання, однак для третього рівня – кримінально-юстиційного, навпаки, визначальним напрямом діяльності із протидії злочинності є правове реагування на кримінальні правопорушення. Зважаючи на це, доцільно надати повнішу характеристику означеному напрямку протидії злочинності, й завершити кримінально-юстиційним запобіганням її проявам.

На загальносоціальному й спеціально-кримінологічному рівнях злочинності правове регулювання щодо кримінальних правопорушень майже завжди відбувається одночасно, не відокремлюючись одне від одного, тобто за алгоритмом: «запобігаючи, реагуємо, реагуючи, запобігаємо» [166, с. 155]. Окремими зразками відокремлення реагування від запобігання можна вважати акти помилування, амністії чи реабілітації. Серед інших особливостей реагування на кримінальні правопорушення, у контексті перших двох рівнів протидії злочинності, є те, що воно здебільшого спрямовується не на реально чинні, а на потенційно можливі кримінальні правопорушення.

Цілком інша ситуація простежується у контексті кримінально-юстиційного рівня протидії злочинності. На цьому рівні правове реагування як напрям здійснення такої протидії, є чітко відокремленим від запобігання, до того ж виступає її визначальним напрямом. Певні зусилля вчених відшукати інший об'єднувальний термін щодо дефініції цього комплексу засобів протидії злочинності поки що залишаються безрезультатним.

Упродовж останніх років популярності набув термін «кримінально-правовий вплив» на суб'єктів кримінального правопорушення. Однак він не абсолютно точно відображає сутність і зміст першого напрямку спеціальної протидії злочинності, оскільки є доволі широким. Це поняття може конкурувати із дефініцією самої протидії зі злочинністю, так як впливом на неї є не тільки реагування на вчинене правопорушення, а й саме запобігання його вчиненню. Тобто впливом на злочинність охоплюється не тільки кримінально-юстиційне реагування стосовно кримінального правопорушення, але й спеціально-кримінологічне, адже антикримінальний вплив на свідомість соціуму розпочинається із усвідомлення наявних кримінально-правових заборон.

Також дослідники дискутують щодо доцільності застосування поняття «кримінальне переслідування». Воно зберігається у сучасній правничій лексиці, однак значна наукова когорта вважає його архаїчним та наголошує на необхідності використовувати теперішні, адекватні сутності самої злочинності,

поняття складових протидії їй. Під «переслідуванням» розуміється фактично процес застосування засобів кримінально-правового реагування щодо вчинення кримінального правопорушення. Цей процес без відповідних на те підстав, часто ототожнюють із притягненням до кримінальної відповідальності. Хибність такого бачення полягає в тому, що, передусім, притягнення є тільки початком застосування кримінальної відповідальності, власне першим етапом, після якого слідує покладення відповідальності суду й реалізація вказаної відповідальності діючою системою відбування покарання. Наступне, реагування на кримінальне правопорушення, допустиме і без застосування кримінальної відповідальності, наприклад, у випадках т. зв. звільнення від неї, або справжнього – відмови від її застосування, визначеної статтями розділу IX Загальної частини КК України й окремими статтями його Особливої частини [154].

У ході кримінально-правового реагування на вчинення правопорушення реалізовується й інший порівняно самостійний напрям протидії злочинності, тобто запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень. Так само, як на попередніх двох рівнях протидії, кримінально-юстиційне запобігання відбувається поетапно, розпочинаючи із профілактики кримінальних правопорушень, йдеться про нейтралізацію причин учинення правопорушення й умов, що сприяють цьому. У разі, коли зазначені заходи є неефективними, застосовується попередження вчинення кримінального правопорушення, здебільшого через запевнення суб'єкта у нераціональності такого вчинку. Тоді, коли неефективне є і попередження, уповноважений суб'єкт може наданими йому законом засобами припинити розпочате кримінальне правопорушення.

У такий спосіб органи кримінальної юстиції спершу у належний спосіб реагують на факт учинення кримінального правопорушення, а у процесі кримінального провадження здійснюють запобігання новим кримінальним правопорушенням за вищевизначеним алгоритмом, і такий процес триває фактично постійно. Двокомпонентний комплекс зусиль із кримінально-юстиційної протидії злочинності є своєрідним постійно діючим модусом

діяльності органів кримінальної юстиції, який необхідно фахово застосовувати й удосконалювати.

Отже, сутність протидії злочинності передбачає реалізацію соціально-управлінської діяльності, включаючи впровадження громадських і приватних ініціатив та кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на недопустимість виходу злочинності із соціально допустимих меж, сутність якої становлять запобігання таким правопорушенням і правове реагування на них, як безперервні взаємопов'язані процеси.

Запобігання злочинності доцільно розглядати не як ізольовані проблеми, що вирішуються спрощено та непослідовними методами, заходами, а радше як складні й широкі напрями діяльності, що потребують відповідних підходів і стратегій, які враховуватимуть, зокрема, культурні, соціально-економічні та політичні умови суспільства, в якому вони здійснюються; рівень розвитку соціуму із особливим акцентом на ті трансформації, що нині відбуваються.

Висновки до Розділу 1

У розділі здійснено концептуалізацію дослідження проблеми сучасних соціально-правових механізмів протидії злочинності в Україні, на підставі чого сформульовано певні висновки.

Зокрема, аналіз сучасного стану дослідження соціально-правового механізму протидії злочинності у кримінологічній теорії показав, що у своїх наукових працях дослідники наголошують на різних аспектах протидії злочинності: від методологічних основ попередження злочинності до практичної складової діяльності щодо протидії злочинності. Утім усі вони однакові у тому, що ця діяльність носить комплексний характер і вимагає зусиль не лише конкретних уповноважених органів, але й соціуму загалом, активної життєвої позиції кожного. Наукові розвідки українських кримінологів значно збагатили знання щодо природи й сутності злочинності, заходів запобігання цьому явищу, причин та умов кримінальних правопорушень тощо, що цілковито підтверджує пріоритетність недопущення вчинення кримінальних правопорушень шляхом їх запобігання. Запобігання злочинності виступає реальним засобом її протидії, що передбачає реалізацію цілої системи виважених і взаємопов'язаних заходів, як складової кримінологічної політики держави.

Аналізуючи наукові праці Г. Аванесова, О. Бандурки, О. Білоусова, І. Богатирьова, М. Гричанюк, А. Жалинського, А. Закалюка, О. Кальмана, В. Куца, О. Литвинова, Ф. Лопушанського, Т. Подковенко, О. Семенишин, С. Сокурєнка та ін. учених, можна простежити тенденцію до зростання наукового зацікавлення сучасними механізмами протидії злочинності. Окрім того, нині у межах юридичної теорії фактично сформувався новий науковий напрям, пов'язаний із застосуванням механістичного підходу у цій сфері наукового пізнання суспільних відносин, основоположником якого є О. Литвинов. Дослідник акцентував, що предмет цього напрямку повинен охоплювати не лише забезпечення, а й удосконалення певних явищ, процесів,

правовідносин, тобто має досліджуватися в єдності змістовних й організаційних аспектів проблеми. Відтак питання ефективного забезпечення механізму протидії злочинності в Україні й надалі зостається актуальним, що обумовлено постійними змінами національного законодавства та викликами транзитивного суспільства.

Історіографічний огляд фахової літератури засвідчив, що кримінально-правовий аспект комплексної проблематики соціально-правового механізму протидії злочинності розроблявся у таких напрямках: перший – дослідження, в яких проаналізовано загальні засади протидії злочинності кримінально-правовими засобами; другий – наукові доробки провідних учених-криміналістів щодо особливостей кримінально-правових засобів протидії злочинності; третій – наукові розвідки щодо механізму кримінально-правової протидії проявам злочинності у конкретних напрямках/сферах; четвертий – дослідження окремих аспектів механізму кримінально-правової протидії проявам злочинності (нормативно-правового забезпечення, правових гарантій, об'єктів, суб'єктів тощо).

Розгляд проблематики соціально-правового механізму протидії злочинності подано крізь призму комплексного підходу до наукових тенденцій, з метою вироблення нової основи для осмислення такого багатоаспектного соціально небезпечного явища реальної дійсності, як злочинність, що покликане сприяти удосконаленню, оптимізації та формуванню сучасних механізмів протидії йому.

На підставі науково-методологічного аналізу дефініції механізму протидії злочинності загалом, зроблено висновок, що це багаторівнева ієрархічна система. Зокрема, кожен рівень побудови визначається власним певним набором елементів. Такі елементи можна простежити, якщо розглядати протидію злочинності у тих аспектах, в яких відображаються побічні суспільні процеси й відповідні форми кримінологічного впливу з характерними їм модусами (методами, засобами, способами).

Окрім того, механізм протидії злочинності функціонує (діє) не лише вертикально, але й горизонтально, тобто здійснюється доволі складне переплетення і взаємодія модусів (методів, засобів, способів) кримінологічного впливу. Отже, механізм протидії злочинності – це таке системне утворення (сукупність) принципів, норм, інститутів (як державно-правових, так і суспільно-правових), модусів (організаційних, правових, економічних, соціально-психологічних), відносин і зв'язків, за сприяння котрих забезпечується кримінологічний вплив на певні об'єкти для досягнення визначених цілей.

Хід аналізу проблеми модерується у площині дискурсивного напрямку загальної теорії систем (системного підходу) на основі загальнонаукових принципів законності та гуманізму, об'єктивності, комплексності, конструктивності, детермінізму та юридичної специфічності. Було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що сприяли всебічному розкриттю предмета дослідження: герменевтичний, історико-правовий, системно-структурний, порівняльно-правовий (компаративний), формально-логічний, функціональний, соціологічний, догматичний, статистичний, метод моделювання.

З'ясовано, що на сучасному етапі розвитку суспільства однією з визначальних внутрішніх функцій держави постає саме запобігання злочинності й протидія їй. Тому від належної реалізації цієї функції значною мірою залежить не лише стан правопорядку у державі, а й інші показники, що визначають якість життя, соціуму, зокрема: стан безпеки й захищеності індивідуума, прозорість політичних, соціальних й економічних процесів, рівень корумпованості управлінського апарату тощо. Відповідно ефективність реалізації державою функції протидії злочинності у багатьох аспектах характеризує продуктивність державної влади загалом. Тому держава покликана відводити значну увагу оперативній реалізації цієї надважливої функції.

Визначено, що протидія злочинності – це особливий інтегрований, багаторівневий об’єкт соціального управління й суспільних і приватних ініціатив, а також кримінально-юстиційних зусиль через систему різноманітних заходів, що спрямовані на перешкоду вчиненню кримінальних правопорушень та належного реагування на їх учинення. Протидія злочинності реалізовується на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та кримінально-юстиційному рівнях, відтак перша – дефінітується як оперативне правомірне функціонування всіх інституцій держави й суспільства, що безпосередньо не спрямовуються на протидію злочинності, однак опосередковано впливають на чинники її існування й умови відтворення, внаслідок чого мінімізується кількість кримінальних правопорушень (спрямована на загальний вплив на негативні явища в суспільстві); друга – це система спеціально спрямованих організаційно-правових і кримінологічних заходів і засобів стосовно недопущення вчинення кримінальних правопорушень (функціональний аспект), що здебільшого реалізовується спеціально уповноваженими суб’єктами (інституціональний аспект); третя – вважається запобігання первинним злочинам, яке здійснюється органами кримінальної юстиції у процесі кримінального провадження за фактом, а не спеціально-кримінологічним, оскільки воно здійснюється такими органами у межах процесуальної форми, хоча і ця відмінність між ними є умовною. Для вищезначених перших двох рівнів протидії злочинності пріоритетним напрямом належних зусиль виступає запобігання, для третього рівня – навпаки, визначальним напрямом діяльності із протидії злочинності є правове реагування на кримінальні правопорушення, однак у практичній площині вони взаємопов’язані.

Відзначено, що сутність протидії злочинності передбачає реалізацію соціально-управлінської діяльності, включаючи впровадження громадських і приватних ініціатив та кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на недопустимість виходу злочинності за соціально допустимі межі, сутність якої становлять запобігання таким правопорушенням і правове реагування на них, як безперервні взаємопов’язані процеси. А отже, запобігання злочинності слід

розглядати не як ізольовані проблеми, що вирішуються спрощено та непослідовними методами, заходами, а радше як складні й широкі напрями діяльності, що потребують відповідних підходів і стратегій, які враховуватимуть, зокрема, культурні, соціально-економічні та політичні умови суспільства, в якому вони здійснюються; рівень розвитку соціуму із особливим акцентом на ті трансформації, що нині відбуваються.

РОЗДІЛ 2

СУТНІСНИЙ ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

2.1 Правові гарантії соціально-правового механізму протидії злочинності

У контексті сучасних умов триваючих процесів демократичних трансформацій в Україні суттєве місце займає гарантування національної безпеки та забезпечення прав і свобод кожної людини. Визначальним чинником у цьому є розроблення, реалізація правових і організаційно-управлінських заходів із протидії злочинності, а також здійснення комплексу заходів, спрямованих на досягнення соціально прийняттого рівня злочинності й максимальну мінімізацію наслідків учинення кримінальних правопорушень. Відтак актуальним є дослідження системних засад функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності.

Нині злочинність як чинник політичної та економічної дестабілізації в українському суспільстві, становить пряму небезпеку національній безпеці держави. Проникаючи в органи державного управління та законодавчої влади, у судові та правоохоронні структури, злочинність поширює свої інтереси, посягаючи на увесь комплекс найбільш значущих соціальних цінностей, таких, як: життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність та захист людини, економічна стабільність, публічна безпека й порядок тощо. Соціально-політична та економічна ситуація, яка склалася упродовж останніх років в Україні, створює сприятливе підґрунтя для активізації проявів злочинності.

Нинішні реалії, а саме ті загрози, що постали внаслідок збройної агресії проти України, особливості політичної та економічної ситуації у районах, де проходить ООС, вкрай негативно впливають на політичну ситуацію і соціально-економічні відносини держави загалом. Різке розшарування

населення за рівнем прибутків, утрата соціумом відчуття стабільності, робочих місць, житла стали дестабілізуючими чинниками, що призвели до зміни норм і стандартів окремих соціальних груп, зростання рівня злочинності. Значно ускладнює ситуацію також неконтрольоване розповсюдження зброї із регіонів ООС, що обумовило суттєве зростання кримінальних правопорушень із використанням вогнепальної зброї.

Аналіз криміногенної ситуації в державі засвідчує, що найпоширенішими кримінальними правопорушеннями в Україні є крадіжка і грабіж. Зокрема, за статтею «Крадіжка» у 2013 р. було здійснено 242 769 правопорушень, у 2014 р. – 226 833, у 2015 р. – 273 756, у 2016 р. – 312 172, у 2017 р. – 261 282, у 2018 р. – 238 492, у 2019 р. – 197 564, у 2020 р. – 138 562 [122].

За статтею «Грабіж» кількість кримінальних справ згідно зі статистикою знизилася із 2013 р. фактично втричі: тоді за рік зафіксованих правопорушень було 22 695, а вже у 2020 р. лише 7 492. Також за ці роки майже вдвічі зменшилася кількість справ за статтею «Розбій»: у 2013 р. – 2 856 правопорушень, тоді як у 2020 р. – 1 360.

Натомість за останні кілька років зросла кількість правопорушень за статтею «Торгівля людьми», відтак: у 2013 р. – 131, у 2014 р. – 118, у 2015 р. – 110, у 2016 р. – 115, у 2017 р. – 342, у 2018 р. – 270, у 2019 р. – 320, у 2020 р. – 206 [122].

Минулого року в Україні рівень злочинності дещо знизився, зокрема, було менше зареєстровано кримінальні правопорушення за статтями: «Умисне вбивство» – 3 844; «Незаконне позбавлення волі» – 414; «Контрабанда» – 114; «Протиправне заволодіння майном підприємства» – 90 [122].

Водночас у 2020 р. було порушено більше проваджень за статтями: «Згвалтування» – 393, «Легалізація майна, отриманого злочинним шляхом» – 348, «Шахрайство з фінансовими ресурсами» – 142, «Бандитизм» – 20 [122].

У галузевих законах з охорони правопорядку, передусім у КПК України [155], КК України [154], у ЗУ «Про Службу безпеки України» [113], ЗУ «Про Національну поліцію» [100], ЗУ «Про прокуратуру» [111] та цілій низці інших,

передбачені гарантії дотримання прав і свобод громадян, а також правового захисту діяльності всіх працівників правоохоронних органів із протидії злочинності. Також основні гарантії прав і свобод людини й громадянина задекларовані в Основному Законі України, що деталізуються у національній законодавчій базі.

Слово «гарантія» у перекладі з французької мови «*garantie*» тлумачиться як забезпечення. У словникових джерелах «гарантія» потрактовано як «забезпечення, поручительство, порука, застава, запевняння черги» [21, с. 81; 24, с. 125]. Дефініція юридичних гарантій дотепер залишається не до кінця коректною, попри те, що вони є самостійним різновидом системи гарантій.

У правничій літературі гарантії прав і свобод трактуються, по-перше, як комплекс суб'єктивних і об'єктивних чинників, по-друге – система юридичних, моральних, політичних, організаційних та соціально-економічних умов, засобів і способів [266, с. 64]; по-третє, як система взаємопов'язаних форм і засобів (нормативних, інституційних і процесуальних), котра забезпечує відповідне визнання, захист та реалізацію певних прав і відповідних їм обов'язків [59, с. 176].

Згідно з С. Алексєєвим «юридична гарантія – це, передусім, «розвиненість, досконалість правової системи загалом, відпрацьованість законодавства, його повна несуперечність щодо рівня розвитку та авторитету юридичної культури» [28, с. 17].

В. Головченко та В. Ковальський зазначали, що «правові гарантії є встановлені законом засоби безпосереднього забезпечення, дотримання, виконання та правильного застосування норм права; гарантії – це система взаємопов'язаних форм і засобів (нормативних, інституційних і процесуальних), що забезпечує належне визнання, захист та реалізацію певних прав і відповідних їм обов'язків» [228, с. 176].

Також гарантії тлумачаться як система юридичних, моральних, політичних, організаційних та соціально-економічних передумов, умов, засобів і способів, які створюють рівні можливості для кожної людини у реалізації

власних прав, свобод та інтересів. Правові гарантії ґрунтуються на визначальних принципах, сформованих розвитком людської цивілізації: справедливості, рівноправності, гуманізмі, законності, доцільності та ін.

У практичній площині гарантії – це передбачені законом умови, що забезпечують повсякденні потреби людини. Основною передумовою їхньої законності є виконання обов'язків державою та всіма іншими суб'єктами у сфері реалізації прав людини.

Гарантії спрямовуються на суспільні відносини, що пов'язані з охороною і захистом прав людини, задоволенням немайнових і майнових інтересів громадян, суспільства та держави. Учений О. Ткачук запропонував кілька загальноприйнятих дефініцій поняття «гарантії»:

– передбачають собою умови, способи та засоби, що є доволі різні за своєю природою і характером, і через які забезпечуються права, свободи й законні інтереси кожної особи, а також гарантується виконання покладених на них обов'язків;

– вони спрямовані на створення належних умов для реалізації прав, свобод й інтересів людини та виконання нею обов'язків; охорону прав, обов'язків, свобод та інтересів та їх захист;

– це сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на забезпечення і реалізацію прав, свобод та інтересів, дотримання обов'язків, на усунення можливих причин, перешкод їх неповної чи неналежної реалізації;

– сутність гарантій полягає не тільки у проголошенні певних умов, способів та засобів у нормах права, а й у конкретній дії, шляхом примусу;

– гарантії забезпечують перехід до дійсної реалізації можливостей, передбачених загальними й спеціальними нормативно-правовими актами [59, с. 333].

Подібним за змістом до терміну «гарантії» є поняття «умова». Зокрема, у словникових джерелах «умова» тлумачиться «як необхідна обставина, що робить можливими реалізацію, створення, утворення чого-небудь, чи сприяє

чому; обставини, за яких здійснюється або відбувається що-небудь; комплекс положень, даних, які закладені в основу чого-небудь» [203, с. 265]. Термін «гарантія» в окремих тлумачних словниках визначається як «умови, що забезпечують успіх чого-небудь». Таку дефініцію запропоновано й у фаховій науковій літературі. Учений В. Авер'янов «гарантію» трактує як «зумовлені закономірностями суспільного поступу умови, які забезпечують дотримання законності» [2, с. 26].

У контексті цього доцільно навести позицію О. Литвинова, який констатує, «що визначальну роль відіграє середовище знаходження системи протидії злочинності, котре розглядається як сукупність наявних зовнішніх умов, за яких функціонує відповідний механізм» [178, с. 15].

У такий спосіб, на основі аналізу зовнішнього системного контуру науковець визначає загальні умови ефективного функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності, а саме: стабілізація політичної сфери; усунення наслідків економічної кризи; формування позитивної соціальної ідеології; розроблення загальнодержавної системи заходів щодо протидії злочинності й подальше удосконалення як означеної діяльності загалом, так і окремих її напрямів, передусім правоохоронної діяльності [178, с. 16].

Уважаємо, що основними гарантіями (умовами) ефективного функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності є:

1) розвиток демократії, гласність, поділ влади, свобода інформації – належна поінформованість соціуму, добробут населення, розвиток ринкових відносин – гарантованість економічної свободи; належний розвиток правосвідомості, побудованої на визнанні пріоритету прав і свобод людини, правової культури громадян, і передусім, державних службовців; стабільність національного законодавства, його відповідність особливостям українського суспільства та міжнародним правовим стандартам, відповідний рівень юридичної техніки; оперативність діяльності із попередження та припинення правопорушень, а також і заходів належної юридичної відповідальності;

справедливість та доступність правосуддя; ефективність контролю за реалізацією нормативно-правових актів;

2) наявність соціально-правової держави та громадянського суспільства; належна забезпеченість необхідними потребами кожного громадянина; фактична свобода індивідуальних і колективних суб'єктів економічних відносин; усвідомлення такими суб'єктами обов'язковості дотримання фіскальних обов'язків перед державою; наявність у держави стратегії (ідей, поглядів, програм), що здатна консолідувати суспільство, з метою вирішення будь-яких суспільних (правових, політичних, національних, культурних, економічних) проблем і конфліктів; правосвідомість, правова культура державно-владного апарату, соціуму, що базуються на визнанні абсолютної цінності конститутивних прав людини; науково-обґрунтована структура державного апарату, належна професійна кваліфікація службовців, ефективність функціонування системи правової підготовки кадрового потенціалу, раціональних та чітких повноважень;

3) систематичне підтримання правової культури, шляхом реалізації відповідних заходів усіма суб'єктами соціально-правового механізму протидії злочинності, виховання моральних якостей у суб'єктів цього механізму; належна організаційна робота; застосування системи організаційно-правових методів, які дають змогу попереджувати, виявляти й своєчасно припиняти правопорушення.

Зазвичай у науковій літературі гарантії виокремлюються у дві групи: (хоча називаються по-різному): загальні та спеціальні; об'єктивні умови й спеціальні юридичні засоби; загальносоціальні і юридичні; об'єктивні умови існування суспільства й спеціально вироблені державою та громадськістю засоби, які забезпечують ретельну реалізацію норм права всіма суб'єктами.

Доцільно акцентувати увагу на сутності двох груп гарантій законності, що можуть вдало застосовуватися у функціонуванні соціально-правового механізму протидії злочинності, запропоноване дослідниками В. Колпаковим та О. Кузьменко. Отож перша група таких гарантій – умови (передумови)

забезпечення режиму законності (правові, організаційні, політичні, ідеологічні, соціальні, економічні тощо); друга – засоби забезпечення режиму законності, серед яких автори визначають:

1) організаційно-структурні інституції – державні органи та неурядові структури (зокрема, і громадян), які підтримують та зміцнюють режим законності (у цьому разі – протидії злочинності);

2) організаційно-правові методи – види діяльності організаційно-структурних інституцій, практичні засоби, прийоми, операції, форми роботи, що ними застосовуються з метою забезпечення законності (протидії злочинності).

Взаємодія перших і других (організаційно-структурних інституцій та організаційно-правових методів) формує особливий соціально-правовий механізм протидії злочинності [26, с. 100].

У загальній теорії права зазвичай виокремлюють два основних види гарантій: юридичні та організаційні (загально-соціальні й спеціально-соціальні). За сферою дії поділяють на внутрішньодержавні, гарантії у межах регіональних міжнародних співтовариств, міжнародно-правові гарантії та автономні гарантії. За змістом і видами діяльності гарантії диференціюють як правові, політико-правові, соціально-правові й економіко-правові. Також виокремлюють організаційні, організаційно-правові, організаційно-політичні, суспільні, морально-суспільні, громадсько-політичні та ін. види гарантій.

Щодо гарантій діяльності суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності. Згідно з Основним Законом органи законодавчої, виконавчої і судової влади виконують свої повноваження у встановлених конституційних межах й відповідно до національного законодавства.

У ЗУ «Про державну службу» [88] зазначено, що «державна служба базується на таких визначальних принципах, як: служіння народу України; демократизм і законність; соціальна справедливість та гуманізм; пріоритетність прав людини й громадянина; компетентність, професіоналізм, чесність, ініціативність та відданість справі; персональна відповідальність за дотримання

дисципліни й виконання службових обов'язків; дотримання прав і законних інтересів органів регіонального та місцевого самоврядування; дотримання прав об'єднань громадян, організацій, установ і підприємств. Особи, які винні в порушенні законодавства щодо державної служби, несуть юридичну (цивільну, адміністративну чи кримінальну) відповідальність відповідно до чинного національного законодавства» [88].

Дієвою правовою гарантією забезпечення законності й дисципліни у правоохоронних органах є доцільне та регламентоване закріплення матеріальних і процедурних засад юридичної відповідальності.

Відповідальність посадових осіб виконавчих органів влади слід розглядати як юридичну гарантію належного здійснення покладених на них обов'язків, стимулятор повної реалізації їх реальних владних повноважень.

До гарантій забезпечення законності й дисципліни у сфері протидії злочинності необхідно відносити й знання працівниками професійних обов'язків, фахову підготовленість, аргументовану мотивацію до служби, обов'язковість виконання законних розпоряджень і вимог керівників та начальників; незалежність від стороннього втручання у прийнятті керівниками відповідних рішень, зокрема, за результатами службової перевірки або ж службового розслідування; створення відповідних умов проходження служби; забезпечення об'єктивності та гласності в процесі проведення оцінки результатів службової діяльності; забезпечення соціальної справедливості й високого рівня соціально-правового захисту; вміле поєднання та правильне вживання заходів переконання, примусу, дисциплінарного чи громадського впливу; надання достатнього часу й засобів на виконання службових завдань; організація нормальної тривалості робочого часу; забезпечення постійного підвищення професіоналізму; суворе дотримання службової, державної та інших охоронюваних законодавством видів таємниць.

Економічні гарантії забезпечення законності й дисципліни розуміють як систему нормативно закріплених соціально-економічних заходів, які гарантують і забезпечують задоволення матеріальних потреб працівників

правоохоронних органів, реалізацію наданих їм прав, виконання покладених на них завдань й обов'язків. Зокрема, економічні гарантії забезпечення законності й дисципліни передбачають: грошове забезпечення; забезпечення відповідними засобами (засобами зв'язку, транспортними засобами, озброєнням, криміналістичною, оперативною та організаційною технікою, спеціальною та ін. технікою тощо); компенсації та пільги; державне обов'язкове особисте страхування; медичне й санаторно-курортне забезпечення, що передбачаються нормами права соціального забезпечення і трудового права, житлове забезпечення; планування їхньої службової діяльності.

У правничій літературі та нормативних актах застосовується різна термінологія щодо забезпечення законності та дотримання прав й свобод виконання обов'язків: «гарантії», «засоби», «способи» тощо.

Учений О. Музичук акцентує увагу на синонімії слів «засоби» й «способи», вважаючи, що їхній розгляд як синонімів, сприятиме запобіганню термінологічній плутанині, оскільки у фахових підручниках одні й ті самі засоби (способи) забезпечення законності – контроль, нагляд і розгляд звернень громадян водночас називають способами або засобами забезпечення законності і дисципліни [196, с. 87].

Зазвичай правові засоби тлумачать як: визначені юридичними нормами явища правової дійсності, що через свої об'єктивні властивості можуть слугувати досягненню певних цілей [196, с. 88]; об'єктивовані субстанціональні правові явища, які мають фіксовані особливості, що дають змогу реалізувати потенціал права, його силу [196, с. 91]; об'єктивно наявні правові явища, що можуть здійснювати регулятивний, а також інший правовий вплив на відносини, які становлять предмет права [196, с. 92].

Згідно з А. Малько ознаками правових засобів є вираження ними юридичних способів забезпечення інтересів суб'єктів права; інтегруючись у певний спосіб, виступають визначальними активними складовими дії права,

правового регулювання, правових режимів; вони мають юридичну силу та підтримуються державою [187, с. 92].

Натомість О. Музичук виокремлює такі загальні ознаки:

1) вони є невід'ємною складовою гарантій забезпечення законності у державному управлінні;

2) застосовуються з метою виконання покладених на того чи іншого суб'єкта державного управління завдань і функцій, реалізації наділених повноважень, визначаються зовнішньою формою вираження, а їхнє застосування реалізується в окремих прийомах і методах діяльності правоохоронних органів;

3) застосовуються (реалізуються) відповідними державними, самоврядними, громадськими та міжнародними інституціями, посадовими особами, окремими членами громадських організацій чи в індивідуальному порядку;

4) вид способу забезпечення дисципліни й законності у державному управлінні, умови та підстави його застосування безпосередньо залежать від правового статусу органу/організації або особи, яка його реалізує (тобто, якою компетенцією вона володіє);

5) ціллю застосування кожного із способів забезпечення дисципліни й законності у державному управлінні є встановлення реального стану дотримання вимог чинного національного законодавства й належне реагування на нього [196, с. 97].

Розпорядження Президента України «Про заходи щодо зміцнення дисципліни працівників та вдосконалення кадрової роботи у правоохоронних органах» [239] серед інших заходів зміцнення дисципліни і законності передбачало й такі:

– по-перше, вивчити упродовж місяця й обговорити стан дотримання дисципліни й вимог законодавства працівниками, передусім керівної ланки, відповідного центрального органу виконавчої влади;

– по-друге, затвердити довготермінові програми, спрямовані на удосконалення кадрової роботи, покращення дисципліни керівників усіх рівнів, законності їхньої діяльності, створення належних умов щодо професійного зросту кадрового потенціалу, передбачивши у них чітку систему добору, виховання кадрів, розстановки, просування на службі досвідчених, дисциплінованих і гідних кандидатів, застосувати заходи щодо усунення «зрівнялівки», формалістики стосовно висування на керівні посади;

– по-третє, розглядати не менше одного разу на півріччя на засіданнях колегій чи нарадах за участі представників КМУ, центральних і місцевих органів виконавчої влади здійснення заходів, визначених відповідними програмами;

– по-четверте, вдосконалити систему підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації керівного кадрового потенціалу в напрямку поєднання якостей умілого керівництва із розумінням інтересів і проблем підлеглих;

– по-п'яте, оцінювати у процесі атестації керівників територіальних органів і підрозділів їх особисті, а також ділові якості, вклад у виконання покладених завдань, дотримання дисципліни й вимог законодавства та враховувати думку представників місцевих органів виконавчої влади й громадськості;

– по-шосте, вжити заходи стосовно усунення причин й умов, які сприяють учиненню службових зловживань;

– по-сьоме, інформувати соціум стосовно заходів, що вживаються до працівників правоохоронних органів у разі недобросовісного виконання ними своїх обов'язків або зловживання службовим становищем.

Вищезначене та розгляд інших наукових джерел засвідчують, що єдиного підходу з приводу тлумачення правових гарантій дотримання законності у протидії злочинності не існує. Як у теорії, так і на практиці найпоширенішим видом є нагляд і звернення громадян до основних способів.

Здебільшого «способи», «засоби», «умови», «гарантії» й «методи» забезпечення законності ототожнюються. Єдиним інтегруючим чинником зазначених категорій, як необхідних елементів забезпечення законності й дисципліни у правоохоронних органах, є мета, оскільки їхня діяльність спрямована на: попередження правопорушень, їх виявлення й припинення; відновлення порушених прав і законних інтересів; притягнення винних до відповідальності; виявлення й усунення причин та умов учинення правопорушень.

Якщо розглядати правові гарантії соціально-правового механізму протидії злочинності із позицій класифікації на загальні та спеціальні юридичні, то перші постають як офіційний рівень забезпечення державою справедливості у політико-правовій та соціально-правовій сферах за умов, якщо вони тісно взаємопов'язані й дійсно взаємодіють. Загальні гарантії передбачають визначення і функціонування механізмів найефективнішого впливу права на процес упорядкування суспільних відносин у сфері протидії злочинності.

Визначальними передумовами законності є режим демократії та гласності, з-поміж організаційних передумов забезпечення соціально-правового механізму протидії злочинності суттєвого значення набуває розподіл повноважень державної влади за вертикаллю (центральні й місцеві органи виконавчої влади) і горизонталлю (законодавча, виконавча, судова гілки влади), зокрема і формування між підсистемами державного управління відносин – взаємного контролю-стримувань-противаг.

Наявність загальних гарантій забезпечення соціально-правового механізму протидії злочинності безпосередньо залежить від таких чинників: політичної відкритості; утвердження гласності та становлення громадянського суспільства; тенденцій демократизації інститутів; реалізації правових реформ; лібералізації соціально-економічної політики; ефективності ринкової економіки; формування відносин взаємного контролю (між державою та громадянством); належної підготовки фахівців у сфері правотворчості, чіткого

розподілу функцій та обов'язків між суб'єктами соціально-правового механізму протидії злочинності тощо.

До спеціальних відносяться правові (юридичні) гарантії соціально-правового механізму протидії злочинності, тобто специфічні юридичні засоби й внутрішні юридичні механізми, що є реальною протидією запобігання злочинності. Правовими гарантіями соціально-правового механізму протидії злочинності є: повнота та ефективність юридичних норм; високий рівень контролю й нагляду за реалізацією законності; високоякісна діяльність уповноважених органів влади стосовно забезпечення законності; удосконалення юридичної практики; підвищення ефективності превентивних заходів юридичної відповідальності. На підставі цього спеціальні правові гарантії можна класифікувати на:

– *загальноправові гарантії* (розвиненість національної правової системи загалом, повнота та несуперечливість законодавства, наявність розвинутої юридичної техніки й юридичної процедури, відповідний рівень правової культури соціуму);

– *організаційно-правові гарантії* (належна діяльність законодавчої, виконавчої, судової влади й Президента як гаранта Основного Закону України, а також органів спеціального призначення як гарантів ефективності законів і забезпечення умов для їхньої реалізації і захисту);

– *процесуальні гарантії* (наявність оперативних засобів державного примусу, рівність правового статусу, презумпція невинуватості, невідчужуваність прав й обов'язків суб'єктів, нормативно передбачений принцип невідворотності покарання за порушення законодавства).

Правові гарантії полягають не тільки у створенні ефективного соціально-правового механізму протидії злочинності, вони й передбачають низку таких заходів:

1) систематичне вивчення та ретельний аналіз стану й тенденцій злочинності в державі, з'ясування причин і умов, що сприяють її поширенню в Україні;

- 2) удосконалення нормативно-правового забезпечення соціально-правового механізму протидії злочинності;
- 3) розроблення методів, способів і засобів соціально-правового механізму протидії злочинності, з урахуванням нових викликів і загроз;
- 4) визначення конкретного кола суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності, діяльність яких має чітко визначені повноваження;
- 5) покращення рівня ресурсного, інформаційно-аналітичного, технічного, матеріального забезпечення спеціально уповноважених суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності, а також підвищення рівня їхньої професійної кваліфікації;
- 6) налагодження тісної взаємодії правоохоронних органів з громадськістю у сфері протидії злочинності;
- 7) посилення міжнародної співпраці щодо протидії злочинності як з метою перейняття їхнього досвіду, так і для консолідації зусиль у цьому напрямі.

Слід зауважити, що реалізація цих напрямів можлива тільки за умови чіткого визначення кола спеціально уповноважених суб'єктів, що дасть змогу зрозуміти місце, роль та значення кожного із них у процесі протидії злочинності, порядок їхньої взаємодії один з одним.

Суттєвим є те, що протидія злочинності має вестися чітко у межах чинного національного законодавства, ґрунтуючись на принципах:

- законності – протидія злочинності повинна здійснюватися відповідними уповноваженими суб'єктами у чітко передбачених чинним законодавством межах;
- системності – протидія злочинності має бути системною та охоплювати запобіжні, контрольні, ресурсо-забезпечувальні, тактико-спеціальні та ін. заходи;
- комплексності – поєднання стратегічних і тактичних завдань, управлінського, правового, кримінологічного та інших аспектів;

– динамічності й наступальності – передбачає комплексний підхід до протидії злочинності у динаміці її розвитку;

– плановості і послідовності – має бути чітке й максимально зважене планування певних заходів, спрямованих на протидію злочинності, строків, розподіл повноважень між суб'єктами протидії та їх послідовне впровадження й виконання;

– прозорості – соціум повинен постійно бути інформований про діяльність суб'єктів протидії злочинності у межах, що не суперечить інтересам правоохоронних органів і згідно з передбаченим законодавством порядком.

Так як окреслені принципи є визначальними засадами діяльності спеціально уповноважених суб'єктів, доцільно внести їх до Концепції/Стратегії державної кримінально-правової політики.

Отже, необхідно до соціально-правового механізму протидії злочинності застосовувати дві групи гарантій, а саме: перша група – умови (передумови) забезпечення протидії злочинності (правові, організаційні, політичні, ідеологічні, соціальні, економічні тощо); друга – засоби забезпечення протидії злочинності, серед яких виокремлюються: 1) організаційно-структурні інституції – державні органи та неурядові структури (зокрема, і громадяни), які підтримують та зміцнюють режим законності (у цьому разі – протидії злочинності); 2) організаційно-правові методи – види діяльності організаційно-структурних інституцій, практичні засоби, прийоми, операції, форми роботи, що ними застосовуються з метою забезпечення законності (протидії злочинності). Взаємодія перших і других (організаційно-структурних інституцій та організаційно-правових методів) формує особливий соціально-правовий механізм протидії злочинності.

Відповідно основними гарантіями ефективного функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності є: 1) розвиток демократії, гласність, поділ влади, свобода інформації, належний розвиток правосвідомості соціуму; стабільність національного законодавства, відповідний рівень юридичної техніки, оперативність діяльності із попередження та припинення

правопорушень, а також заходів належної юридичної відповідальності;

- 2) наявність соціально-правової держави та громадянського суспільства;
- 3) систематичне підтримання правової культури шляхом реалізації відповідних заходів усіма суб'єктами соціально-правового механізму протидії злочинності; належна організаційна робота.

Правові гарантії соціально-правового механізму протидії злочинності класифіковано на загальні та спеціальні юридичні: перші виступають як офіційний рівень забезпечення державою справедливості у політико-правовій та соціально-правовій сферах за умов, що вони тісно взаємопов'язані та дійсно взаємодіють. Загальні гарантії передбачають визначення і функціонування механізмів найефективнішого впливу права на процес упорядкування суспільних відносин.

До спеціальних відносяться правові (юридичні) гарантії соціально-правового механізму протидії злочинності, тобто специфічні юридичні засоби й внутрішні юридичні механізми, що є реальною протидією запобігання злочинності. Спеціальними правовими гарантіями соціально-правового механізму протидії злочинності є: повнота та ефективність юридичних норм; високий рівень контролю й нагляду за реалізацією законності; високоякісна діяльність уповноважених органів влади стосовно забезпечення законності; удосконалення юридичної практики; підвищення ефективності превентивних заходів юридичної відповідальності.

На підставі цього спеціальні правові гарантії можна класифікувати на: загальноправові гарантії (розвиненість національної правової системи загалом, повнота та несуперечливість законодавства, наявність розвинутої юридичної техніки й юридичної процедури, відповідний рівень правової культури соціуму); організаційно-правові гарантії (належна діяльність законодавчої, виконавчої, судової влади й Президента як гаранта Основного Закону України, а також органів спеціального призначення як гарантів ефективності законів і забезпечення умов для їхньої реалізації і захисту); процесуальні гарантії (наявність оперативних засобів державного примусу, рівність правового

статусу, презумпція невинуватості, невідчужуваність прав й обов'язків суб'єктів, нормативно передбачений принцип невідворотності покарання за порушення законодавства).

Правові гарантії законності полягають не тільки у створенні ефективного соціально-правового механізму протидії злочинності, вони також передбачають низку заходів, зокрема: 1) систематичне вивчення та ретельний аналіз стану й тенденцій злочинності в державі, з'ясування причин і умов, що сприяють її поширенню в Україні; 2) удосконалення нормативно-правового забезпечення соціально-правового механізму протидії злочинності; 3) розроблення методів, способів і засобів соціально-правового механізму протидії злочинності, з урахуванням нових викликів і загроз; 4) визначення конкретного кола суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності, діяльність яких має чітко визначені повноваження; 5) покращення рівня ресурсного, інформаційно-аналітичного, технічного, матеріального забезпечення спеціально уповноважених суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності, а також підвищення рівня їхньої професійної кваліфікації; 6) налагодження тісної взаємодії правоохоронних органів з громадськістю у сфері протидії злочинності; 7) посилення міжнародної співпраці щодо протидії злочинності як з метою перейняття їхнього досвіду, так і для консолідації зусиль у цьому напрямі.

2.2 Нормативно-правовий базис функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності

Основою ефективної протидії злочинності та іншим явищам, що її супроводжують і сприяють розвитку, є наявність стабільного і системного національного кримінального законодавства, а також міжнародних практик у сфері протидії злочинності. Непоміркована і слабка правова політика, у поєднанні з недосконалою правовою базою, з прогалинами та контроверзами у

нормативно-правових актах різного рівня, зумовлюють відсутність цілісного сприйняття мети, напрямів і результатів реалізації кримінальної державної політики України як загалом, так і соціально-правового механізму протидії злочинності зокрема.

Упродовж останніх років розроблена низка актів стратегічного планування, спрямованих на забезпечення національної й суспільної безпеки у різних сферах, зокрема й у секторі кримінологічної безпеки, положення яких розвинуті у галузевому профільному законодавстві. Однак усупереч очевидним намаганням держави у забезпеченні стратегічних засад контролю за злочинністю, питання розроблення нової стратегії протидії злочинності, а також нового відповідного закону, що не лише формулював би окремі організаційні й правові основи такої протидії, але й конкретно визначав би її принципи та передбачав би ефективні механізми, систему загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів, а також інші концептуальні засади запобігання та протидії злочинності, з урахуванням сучасних тенденцій, викликів і загроз, дотепер залишаються невирішеними.

Зважаючи на відсутність єдності у підходах щодо вироблення прийнятої кримінологічної дефініції поняття соціально-правового механізму протидії злочинності, що могло би стати основоположним та втілитися у нормативні положення, найбільш ймовірним є те, що науковий кримінально-правовий концепт розуміння соціально-правового механізму протидії злочинності буде основним орієнтиром у процесі вдосконалення національного законодавства у майбутньому.

Нині система нормативно-правових актів із протидії злочинності є доволі розгалуженою, до неї входять норми конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального, кримінально-процесуального та інших галузей права. Попри те, що протидія злочинності регулюється нормами майже всіх галузей права, які є, безумовно, вагомими, перевагу серед них надаємо кримінально-правовим нормам забезпечення протидії злочинності, так як вони становлять більшість серед інших правових норм і визначають державну

кримінальну політику, стратегію, тактику, комплексність нормативно-правового регулювання та інші необхідні заходи щодо протидії злочинності [263, с.139].

Незважаючи на динамічність розвитку сучасного суспільства, як зазначає М. Бавсун, «кримінальне законодавство, вочевидь, є перевантажене новими кримінально-правовими нормами та додатковою деталізацією уже наявних приписів. Вони не є об'єднані однією ідеєю, у них відсутня певна система, що зумовлює їхню неузгодженість між собою та вкрай низьку ефективність під час подальшої реалізації» [6, с. 112].

Викликає певне здивування й той факт, що такій украї вагомій сфері державної політики, як протидія злочинності, в Основному Законі присвячено тільки реалізаційне повноваження уряду в частині здійснення заходів стосовно забезпечення протидії злочинності (п. 7 ст. 116 Конституції України) [139]. Відповідно залишається незрозумілим, хто ці заходи у рамках загальнодержавної програми має розробляти. Слід враховувати і те, що ще у далекому 1996 р. Рада Європи зобов'язала кожну свою країну-учасницю «прийняти раціональну та погоджену політику протидії злочинності, спрямовану на її запобігання» [294].

Національна нормотворча практика відзначається несистемністю щодо питання використання в окремих нормативно-правових актах, сферами регулювання (повного або часткового) яких є протидія різним видам злочинності, понять та термінів щодо позначення фактично однотипних форм державного реагування на певні прояви злочинної поведінки. Окрім того, ці терміни на законодавчому рівні не розкриваються. У цьому аспекті, зокрема можна навести ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» [71], ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [92].

Натомість у ЗУ «Про протидію торгівлі людьми» [112] містить кілька таких положень, визнаються навіть три терміни: перший – попередження

торгівлі людьми, є системою заходів, спрямованих на виявлення й усунення (елімінацію) причин та умов, що призводять до торгівлі людьми; другий – протидія торгівлі людьми, є системою заходів, спрямованих на подолання торгівлі людьми, шляхом її попередження й протидії їй, надання допомоги та захисту тим особам, які постраждали від торгівлі людьми; третій – боротьба з торгівлею людьми – це система заходів, які здійснюються у межах протидії торгівлі людьми, що спрямовані на виявлення кримінального правопорушення торгівлі людьми, зокрема незакінченого, постраждалих осіб, установлення тих фізичних/юридичних осіб, що є торговцями людьми й притягнення їх до відповідальності (ст. 1) [112]. Такий підхід до формулювання означених понять, застосований законодавцем у цьому Законі, не позбавлений сенсу та може слугувати певним нормативним орієнтиром для розробників нового національного законодавства у сфері протидії злочинності.

Проблема стабільності національного законодавства не зникає з плином часу, вона є актуальною і нині для нашої держави у напрямі кримінальної відповідальності, з огляду на правовий прогрес, постійно висувається на порядок денний законодавчої влади, виступає предметом активного наукового пошуку. Зокрема, у п. 3.1.2 Концепції реформування законодавства щодо публічних правопорушень в Україні, що була запропонована спеціалістами Львівського форуму кримінальної юстиції, передбачене таке положення «Стабільність. Запропоновано впровадити норму, згідно з якою зміни й доповнення до Кодексу публічних правопорушень можуть вноситися не частіше одного разу в рік (приміром, щороку до 1 липня), натомість вступати в дію не раніше, як через півроку (з 1 січня другого року)» [130, с. 99]. Ідея забезпечення стабільності національного кримінального законодавства активно обговорюється також і учасниками робочої групи з питань розвитку кримінального права, сформованої Указом Президента України від 7 серпня 2019 р. № 584/2019 [211].

Кримінологічне законодавство становить систему нормативних актів, які формулюють завдання й визначають пріоритетні напрями запобігання

кримінальним правопорушенням, методи та форми соціальної діяльності стосовно попередження злочинності. У контексті цього прийнятною є позиція Г. Аванесова, згідно з якою «нормативно-правове забезпечення недоцільно тлумачити як винятковий перелік відповідних актів, оскільки складається уявлення, що завданням нормативно-правового забезпечення є лише підбір належного законодавчого базису» [1, с. 431]. З огляду на такий підхід вкрай применшується значущість правового чинника, що не відповідає нинішньому розумінню про вплив права на суспільні відносини, котрі виникають на підставі діяльності стосовно протидії злочинності.

Поняття правового забезпечення повинно співвідноситися з поняттям правового регулювання, що представляє собою вплив на суспільні відносини, шляхом різних правових засобів. Правовий базис протидії злочинності здійснює власну соціальну роль за умови, що її норми не тільки існують у формі певних нормативних актів, а й активно втілюються. О. Литвинов зазначає, що «у сфері соціально-правового механізму протидії злочинності найбільш вагомими є юридичні чинники, що пов'язані із правостановленням і правозастосуванням, так як саме вони: по-перше, зумовлюють найважливіші юридичні наслідки для всіх учасників суспільних відносин; по-друге, вказують на особливості повноважень конкретних структур, що беруть участь у формуванні та реалізації протидії злочинності» [178, с. 16].

На підставі цього вченим у межах правостановлення, виокремлено нормативні акти загального характеру, що визначають загальні контури протидії злочинності, та акти, які унормовують конкретні напрями діяльності. Засоби забезпечення функціонування (діяльності) соціально-правового механізму протидії злочинності за юридичними формами науковець поділяє на юрисдикційні (процесуальні) та матеріальні, що реалізуються у межах правосуддя, зокрема конституційної, контрольної-наглядової чи виконавчо-розпорядчої діяльності.

Так, О. Литвинов до засад правового регулювання функціонування (діяльності) соціально-правового механізму протидії злочинності відносить

конституційні норми й норми Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів. Щодо некодифікованих законодавчих актів, то весь їхній масив учений виокремлює в три підгрупи:

– першу групу складають акти, які визначають комплекс і зміст заходів забезпечення функціонування (діяльності) соціально-правового механізму протидії злочинності відносно окремих напрямів діяльності із протидії злочинності (зокрема, ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [104], ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» [101]) та ін.);

– друга група – акти, що визначають правовий статус і компетенцію певних суб'єктів протидії злочинності в означеній сфері (наприклад, ЗУ «Про прокуратуру» [111], ЗУ «Про Службу безпеки України» [113] тощо);

– третя група – акти, що регулюють окремі питання забезпечення функціонування (діяльності) соціально-правового механізму протидії злочинності (ЗУ «Про державні цільові програми» [86], ЗУ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [85], Бюджетний кодекс України [23] та ін.) [178, с. 17]. Така класифікація некодифікованих законодавчих актів функціонування (діяльності) соціально-правового механізму протидії злочинності є цілком прийнятною, однак доцільно розширити кожен із цих груп новими актами, що були ухвалені упродовж останніх років.

Учений Ю. Нікітін до структури правового забезпечення відносить Конституцію України (1), норми різних галузей права (2), закони та підзаконні акти (3) й міжнародно-правові акти (4), а також відзначає, що правове регулювання запобігання злочинності реалізується у двох основних напрямках: перший – визначається матеріальним характером й полягає у впливі, за допомогою права, на різноманітні соціальні чинники з метою усунення криміногенних умов, а також стимулювання антикриміногенних факторів (криміногенний вплив); другий – за своїм значенням є певним процесуальним і полягає у закріпленні прав і обов'язків відповідних суб'єктів у процесі

реалізації ними профілактичної діяльності (кримінально-правовий вплив) [201, с. 164].

Під нормативно-правовим базисом функціонування (діяльності) соціально-правового механізму протидії злочинності розуміємо ефективне нормативне супроводження заходів загальносоціальної і спеціально-кримінологічної протидії запобігання кримінальним правопорушенням. Воно передбачає наявність законів, указів, стратегій, програм, концепцій запобігання злочинності загалом й окремим її видам, зокрема. У такий спосіб ефективна протидія злочинності вимагає надійного правового регулювання не лише кримінальним правом, а й іншими галузями: конституційним, адміністративним, цивільним.

Тобто поняття нормативно-правового забезпечення протидії злочинності є сукупністю юридичних норм, що регулюють суспільні відносини у сфері протидії злочинності й мають матеріальний вияв у певних нормативно-правових актах (кодексах, законах та інших підзаконних нормативно-правових актах). Сукупність юридичних норм протидії злочинності складають норми різних галузей права: кримінального, конституційного, адміністративного, цивільного тощо. Відтак кримінально-правове забезпечення механізму протидії злочинності належить до одного із видів нормативно-правового забезпечення в цій сфері, що має матеріальне закріплення в Кримінальному кодексі й Кримінальному-процесуальному кодексі України.

Нормативно-правове забезпечення функціонування (діяльності) соціально-правового механізму протидії злочинності залежно від обраного критерію, можна розмежувати по-різному. Якщо за основу брати види протидії злочинності, то виокремлюється загальне нормативне забезпечення (Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, галузеві кодекси) та спеціальне нормативне забезпечення (КК, КПК, КВК України, підзаконні нормативно-правові акти).

За галузевою приналежністю: 1) міжнародно-правове забезпечення; 2) конституційно-правове; 3) цивільно-правове; 4) адміністративно-правове; 5) господарсько-правове.

За юридичною силою: 1) міжнародно-правові угоди; 2) Конституція України; 3) конституційні закони; 4) кодекси; 5) закони; 6) підзаконні нормативно-правові акти (загальні, відомчі, місцеві, локальні).

За дією закону у просторі – на національні нормативно-правові акти й іноземні нормативно-правові акти [275, с. 406].

Визначальною метою усіх означених видів нормативно-правового забезпечення виступає протидія злочинності, їхня роль у самому соціально-правовому механізмі протидії злочинності втілюється в її функціях, які можна виокремити на загальносоціальні та спеціально-юридичні. Під першими ми розуміємо напрями взаємодії видів нормативного забезпечення протидії злочинності з іншими соціальними явищами, як єдності форми й змісту. До загальносоціальних функцій нормативного забезпечення механізму протидії злочинності слід віднести:

– гуманістичну – право, виражене у законі як невід’ємна складова кожного виду нормативного забезпечення механізму протидії злочинності (кримінально-правового, конституційного, міжнародно-правового, адміністративно-правового, цивільно-правового та іншого), охороняє й захищає права особи, держави, людства;

– організаторсько-управлінську – право, виражене у законі як невід’ємна складова кожного виду нормативного забезпечення механізму протидії злочинності (кримінально-правового, конституційного, міжнародно-правового, адміністративно-правового, цивільно-правового та іншого), забезпечує (гарантує) можливості суб’єктів щодо вирішення певних соціальних, економічних, культурних та інших проблем;

– виховну – право, виражене у законі як невід’ємна складова кожного виду нормативного забезпечення механізму протидії злочинності (кримінально-правового, конституційного, міжнародно-правового, адміністративно-

правового, цивільно-правового та іншого), сприяє формуванню і становленню особи як правослухняного громадянина держави й активного члена громадянського суспільства, розвиває в кожній людині правосвідомість, виховує правомірну поведінку і, у такий спосіб, протидіє злочинності;

– комунікативну (інформаційну) – право, виражене у законі як невід’ємна складова кожного виду нормативного забезпечення механізму протидії злочинності (кримінально-правового, конституційного, міжнародно-правового, адміністративно-правового, цивільно-правового та іншого), інформує соціум про волю законодавця, здійснює певну правову пропаганду.

Спеціально-юридичні функції видів нормативно-правового забезпечення механізму протидії злочинності представлені регулятивними та охоронними функціями, тобто здійснюють винятково правовий вплив на соціум. Відтак перші спрямовуються на врегулювання суспільних відносин, шляхом закріплення бажаної поведінки суб’єктів у тих чи інших галузях права, й у такий спосіб протидіють злочинності; другі – на захист належної системи суспільних відносин через усунення соціально небезпечних і шкідливих діянь осіб та їхніх спільнот (груп), відновлення порушених прав, свобод й інтересів суб’єктів.

Безумовно, основним видом нормативно-правового забезпечення механізму протидії злочинності виступає кримінально-правовий, матеріальним втіленням якого, як вище зауважувалось, є КК, КПК, КВК України тощо. За аналогією із вищезначеною системою видів нормативно-правового забезпечення механізму протидії злочинності, у межах кримінально-правового, можна також виокремити систему його підвидів за такими критеріями: за галузевою приналежністю; за юридичною силою; за дією закону у просторі; за дією закону у часі тощо.

Кримінально-правовий вид механізму протидії злочинності, як і кожне соціальне явище, можна тлумачити як у вузькому, так і у широкому сенсі. Виходячи з вузького значення до кримінально-правового виду забезпечення механізму протидії злочинності відносяться тільки норми кримінального права.

Водночас усі ратифіковані Україною міжнародні зобов'язання повинні бути втілені у нормах КК України.

У широкому значенні до кримінально-правового виду забезпечення механізму протидії злочинності входять не лише норми КК України, а й норми інших галузей права та міжнародно-правові зобов'язання нашої держави. Це обумовлено тим, що кримінальне право загалом і кримінально-правовий вид забезпечення механізму протидії злочинності, зокрема, є своєрідною верхівкою піраміди, сформованої з інших галузей права (чи видів правового забезпечення протидії злочинності). Звісно, для правильної кваліфікації певних суспільно-небезпечних діянь обов'язковими є знання не лише кримінального, а й інших галузей права. Результат узагальненого виду знань різних галузей знаходить свій вияв у складах кримінальних правопорушень – нормах кримінального права. У цьому дослідженні кримінально-правовий вид забезпечення механізму протидії злочинності розглядаємо саме у широкому значенні.

Загалом нормативно-правові акти у сфері протидії злочинності за критерієм предмету їх регулювання умовно можна виокремити на такі групи:

1) *ті, що визначають загальні засади соціально-правового механізму протидії злочинності*, до яких відносяться: Конституція України [139], міжнародні договори, ратифіковані ВРУ, а також міжнародні-правові стандарти у сфері протидії злочинності;

2) *ті, що встановлюють відповідальність за скоєння кримінальних правопорушень*: Кримінальний кодекс України [154], Кримінальний процесуальний кодекс України [155], Кримінально-виконавчий кодекс України [156], Кодекс України про адміністративні правопорушення [129];

3) *ті, що регулюють зміст і процес протидії соціально-правового механізму протидії злочинності*:

а) ЗУ «Про національну безпеку України» [99], ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [104], Концепція державної політики боротьби із організованою злочинністю [141], ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» [101], ЗУ «Про запобігання та протидію

домашньому насильству» [108], ЗУ «Про протидію торгівлі людьми» [112], ЗУ «Про запобігання корупції» [91], ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» [71], Концепція боротьби з тероризмом в Україні [140], ЗУ «Про попереднє ув'язнення» [109], ЗУ «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [93], ЗУ «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [105], ЗУ «Про запобігання і протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [92], ЗУ «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» [69], ЗУ «Про судову експертизу» [114], ЗУ «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» [106] та ін.;

б) міжвідомчі нормативні акти, а саме: спільний наказ ГПУ, МВС України, СБУ, адміністрації ДПСУ, Мінфіну України й Мін'юсту України «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих/розшукових дій і використання їх результатів у кримінальному провадженні» [234];

в) відомчі нормативні акти, наприклад, «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами й підрозділами НП України у запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» [232], «Про затвердження Інструкції з організації обліку та руху кримінальних проваджень» [233], «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події» [234], «та інші [216; 236; 237; 238; 239];

4) *ті, що визначають правовий статус і компетенцію суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності* – ЗУ «Про Службу безпеки України» [113], ЗУ «Про прокуратуру» [111], ЗУ «Про Національну поліцію» [100], ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» [98], ЗУ

«Про Державну прикордонну службу України» [87], ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» [84], ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» [74], ЗУ «Про Антимонопольний комітет України» [70], ЗУ «Про Вищий антикорупційний суд» [73], ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» [115], ЗУ «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [102], ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» [97], ЗУ «Про органи самоорганізації населення» [103], ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [68], ЗУ «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [116] та ін.;

5) *ті, що регулюють окремі питання забезпечення соціально-правового механізму протидії злочинності* – ЗУ «Про звернення громадян» [94], ЗУ «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [90], Указ Президента «Про додаткові заходи щодо поліпшення діяльності органів внутрішніх справ та громадських формувань з охорони громадського порядку» [89], Концепція реформування кримінальної юстиції України [145], ЗУ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [85], ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [72], ЗУ «Про державні цільові програми» [86] та ін.

Зауважимо, що і дотепер процес протидії злочинності в Україні не має окремої правової бази, хоча здійснювалися спроби щодо розроблення проєктів ЗУ «Про профілактику злочинів», однак усі вони були безуспішними. Предметом багатьох дискусій і непорозумінь були саме передбачені проєктами закону профілактичні заходи, що у разі їхнього практичного застосування, могли би невиправдано розширити повноваження правоохоронних органів і призвести до порушення прав громадян та юридичних осіб.

Правові норми в сфері протидії злочинності містяться у різних галузях права, проте, зазвичай, вони мають фрагментарний характер і не узгоджуються між собою, що не сприяє ефективній системній роботі із протидії злочинності. Прийнятною є позиція тих учених, які наголошують на доцільності прийняття єдиного нормативно-правового акту, що врегулював би політику держави в

сфері протидії злочинності. Таким актом вважаємо ЗУ «Про соціально-правовий механізм протидії злочинності», чи ЗУ «Про систему протидії злочинності», в якому б закріплювалися основні положення в сфері протидії злочинності, зокрема напрями, форми, коло суб'єктів, їхній правовий статус, сфера діяльності та критерії оцінки ефективності роботи.

Згідно з ч. 1 ст. 1 КК України Закон про кримінальну відповідальність має одним із визначальних завдань – запобігання кримінальним правопорушенням [154]. З метою реалізації цього завдання, Кодекс визначає, які власне суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями, і покарання, що застосовуються відносно тих осіб, які їх учинили. Як слушно відзначає В. Бесчастний, саме його правова норма є тим базисом, на якому ґрунтується, видозмінюється та набуває життєздатності кримінальне поле, зважаючи на те, що протидія злочинності виступає пріоритетним напрямом, що розробляється кримінологічною наукою [159, с. 189].

Значну частину комплексу нормативно-правових актів, що містять у собі положення стосовно запобігання кримінальним правопорушенням, чіткіше визначають коло суб'єктів, які її здійснюють, деталізують їхню компетенцію запобіжного спрямування, становлять акти Президента України та КМУ, відомчі директиви, накази, доручення, розпорядження й інші акти МВС. Це, зокрема, концепція боротьби з тероризмом в Україні, Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 р. [143], Концепція Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 р. [144], Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків [214] тощо.

Слід зауважити, що значна частина відомчих нормативно-правових актів, з огляду на особливість діяльності, а також недопущення викриття правопорушниками конкретних напрямів протидії злочинності, мають конфіденційний характер й обмежені грифи допуску.

Величезну роль у запобіганні злочинності відіграють норми міжнародного права, передусім Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [61], Європейська соціальна хартія [62], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [190], Конвенція ООН проти корупції [135], Конвенція РЄ про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [136], Конвенція РЄ про заходи щодо протидії торгівлі людьми [137], Конвенція ООН проти організованої злочинності [251], Римський статут міжнародного кримінального суду [254] тощо. Суттєве значення у протидії злочинності має низка міжнародних договорів. Більшість кримінологів, аналізуючи проблему правового регулювання протидії кримінальним правопорушенням, наголошують на важливості у цьому обов'язкової ратифікації ВРУ міжнародних договорів [201, с. 274

Однак такі твердження є дискусійними, оскільки наразі підписано й діє безліч двосторонніх міжнародних договорів (зокрема, міжвідомчого характеру), що, відповідно до ЗУ «Про міжнародні договори України», не вимагають ратифікації шляхом прийняття належного закону [96]. До таких договорів належать, передусім ті, що укладені в сфері співробітництва оперативних підрозділів держав, а також щодо обміну статистичною й аналітичною інформацією щодо протидії злочинності.

За таких умов доцільним є запровадження окремого міжнародно-правового документа, що сприятиме подальшому розвитку й функціонуванню на якісно новому рівні міжнародного механізму протидії злочинності та дасть змогу забезпечити: покращення конкурентоспроможного міжнародного середовища, що ґрунтується на результатах діяльності запобігання злочинності; відповідні умови для переходу на інноваційну модель економічного зросту країн; зростання інституційного й функціонального потенціалу національного соціально-правового механізму протидії злочинності; стимулювання правового захисту й правомірного використання кримінологічних засад участі України у

міжнародному механізмі протидії злочинності як стратегічний інструмент створення умов для переходу до новітньої моделі міжнародної співпраці.

Отже, чинна нині в Україні система правового регулювання протидії злочинності має розгорнутий характер, що становить доволі значний масив законодавства, однак є одним із найменш досконалих напрямів національного законодавства. Наразі у напрямі протидії окремим видам кримінального правопорушення здійснено помітні прогресивні кроки у кримінальному законодавстві.

Зокрема, відповідно до ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони пралісів згідно з Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат» [75] було внесено зміни до ст. 246 КК України. Наголошувалося, що «у разі не включення в українське законодавство відповідної норми про охорону пралісів, то вони як національна й світова спадщина, будуть знищені повністю у найкоротший час» [223].

З метою реалізації положень Конвенції РЄ про запобігання насильству відносно жінок і домашньому насильству і боротьбі з цими явищами, ЗУ № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України...» [78] передбачав імплементацію у чинне кримінальне й кримінальне-процесуальне законодавство України принципів Стамбульської конвенції [224], внаслідок якого були внесені значні зміни в законодавство про кримінальну відповідальність.

Так, ЗУ «Про внесення змін до КК України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» [77] був спрямований на гармонізацію національного законодавства [225] із положеннями Факультативного протоколу щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії відповідно до Конвенції ООН про права дитини, ратифікованого ВРУ у 2003 р. [271], Конвенції РЄ щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, ратифікованої Україною у 2012 р. [136] та Європейської соціальної хартії, переглянутої Україною у 2016 р. [62]. Відтак нову редакцію отримали ст. ст. 155, 156 КК України [154].

ЗУ «Про внесення зміни до ст. 149 КК України щодо приведення у відповідність із міжнародними стандартами» [82] був ухвалений з огляду на те, що окремі положення цієї статті, передусім у частині визначення поняття «торгівля людьми», не відповідав нормам Конвенції ООН проти національної організованої злочинності й Протоколу до неї стосовно попередження й припинення торгівлі людьми, зокрема жінками та дітьми, і покарання за неї [226], а також Конвенції РЄ про заходи щодо протидії торгівлі людьми [137].

ЗУ «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» [110] зобов'язував органи державної влади застосовувати усіх можливих заходів щодо попередження випадків зникнення безвісти й усунення їхніх наслідків як у мирний час, так й в період збройного конфлікту та інших обставин насильства. Цим самим законом було також криміналізовано насильницьке зникнення – ст. 146-1 КК України [154].

ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» [74] встановив організаційні передумови діяльності й правового статусу Вищої ради правосуддя, зокрема було криміналізовано посягання на життя голови і членів цього органу; погроза чи насильство стосовно них, а також утручання у їхню діяльність.

ЗУ «Про Конституційний Суд України» [95] визначив порядок організації й діяльності КС України, статус його суддів, підстави, порядок звернення до нього, процедуру розгляду ним справ й виконання його рішень. Зокрема, було внесено зміни до кількох статей КК України стосовно кримінально-правового забезпечення охорони діяльності КС України.

ЗУ «Про Вищий антикорупційний суд» [73] спрямований на визначення засад організації й діяльності Вищого антикорупційного суду і спеціальних вимог до суддів цього суду та гарантій їхньої діяльності. Означеним законом уведено кримінальну відповідальність за втручання у діяльність судового експерта.

ЗУ «Про оцінку впливу на довкілля» [107] визначав правові й організаційні засади оцінки впливу на довкілля, що спрямовані на запобігання шкоді охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, раціонального

використання й відтворення природних ресурсів, стосовно процесу прийняття рішень про провадження господарської діяльності, котра може суттєво впливати на довкілля, з урахуванням державних, громадських і приватних інтересів. Відповідно до цього закону були внесені зміни до ст. 236 КК України, відтак положення «проведення екологічної експертизи» було замінено на «здійснення оцінки впливу на довкілля» [154].

ЗУ «Про внесення зміни до ст. 120 КК України стосовно встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства» [222] було прийнято, з огляду на високу латентність доведення до самогубства й відсутність норми у КК України, що б давала змогу притягати до відповідальності відповідно до ст. 244 за доведення до самогубства через мережу Інтернет [81].

ЗУ «Про внесення змін до Кримінального й Кримінального процесуального кодексів України відносно відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України» [79] розроблено з метою забезпечення захисту суверенітету й територіальної цілісності України через криміналізацію незаконного перетину державного кордону особами держави-агресора – у КК України, з огляду на що внесена ст. 332-2 [154].

ЗУ «Про внесення змін до окремих законодавчих актів України стосовно посилення відповідальності військовослужбовців та деяких інших осіб» [76] прагнув увиразнити поняття військового кримінального правопорушення. Окрім цього, у зв'язку зі збільшенням кількості таких порушень, виник запит щодо розширення кола суб'єктів військових кримінальних правопорушень, відтак суб'єктами військових кримінальних злочинів є не лише військовослужбовці, як це вважалося раніше, а й військовозобов'язані й резервісти під час проходження зборів [227].

ЗУ «Про внесення зміни до ст. 201 КК України щодо криміналізації контрабанди частин вогнепальної зброї» [83] певною мірою розширив предмет кримінального правопорушення «Контрабанда». Отже, наявні проблеми чинного кримінального законодавства частково розглядалися у відповідних

пояснювальних записках до законопроектів та отримали своє подальше вирішення.

У такий спосіб, у супереч очевидним прагненням держави забезпечити стратегічні засади контролю за злочинністю, питання розроблення нової стратегії протидії злочинності, а також нового відповідного закону, що не лише формулював би окремі організаційні й правові основи такої протидії, але й конкретно визначав би її принципи та передбачав би ефективні механізми, систему загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів, а також інші концептуальні засади запобігання та протидії злочинності, з урахуванням сучасних тенденцій, викликів і загроз, дотепер залишаються невирішеними.

Під нормативно-правовим базисом функціонування (діяльності) соціально-правового механізму протидії злочинності розуміється сукупність юридичних норм, що регулюють суспільні відносини в сфері протидії злочинності й мають матеріальний вияв у певних нормативно-правових актах (кодексах, законах та інших підзаконних нормативно-правових актах). Сукупність юридичних норм протидії злочинності складають норми різних галузей права: кримінального, конституційного, адміністративного, цивільного тощо. Відтак кримінально-правове забезпечення механізму протидії злочинності належить до одного із видів нормативно-правового забезпечення у цій сфері, що має матеріальне закріплення в Кримінальному й Кримінальному-процесуальному кодексах України.

Правове регулювання запобігання злочинності реалізується у двох основних напрямках. Перший – визначається матеріальним характером і полягає у впливі, за допомогою права, на різноманітні соціальні чинники, з метою усунення криміногенних умов, а також стимулювання антикриміногенних факторів (криміногенний вплив). Другий – за своїм значенням є певним процесуальним і полягає у закріпленні прав і обов'язків відповідних суб'єктів у процесі реалізації ними профілактичної діяльності (кримінально-правовий вплив).

Функції нормативного забезпечення механізму протидії злочинності виокремлено на загальносоціальні та спеціально-юридичні. Під першими розтлумачено напрями взаємодії видів нормативного забезпечення протидії злочинності з іншими соціальними явищами, як єдності форми й змісту. До загальносоціальних функцій нормативного забезпечення механізму протидії злочинності віднесено: гуманістичну, організаторсько-управлінську, виховну, комунікативну (інформаційну). Спеціально-юридичні функції представлені регулятивними та охоронними, тобто здійснюють винятково правовий вплив на соціум. Відтак перші спрямовуються на врегулювання суспільних відносин, шляхом закріплення бажаної поведінки суб'єктів у тих чи інших галузях права, й у такий спосіб протидіють злочинності; другі – на захист належної системи суспільних відносин через усунення соціально небезпечних і шкідливих діянь осіб та їхніх спільнот (груп), відновлення порушених прав, свобод й інтересів суб'єктів.

Правове регулювання діяльності щодо протидії злочинності передбачає, по-перше, синхронне реагування на всі її аспекти, зокрема на її причини, злочинні діяння та усунення спричиненої шкоди. По-друге, вплив на злочинність засобами різних галузей права – зазвичай вони мають фрагментарний характер і не узгоджуються між собою, що не сприяє ефективній системній роботі із протидії злочинності. По-третє, використання у процесі такого впливу нормативно-правових актів різного рівня (Конституції України, кодексів, законів, міжнародних договорів України, інших нормативно-правових актів (актів Президента України, постанов і розпоряджень КМУ, відомчих і міжвідомчих нормативно-правових актів) тощо).

Нормативно-правові акти в сфері протидії злочинності умовно виокремлено на такі групи: 1) ті, що визначають загальні засади соціально-правового механізму протидії злочинності; 2) ті, що встановлюють відповідальність за скоєння злочинів; 3) ті, що регулюють зміст і процес соціально-правового механізму протидії злочинності: закони, міжвідомчі

нормативні акти, відомчі нормативні акти; 4) ті, що визначають правовий статус і компетенцію суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності; 5) ті, що регулюють окремі питання забезпечення соціально-правового механізму протидії злочинності.

Акцентовано увагу на доцільності прийняття єдиного нормативно-правового акту, що врегульовував би політику держави в сфері протидії злочинності. Таким актом вважаємо ЗУ «Про соціально-правовий механізм протидії злочинності» чи ЗУ «Про систему протидії злочинності», у ньому б закріплювалися основні положення в сфері протидії злочинності, зокрема напрями, форми, коло суб'єктів, їхній правовий статус, сфера діяльності та критерії оцінки ефективності роботи. Успіх діяльності уповноважених суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності в Україні значною мірою визначається наявністю чіткої й ефективно чинної нормативно-правової бази, саме тому перспективами подальших досліджень мають стати проблеми її удосконалення.

2.3 Об'єкти та суб'єкти соціально-правового механізму протидії злочинності

Поглиблення фінансово-економічної та соціально-політичної кризи, військові події на Сході держави, високий рівень безробіття й зростання рівня соціальної незахищеності, негативні наслідки пандемії COVID-19 призвели до соціальної напруженості, зростання криміногенного потенціалу, а тому злочинність набрала нових масштабів в українському суспільстві. З огляду на ці обставини, проблема вдосконалення наявних і розроблення нових стратегій та ефективних заходів запобігання злочинності набувають особливої актуальності у політичному та науковому дискурсі.

Злочинність є найнебезпечнішою формою посягання на права й свободи людини зокрема, й прогресивний розвиток суспільства загалом. Саме

запобігання злочинності має бути одним із визначальних напрямів діяльності держави та громадянського суспільства.

У контексті цього особливої актуальності набуває науковий пошук у напрямі удосконалення наявних і розроблення нових заходів запобігання злочинності на всіх її рівнях – від загальносоціального і спеціально-кримінологічного до віктимологічної профілактики. Серед таких актуальних напрямів дослідницького пошуку у кримінологічній науці є проблема розгляду в теоретичному та практичному аспектах сутності об'єкта запобігання злочинності. Можемо констатувати, що для сучасної кримінології особливо значущими є питання, пов'язані з науково-теоретичним опануванням об'єкта запобіжного впливу, виокремлення його з-поміж інших деструктивних об'єктів соціальної реальності, формулювання сутності об'єкта запобігання злочинності, оскільки глибина розуміння цієї проблеми та її фактична злочинність відносять своє безпосереднє втілення на практиці протидії злочинності.

Ураховуючи сучасні трансформації в усіх сферах суспільного буття у контексті транзитивного суспільства, інтенсивного розвитку науково-теоретичних здобутків кримінології, запитів практики запобігання злочинності, метою цього підрозділу є аналіз новітніх наукових підходів до осмислення сутності об'єкта запобігання злочинності.

У словникових джерелах зазначено, що об'єкт є певною річчю, що існує поза нами й не залежно від нашої свідомості; матеріальна дійсність – зовнішній світ; предмет, складова частина матеріального зовнішнього світу; предмет пізнання та діяльності суб'єктів [259, с. 87]. У спеціальній фаховій літературі поняття об'єкт запобігання злочинності з'явилося відносно нещодавно, що у кримінологічній науці зумовило певну наукову дискусію стосовно дефініції цього поняття. Необхідно зауважити, що визначення типових об'єктів запобігання певною мірою залежить від методологічних позицій дослідників.

Пострадянська кримінологія опирається на соціологічну парадигму, котра об'єктами кримінальних правопорушень визначає суспільні відносини, а об'єктами запобігання кримінальним правопорушенням – будь-який

деструктивний вплив на ці відносини, а також вади («мінуси») у їх функціонуванні, тобто все те, на що має впливати система запобігання злочинності, щоб мінімізувати розвиток злочинних проявів [184, с. 109].

Науковці, вивчаючи проблеми, пов'язані із соціально-правовим механізмом протидії злочинності, значну увагу відводять також профілактиці злочинності, вважаючи її стратегією упереджувального впливу на соціум, що спрямований на зменшення його криміногенного потенціалу. Згідно з О. Литвиновим «об'єкт профілактики – це криміногенні чинники, на які скеровується діяльність відповідних суб'єктів, тобто, це є те, на що прямо впливають суб'єкти з метою уповільнення кількості правопорушень, запобігти реально можливому кримінальному правопорушенню, попередити його або ж припинити його скоєння» [177, с. 12–14].

Зазвичай у науковій доктрині кримінології щодо об'єкта протидії та запобігання злочинності відносять: недоліки та контрверзи у системі суспільних відносин, що впливають на процес морально-психологічного формування індивідуума як особистості, та його законслухняності як громадянина; різні негативні суспільні явища, що обумовлені певними формами соціальної патології (алкоголізм, пияцтво, наркоманія, токсикоманія, проституція та ін.); окремі особи чи суспільні спільноти, що характеризуються девіантною чи протиправною поведінкою; негативні явища та процеси, що детермінують учинення конкретних видів або груп кримінальних правопорушень; місця скупчення (концентрації) осіб із деструктивною суспільною спрямованістю; певні криміногенні ситуації [244, с. 27].

Дослідниця В. Голіна, узагальнюючи сутність цього поняття, розкриває об'єкт запобігання злочинності як «окремо або взаємопов'язану сукупність негативних явищ і процесів суспільної реальності матеріального та духовного характеру, різними за генезом, свідомістю та сферою буття, формами й ступенем інтенсивності проявів власних особливостей, наявність яких зумовлює відтворення на громадському рівні злочинності як соціального явища, а на індивідуальному та груповому – виникнення масової деструктивної

поведінки індивідів, злочинного наміру, мотивації, прийняття рішення щодо вчинення кримінальних правопорушень та їхньої реалізації» [37, с. 104–105].

Відтак учена на основі різних наукових підходів стосовно тлумачення узагальнювального поняття об'єкта запобіжного впливу й переліку його структурних складових, констатує, що останніми охоплюються:

- 1) дефектовані певними вадами суспільні відносини, які порушують їхню регулятивну позитивну функцію й деформують соціальне призначення;
- 2) дефекти індивідуальної та суспільно-групової правосвідомості;
- 3) загальні антигромадські явища, що тісно взаємопов'язані зі злочинністю (бідність, бродяжництво, насильство, обман, аморальність, проституція, алкоголізм, пияцтво, наркоманія, токсикоманія та ін.);
- 4) комплекс типізованих конкретних негативних недоліків, явищ, процесів на індивідуальному й груповому рівнях, які детермінують злочинні прояви;
- 5) об'єктивні обставини психологічно-морального й соціального формування індивідуума (середовище виховання, товариське коло, інформаційний вплив мікросередовища, спілкування тощо), що обумовлюють сприйняття та інтеріоризацію ціннісних орієнтацій, потреб, інтересів, стереотипів, видів поведінки, які є типовими для розвитку й реалізації злочинної мотивації – як ситуаційної, так і стабільної;
- 6) власне мотивація як суб'єктивна причина девіантної (злочинної) поведінки;
- 7) фактори, що зумовлюють та інтенсифікують конфлікт між індивідуальними запитами людини та суспільними дезидератами, вимогами, правилами;
- 8) зовнішні обставини, що створюють можливості, відповідну ситуацію для вчинення кримінального правопорушення, або ж полегшують ці діяння;
- 9) поведінка й стиль життя осіб із підвищеною ймовірністю скоєння кримінального правопорушення;

- 10) певний стан індивідуальної чи групової психіки, що інспірує вибір і реалізацію злочинного варіанту поведінки;
- 11) суспільно значущі особливості особистості, що відображають антисоціальну спрямованість; окремі її психофізіологічні риси;
- 12) родинне виховання дітей, девіантна поведінка товариського кола, деструктивний стиль життя неформальних молодіжних спільнот, субкультура малих соціальних груп, недостатня ефективність правоохоронної діяльності, а також егоїзм і агресивність людей, шкідливі звички, психопатологія й певні акцентуації особистості тощо;
- 13) окремі особи чи спільноти осіб, у яких сформована висока антисоціальна спрямованість, віктимні особи тощо;
- 14) певні місцевості, території на яких концентрується злочинний сегмент та ін. [36, с. 66–67].

Зауважимо, що нині в українській кримінологічній науці простежується тенденція певного відходу від класичного осмислення об'єкта запобігання злочинності й здійснюється активний пошук її нової сутнісної основи.

Окремі кримінологи, зокрема гуманістичного спрямування, в об'єкті попередження та протидії злочинності вбачають передусім людську духовність, індивідуальні й суспільні патології та хвороби, що є успадкованими або набуваються в процесі життєдіяльності, але й не заперечують криміногенний вплив об'єктивних умов суспільної дійсності.

Згідно з цими науковими міркуваннями основними об'єктами попередження виступають: «сімейне виховання дітей, девіантна поведінка товариського кола, деструктивний стиль життя неформальних молодіжних спільнот, явища соціальної анемії, недостатня ефективність правоохоронної системи, а також егоїзм і агресивність людей, шкідливі звички (алкоголізм, наркоманія, токсикоманія та ін.), психопатологія й певні акцентуації особистості тощо» [174, с. 81].

Посилаючись на загальнотеоретичні доктринальні думки вчених-кримінологів, більшість сучасних дослідників у процесі вивчення тієї чи іншої

проблематики, визначали об'єктами запобігання злочинності власне ті суспільні відносини, що ними досліджувалися.

Зокрема, у своїй науковій розвідці О. Іщук, урахувавши специфіку причин й умов кримінологічної діяльності органів прокуратури, об'єкт виокремлює на п'ять його складових: «до першої складової автор відносить сукупність учинених кримінальних правопорушень; до другої – саму злочинну діяльність; третя складова об'єкта передбачає кримінальні відносини, що існують чи виникають у державній, правоохоронній та суспільних сферах загалом; четверта складова об'єкта розглядає злочинність як найбільш суспільно небезпечну форму девіантної поведінки; п'ята складова – латентний елемент злочинності, який прямо («неозброєним оком») визначити неможливо, а її факт, здебільшого, має гіпотетичний характер» [123, с. 89].

Окрім цього, у своєму монографічному дослідженні О. Іщук наголошує, що об'єкт кримінологічного впливу – це, по-перше, самі зловмисники та їхні злочинні формування, як окремі, самостійні суб'єкти, так і система таких формувань; по-друге, духовні, політичні, культурні, соціальні, економічні основи таких формувань та їхні системи; по-третє, різноманітні зовнішні зв'язки й зовнішні суб'єкти, які беруть участь у розвитку та підтримці таких зв'язків чи в інший спосіб зацікавлені у них [123, с. 90].

Доцільно зосередити увагу й на позиції дослідників-кримінологів – прихильників соціологічного напрямку. У процесі розгляду соціально-психологічних вимірів протидії злочинності неповнолітніх об'єктом такої діяльності виступають діти й підлітки з ексцесом природного процесу, коли їхній розвиток відхиляється від соціальних установок і норм. Водночас до цієї категорії вони відносять дітей-правопорушників і дітей із групи ризику. До категорії групи ризику неповнолітніх відносяться підлітки із неблагополучних родин, які мають проблеми із навчанням, характеризується певними виявами девіантної поведінки. Із позиції правової свідомості й правослухняної поведінки вони є найбільш небезпечною групою, так як неповнолітні не є злочинцями, а є такими особами, що мають значні дефекти соціалізації

(зокрема, правової). З огляду на певну небезпеку для держави та соціуму, таких неповнолітніх відносять до групи ризику через їх девіантність, потенційну деліквентність й аутодеструктивну поведінку [230, с. 93].

Значну увагу дослідниця відводить таким особам через те, що чимало безпритульних підлітків стають об'єктами насильства, торгівлі та рабства, їх втягують у наркотичну чи іншу залежність, поступово перетворюючи на жебраків, невільників, повій та злочинців. По-суті таких підлітків дуже важко, фактично неможливо ресоціалізувати та виховати правослухняними повноцінними громадянами [230, с. 94].

У контексті цього прийнятними є наукові висновки А. Кротюка, який під об'єктом запобігання тлумачить зокрема великі міста під впливом агломерації та урбанізації. Дослідник стверджує, що в основі урбанізації, як і в кожному іншому соціальному процесі, лежать зміни у суспільному виробництві, що обумовлює потребу у ґрунтовному осмисленні проблем урбанізації, з метою своєчасного виявлення, а пізніше зниження негативних її наслідків. Основна соціальна сутність урбанізації полягає у виняткових міських відносинах, що охоплюють демографічну й соціально-професійну структуру населення, їхній стиль життя, розселення, розміщення продуктивних сил, культуру. Стосовно агломерації, то вчений акцентує увагу на те, що «соціальні процеси, які відбуваються у великих містах, відображаються на житті й інших міст і сіл, що входять в агломераційний комплекс» [160, с. 179].

Відтак і всі процеси, що відбуваються у великому місті, впливають як безпосередньо на поведінку соціуму в ньому, так і відображаються на жителях населених пунктів цього комплексу. Дослідником А. Кротюком визначальними елементами системи об'єктів запобігання злочинності у великому місті визначено людину із різними кримінологічними ознаками (чоловіки та жінки; дорослі та неповнолітні; бродяги й жебраки; алкоголіки і наркомани; особи з психічними аномаліями (які не виключають осудність); рецидивісти та раніше не судимі; та інші). Окрім цього, об'єктом запобіжного впливу може бути як поведінка, так і вчинки особи, хоча більшістю кримінологів особистість і

поведінка зазвичай розглядаються з позиції єдності. Як окремий об'єкт запобіжного впливу, автор виокремлює мікросередовище, тобто безпосереднє соціальне оточення особи. Особливість цього об'єкта полягає у тому, що він передбачає собою не окремо взятую особистість і соціумом загалом, а конкретне соціальне середовище людини [160, с. 180].

Особливим об'єктом запобігання злочинності можна вважати потенційних жертв кримінальних діянь, йдеться про так званий віктимологічний аспект, віктимологічне запобігання або віктимологічну профілактику. Звісно, що віктимологічна профілактика поширюється на все населення держави, передусім на групи підвищеного ризику, що обумовлено маргіналізацією, приналежністю до неформальних об'єднань антисоціального напрямку, а також на захист тих осіб, що виконують державні та професійні обов'язки з підвищеним ризиком. Зауважимо, що віктимологи виокремлюють пасивний та активний захист. Сама ж державна підтримка віктимологічної профілактики здійснюється: по-перше, шляхом систематичного інформування громадян про засоби самозахисту; по-друге, через підтримку спеціальних програм додаткової захищеності населення від злочинності [176, с. 137].

У контексті динамічного розвитку сучасного суспільства, інтенсифікації активних глобалізаційних процесів, появи цілком нових форм злочинних проявів, дослідження об'єкта протидії злочинності набуває особливої актуальності для кримінології загалом, і теорії та практики запобігання злочинності зокрема. Сформульовані у цьому підрозділі положення стосовно об'єкта запобігання не обмежуються запропонованими у кримінологічній літературі, однак можна констатувати, що здебільшого науковці, наводячи авторське тлумачення об'єкта запобігання злочинності, значною мірою є тотожними у власних міркуваннях, оскільки під об'єктом запобігання злочинності так чи інакше тлумачать деструктивні впливи на суспільні відносини, різні негативні соціальні явища, певних осіб, яким характерна девіантна або протиправна поведінка, будь-які соціальні явища й процеси, що детермінують учинення кримінальних правопорушень тощо. Саме визначення

сутності об'єкта протидії є певною запорукою для правильного обрання заходів протидії злочинності та окремим її видам, й визначення кола суб'єктів такого запобігання і їхніх компетенцій.

Нині в Україні й надалі здійснюється реформування правоохоронної системи, з метою забезпечення належного функціонування демократичної, правової, суспільно спрямованої держави, проте на цьому шляху існують певні суттєві проблеми управлінського, політичного, правового, економічного, теоретичного та іншого характеру. Серед них ключове місце посідає проблема невизначеності керівництва держави й МВС України стосовно протидії злочинності, яка фактично проникла в усі сфери суспільного буття, державного управління, органи місцевого самоврядування, судові та правоохоронні органи, що значно ускладнює належне вирішення цього питання.

За таких умов виникає нагальна потреба в аналізі фундаментальних основ розуміння та формування соціально-правового механізму протидії злочинності, зокрема й удосконалення системи суб'єктів протидії злочинності та їхнього статусу, що у національному законодавстві й науковій літературі визначаються як правоохоронні органи [279, с. 170]. Тобто вивчається певна структура, логічно-послідовний конструкт механізму, що функціонально зобов'язаний максимально нівелювати такий соціально негативний феномен, як злочинність.

Суб'єктами протидії злочинності є органи, установи, підприємства, організації, а також посадові особи (службовці) та окремі громадяни, на яких законом покладені або дозволено виконувати завдання та функції щодо виявлення, усунення (елімінації), послаблення, нейтралізації причин та умов, що сприяють існуванню та поширенню злочинності загалом, її окремих видів і конкретних кримінальних правопорушень, а також перешкоджанню переходу на злочинний шлях та забезпечення ресоціалізації осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень (рецидиву).

Відповідно до п. 1 ст. 2 ЗУ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» систему правоохоронних органів складають: НП України, органи прокуратури, органи охорони державного кордону,

Військової служби правопорядку у ЗС України, НАБУ, органи доходів і зборів, слідчі ізолятори, органи й установи виконання покарань, органи державного фінансового контролю, державної лісової охорони, рибоохорони, інші органи, що виконують правоохоронні чи правозастосовні функції [85].

Зазначені у відповідній нормі Закону державні інституції відносяться до правоохоронних органів у широкому змістовному розумінні. Щодо вузького бачення правоохоронних органів, то такими є органи кримінальної юстиції, зокрема: органи внутрішніх справ, служби безпеки та прокуратури. Саме вони займають особливу роль серед спеціальних суб'єктів протидії злочинності загалом і кримінологічного запобігання, зокрема. Виокремлення цих органів в окрему групу обумовлено наявністю у них основних загальних пріоритетних функцій – запобігання й протидія злочинності.

Типології суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності зазвичай проводяться: 1) за місцем у державній та суспільній системі (державні та недержавні (неурядові); 2) за компетенцією, завданнями й змістом попереджувальної діяльності (органи влади загальної компетенції, спеціалізовані органи, частково спеціалізовані, неспеціалізовані); 3) за місцем в системі розподілу гілок влади (законодавчі, виконавчі і судові); 4) за масштабом поширення протидії злочинності (загальнонаціональні (загальнодержавні), регіональні, територіальні (локальні); за відомчою приналежністю у системі правоохоронних органів (органи внутрішніх справ, прокуратура, органи служби безпеки, суд, органи юстиції, органи ДПтС України тощо).

Слід відзначити, що особливою характеристикою діяльності із протидії злочинності є саме відомча належність суб'єктів, так як кожен із них має визначені чинним законодавством повноваження, методи й заходи реалізації такої діяльності. Зокрема, актуальною є така типологізація у межах соціального інституту правоохоронних органів, назва якого свідчить, що цей інститут відноситься до визначальних спеціалізованих суб'єктів протидії злочинності. Відповідно до національного законодавства та правової теорії суд не належить

до правоохоронних органів, проте функціональні зв'язки між цими системами є настільки значними, що проблематично диспутовати про можливість функціонування кожної системи відокремлено. Саме тому поширеним є використання дефініції «судові та правоохоронні органи». Протягом останніх років дедалі частіше застосовується поняття, запропоноване О. Костенко, – «органи кримінальної юстиції» [248, с. 96].

На думку В. Голіної, суб'єктами, які протидіють злочинності, є: державні органи, громадські організації, інституції, соціальні спільноти, групи, посадові особи й громадяни, які послідовно, цілеспрямовано розробляють та реалізують заходи з запобігання злочинності, з огляду на це мають права, обов'язки, і найголовніше – відповідальність за належне виконання покладених на них завдань [164, с. 93].

Відповідно до цілей та завдань, а також функціональних обов'язків науковці Н. Кузнецова та Г. Мінковський виокремлюють суб'єктів протидії злочинності у дві групи, а саме:

- суб'єкти, які діють на загальносоціальному рівні;
- спеціальні суб'єкти [150, с. 167].

Натомість знаний український вчений-кримінолог А. Закалюк у системі суб'єктів запобігання протидії злочинності виокремлює декілька груп, зокрема:

1) органи та інституції, що управляють цією діяльністю, створюють належну організацію її реалізації (органи державної влади та управління, а також органи місцевого самоврядування);

2) державні органи та структури, визначальними завданнями та функціями яких є, або повинні бути запобігання злочинності й злочинним проявам (МВС України, прокуратура, суд, СБУ, наділені відповідними повноваженнями громадські організації);

3) органи, установи, інститути громадянського суспільства, функції й повноваження котрих не мають цільового спрямування на запобігання злочинності і злочинним проявам, однак їхня діяльність безпосередньо здійснює вплив на запобіжні процеси стосовно детермінантів злочинності та окремих

кримінальних правопорушень (освітні, культурні установи, заклади соціальної допомоги, охорони здоров'я, адміністрація підприємств, організацій тощо) [66, с. 346].

Як стверджують вітчизняні вчені, діяльність суб'єктів протидії злочинності у процесі досягнення означеної цілі зумовлена певною спрямованістю:

- формулювати визначальні напрями, основні завдання, ефективні форми й методи протидії злочинності у державі;
- здійснювати інформаційно-аналітичне забезпечення протидії злочинності серед соціуму;
- з'ясовувати криміногенні чинники та вчасно сигналізувати про них;
- безпосередньо здійснювати заходи із реагування на кримінальні правопорушення, а також заходи щодо усунення, послаблення чи нейтралізації криміногенних чинників, зокрема й корекції особистісних деформацій та елімінації обставин, що їх сформували [163].

На підставі аналізу значного масиву наукових джерел із означеної проблематики, правового базису та української практики в цьому напрямі, такі суб'єкти доцільно класифікувати на чотири категорії. Перша категорія – це органи загальної компетенції, що виробляють та забезпечують реалізацію політики протидії злочинності, а саме державні органи, яким характерне управління (адміністрування) й контроль за всіма сферами суспільного буття. Такими суб'єктами є Президент України, ВРУ, КМ України, місцеві державні адміністрації, а також органи місцевого самоврядування.

Друга категорія передбачає органи галузевої (функціональної) компетенції, які покликані безпосередньо здійснювати протидію злочинності: Національна поліція України, Державне бюро розслідування, Національне антикорупційне бюро України, прокуратура, Служба безпеки України.

Третю групу представляють органи змішаної компетенції, які здійснюють протидію злочинності у певній сфері в процесі виконання своїх основних функцій, однак для яких протидія злочинності не виступає їхнім визначальним завданням.

Зазвичай вони залучаються епізодично до такого виду діяльності органами галузевої (функціональної) компетенції (освітні, культурні установи, заклади соціальної допомоги, охорони здоров'я, адміністрація підприємств, організацій тощо).

Четверта група – це інститути громадянського суспільства, самі громадяни чи їхні спільноти, діяльність яких безпосередньо здійснює вплив на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності та окремих кримінальних правопорушень. Водночас повноцінній інфільтрації громадськості до системи антикримінальних практик перешкоджає інертність національного законодавства, певна його несполучність із динамізмом суспільних викликів у сфері протидії злочинності. З огляду на це постає нагальна потреба у подальшому удосконаленні законодавства України в цьому напрямі, що, безумовно, сприятиме підвищенню ролі громадськості у протидії злочинності.

Аналіз нормативно-правових актів, які визначають компетенцію та повноваження всіх означених суб'єктів, засвідчує, що нині все-таки є можливість використання комплексного соціально-правового механізму забезпечення протидії злочинності в Україні. Однак, на жаль, цими суб'єктами така можливість не використовується, суттєвої уваги цьому напрямку не приділяється, що продукує епізодичні підходи стосовно вирішення питань із протидії злочинності та відсутність ефективно-оперативних результатів такої діяльності. Тому постає нагальна необхідність у налагодженні належної співпраці між всіма суб'єктами соціально-правового механізму протидії злочинності, потребує суттєвого доопрацювання національне законодавство, з урахуванням реалій сьогодення та проведення наукових розробок у цьому напрямі.

Збір інформації є вкрай важливим, оскільки забезпечує досягнення цілей дослідження, правильність аналізу, точність оцінки та обґрунтованість положень. Одним із найважливіших об'єктів, джерел і, одночасно, основою для дослідження є інформація про злочинність, яка отримується завдяки опитуванню громадськості. Саме вона показує соціальну дійсність і є вагомим інструментом її пізнання, підставою для виявлення закономірностей, надання теоретичних і

практичних висновків. Соціологічне опитування було спрямоване на вирішення таких завдань: вивчити та надати суспільству й суб'єктам протидії злочинності чітке уявлення про те, як соціум сприймає злочинність, яким є рівень довіри населення до поліції; запропонувати доповнення до наявної системи оцінювання рівня злочинності в Україні та діяльності поліції, щоб зробити її більш об'єктивною.

Опитано 400 респондентів, серед яких 46,7 % чоловіків і 53,3 % жінок, серед опитаних 12,6 % – молоді люди у віці 16–24 років; 41,3 % – люди 25–39 років; ще чверть (24,5 %) – 40–54 років. Респондентів у віці 55 років і старше – 34,2 %. Трохи менше половини опитаних мають середню спеціальну освіту (45,8 %), частина – (17,4 %) – початкову або неповну середню, 36,8 % опитаних закінчують або закінчили заклад вищої освіти. 30,4 % учасників опитування проживають безпосередньо в м. Львові. 29,5 % – жителі міст в області, 40,1 % живуть у смт і селах.

Оцінювання побоювань громадян стати жертвою кримінальних правопорушень показало, що найбільше населення турбує перспектива стати жертвою ДТП (80,1 %) або крадіжки з будинку (квартири) (67,5 %). Дещо менше, але також майже кожний другий побоюється стати жертвою пограбування на вулиці (58,2 %); фізичного насильства (54,9 %); бути обманутим шахраями (52,8 %). Дані також демонструють, що побоюються стати жертвою ДТП та крадіжки жителі більшості районів області та м. Львова. Водночас у деяких районах значна кількість жителів побоюється стати жертвою шахрайства (Городоцький, Пустомитівський, Сколівський, Стрийський, Яворівський, Турківський). Значна доля опитаних у Буському, Мостиському, Перемишлянському, Сколівському, Старосамбірському районах побоюються стати жертвою образи в громадському місці. Стати жертвою будь-якого кримінального правопорушення побоюється 59,5 % опитаних. Але в деяких районах цей показник сягнув понад 90 % (Яворівський, Сколівський) [див. Додаток А, Додаток Б].

На думку більшості опитаних (57,8 %), рівень злочинності у місці їхнього проживання не змінився протягом останніх 12 місяців. Фактично кожен п'ятий з опитаних (19,3 %) вказав, що злочинність зросла. Дещо менше (12,4 %) зазначили про наявне зменшення злочинності протягом року. Ще для 10,6 % було важко відповісти на це запитання. Однак більшість жителів регіону вважають, що злочинність залишилася на тому самому рівні. Але в деяких районах кількість тих, хто вважає, що ситуація покращилася, є більшою за тих, хто вбачає погіршення протягом 12 місяців (Буський, Золочівський, Мостиський, Перемишлянський, Пустомитівський, Сокальський). У Старосамбірському районі думки розподілилися майже порівну [див. Додаток В, Додаток Г].

Оцінюючи свій район проживання, респонденти висловили думку щодо того, які саме кримінальні правопорушення там є розповсюдженими. Серед найбільш розповсюджених зі значним відривом лідирують порушення правил дорожнього руху (71,8 %). Також, на думку громадян, розповсюджені квартирні крадіжки (45,1 % опитаних); хуліганство агресивних компаній (35,7 %) та нелегальна торгівля алкоголем та наркотиками (39,0 %), що значною мірою визначає безпеку в районі проживання опитаних. Насильство, напади та пограбування на вулиці (27,9 %) та шахрайство (27,4 %) бентежать менше третини опитаних. Оцінюючи ситуацію в районах, можна відзначити, що вказані проблеми (порушення ПДР та нелегальна торгівля наркотиками та алкоголем є розповсюдженими майже у всіх районах області та м. Львова). Дещо менше нелегальна торгівля алкоголем та наркотиками бентежить жителів Золочівського, Мостиського, Миколаївського, Сколівського, Сокальського, Стрийського та Яворівського районів. Але водночас у Стрийському та Сколівському районах значна кількість опитаних вказали на розповсюдженість насильства та пограбувань на вулиці [див. Додаток Д, Додаток Е].

Майже половина опитаних оцінює діяльність поліції як неефективну. Зокрема, роботою місцевої поліції незадоволені 47,8 % громадян, а української поліції загалом – 45,7 %. Задоволених діяльністю поліції дещо більше третини – 39,9 % (місцева) та 35,9 % (поліція України загалом). Значна кількість

респондентів не змогли оцінити роботу поліції. Незважаючи на загальну не дуже позитивну думку про ефективність поліції у деяких районах, більшість опитаних оцінила її як ефективну (Бродівський, Городоцький, Золочівський, Кам'янка-Бузький, Миколаївський, Перемишлянський, Радехівський, Самбірський та Сокальський райони) [див. Додаток Ж].

Значна частина опитаних не мала жодних контактів з поліцією протягом року (74,4 %). Серед найбільш розповсюджених причин контактування опитані вказали: ситуацію, коли родичі або знайомі ставали жертвами кримінального правопорушення (4,9 %); контакт, коли було необхідно оформити документи (4,4 %); ситуації, коли опитані ставали свідками якихось подій (3,5 %).

Більшість тих, хто контактував з поліцією протягом року, залишилися задоволеними результатом (60,2 %) та ввічливістю поліцейських (67,1 %). Частина опитаних відзначила байдужість з боку працівників поліції (26,8 %), а ще 3,9 % вказали, що зіткнулися з грубістю. 34,4 % були незадоволені результатом спілкування з поліцією.

Серед тих, хто мав контакт з поліцією протягом року, 24,2 % було зупинено працівниками поліції. Більшість указує на те, що поліцейські поводитися ввічливо (72,8 %), 19,1 % – відмітили байдужість. Але водночас 5,2 % розповіли про грубу поведінку поліцейських.

Загалом 3,0 % серед всіх опитаних вказали на те, що протягом року працівники поліції порушували їхні права або права їхніх близьких, або недостатньо добре виконували роботу. Поліції довіряють 34,8 % опитаних (серед них 1,7 % – повністю, а 33,1 % – радше довіряють, аніж ні). Одночасно 43,4 % опитаних вказали, що не довіряють поліції, серед них 11,9 % – не довіряють узагалі. Тобто поліція Львівщини загалом має негативне сальдо довіри (-9,6 %). Натомість у деяких районах тих, що довіряють більше, – у Бродівському, Золочівському, Кам'янка-Бузькому та Сокальському [див. Додаток И].

Окрім того, 21,2 % опитаних вказали, що готові допомагати поліції за будь-яких обставин. За умов, якщо така допомога не буде шкодити інтересам респондента або його близьким, готові допомогти ще 24,5 %. Найбільше готових

допомагати – у Кам'янка-Бузькому, Жовківському, Миколаївському, Турківському районах. Натомість 5,2 % вказали, що не допомагатимуть за жодних обставин. Найбільше таких – у Стрийському, Миколаївському, Пустомитівському, Буському, Турківському районах [див. Додаток К].

Серед ключових недоліків поліції респонденти вказали: непрофесіоналізм (12,6 %); корумпованість (10,1 %); небажання захистити «просту людину» (11,8 %). Також 10,3 % зазначили про слабкий зв'язок з населенням, а 8,1 % – про безкарність працівників поліції.

Думка населення про те, чи варто звертатися до поліції, якщо зіткнувся з кримінальним правопорушенням, розподілилась. Зокрема, завжди звернуться 31,1 % опитаних, а у більшості випадків – 25,4 %. Приймуть рішення в залежності від ситуації – 31,9 %, а 0,9 % – не звертатимуться за жодних обставин.

Здебільшого громадяни отримують інформацію про поліцію з новин через ТБ (25,2 % відповідей); історій з життя знайомих та друзів (18,1 %), новин в Інтернеті (16,1 %). З особистого досвіду звернень інформацію отримує лише 3,1 % респондентів.

Серед опитаних 19,7 % вказали, що вони ставали жертвами кримінального правопорушення протягом року. Найчастіше люди ставали жертвами хуліганства, різних видів крадіжок, шахрайства. Найбільше жертв кримінальних правопорушень було серед респондентів Стрийського, Буського, Жовківського, Радехівського районів та м. Львів [див. Додаток Л].

Частина жертв кримінальних правопорушень зазнала погроз. Зокрема, 11,2 % опитаних погрожували побити; 4,5 % – зазнали погроз пошкодження власності. Ще 15,3 % – зазнали образи вербально. До більшості жертв (61,5 %) насильство не застосовувалося, але 6,2 % вдарили рукою; деяких (10,5 %) штовхали, хапали. У 20,5 % відповідей опитані вказали на ті чи інші види погрожувань і залякувань.

Значна кількість опитаних (31,3 %) оцінює нанесений їм матеріальний збиток від 176 до 1 763 грн. Значних збитків (понад 88 100 грн) зазнали менше

відсотка постраждалих, а 34,8 % – не змогли оцінити збитки. Збитки до 176 грн зазнали – 15,7 %.

Дослідження показало, що більшість постраждалих (66,3 %) не зверталися до поліції з заявами про кримінальне правопорушення, жертвою якого вони стали. Найбільше респондентів, хто не повідомляв поліцію про те, що став жертвою злочину, серед жителів Миколаївського, Жидачівського, Радехівського, Сколівського, Яворівського районів. Жертви кримінальних правопорушень Турківського району найчастіше зверталися до поліції за допомогою. Серед причин не звернення – зневіра у ефективності поліції (27,6 %); думка про те, що поліція не зацікавлена в таких випадках (32,0 %). Повідомлення про кримінальне правопорушення зазвичай відбувається тому, що людина сподівається на повернення власності або відшкодування (29,9 %), сподівається, що злочинця покарають (24,3 %). Частина (21,4 %) звернулися тому, що вважали це правильним, своїм обов'язком [див. Додаток М].

Ключовий канал повідомлення про кримінальне правопорушення – за допомогою телефону. Номером 102 скористалися 47,0 % опитаних, подзвонили до місцевого відділення поліції – 6,2 %. Ще 39,7 % прийшли до поліції та написали заяву.

Більшість жертв (62,7 %) відзначає, що заяву про злочин було прийнято одразу. У 5,2 % її відмовилися прийняти, а ще 20,9 % довелося зачекати.

Тільки кожен десятий (11,1 %) з опитаних вказав, що його повністю інформували про хід розслідування. Ще 22,4 % зазначили про те, що їх було поінформовано «деякою мірою». Частина (16,2 %) вказала, що їх інформували недостатньо, а 33,2 % – не інформували взагалі. Як наслідок – 78,3 % жертв кримінальних правопорушень вказали, що бажали б кращого інформування про хід розслідування. Серед інформації, яку вони воліли б отримувати, найчастіше вказували: дії поліції із запобігання таких кримінальних правопорушень (16,9 %); докази того, що до їхнього випадку ставляться серйозно (16,3 %); інформацію про хід слідства та його результат (30,3 %). Дослідження показало, що 35,9 % жертв кримінальних правопорушень не отримали жодної додаткової інформації від

поліції. Інформацію про те, що робити, якщо справа дійде до суду, отримали 12,3 %; а 20,9 % – отримали допомогу в оформленні заяви й подальшому спілкуванні з працівниками поліції.

76,2 % жертв кримінальних правопорушень залишилися невдоволеними тим, як поліція розібралась з їхнім випадком. Задоволені – 17,3 %. Щодо роботи, яка велася працівниками поліції з жертвами кримінальних правопорушень, слід відзначити, що найчастіше проводиться опитування про втрати або пошкодження (71,2 %). У третині випадків повідомляються дані офіцера, який веде справу (35,0 %). Водночас більшість жертв (53,0 %) вказали, що їм не повідомили номер ЄРДР, за яким було зареєстровано їхню справу. Також більшість опитаних (70,4 %) зазначили про те, що їх не запитували про побоювання стати жертвою кримінального правопорушення знову.

Що стосується результатів роботи поліції за кримінальними правопорушеннями, то 25,4 % жертв вказали, що злочинця було знайдено. Хоча звинувачення було пред'явлено у 23,2 % випадках; направлено справу до суду – в 10,9 %. Для 75,7 % жертв кримінальних правопорушень не відбулося відшкодування або повернення втраченого майна. Ще 12,2 % цього не потребували, 12,1 % жертв кримінальних правопорушень вказали, що отримали часткове або повне відшкодування збитків.

Аналіз результатів соціологічного опитування дає змогу визначити загалом позитивний погляд на перспективу налагодження ефективного соціально-правового механізму протидії злочинності, яку зумовлює наявність правових та соціально-психологічних передумов подолання кризових явищ сучасного українського суспільства. Проте цей оптимізм розрахований на довготривалу перспективу соціальних трансформацій, пов'язану з необхідністю подальших суттєвих демократичних інституціональних змін та принципових перетворень у системі взаємовідносин держави, правоохоронних органів та громадянського суспільства. Узагальнення результатів сприяло концептуальній розробці шляхів удосконалення сучасного соціально-правового механізму протидії злочинності в Україні.

Висновки до Розділу 2

У розділі проаналізовано сутнісний зміст соціально-правового механізму протидії злочинності, на підставі чого сформульовано певні висновки.

Зокрема, встановлено, що гарантії – це система юридичних, моральних, політичних, організаційних та соціально-економічних передумов, умов, засобів і способів, які створюють рівні можливості для кожної людини у реалізації власних прав, свобод й інтересів. Правові гарантії ґрунтуються на визначальних принципах, сформованих розвитком людської цивілізації: справедливості, рівноправності, гуманізму, законності, доцільності та ін.

Запропоновано до соціально-правового механізму протидії злочинності застосовувати дві групи гарантій: перша – умови (передумови) забезпечення протидії злочинності (правові, організаційні, політичні, ідеологічні, соціальні, економічні тощо); друга – засоби забезпечення протидії злочинності, серед яких виокремлено: 1) організаційно-структурні інституції – державні органи та неурядові структури (зокрема, і громадян), які підтримують та зміцнюють режим законності (у цьому разі – протидії злочинності); 2) організаційно-правові методи – види діяльності організаційно-структурних інституцій, практичні засоби, прийоми, операції, форми роботи, що ними застосовуються з метою забезпечення законності (протидії злочинності). Взаємодія перших і других (організаційно-структурних інституцій та організаційно-правових методів) формує особливий соціально-правовий механізм протидії злочинності.

Правові гарантії соціально-правового механізму протидії злочинності класифіковано на загальні та спеціальні юридичні: перші виступають як офіційний рівень забезпечення державою справедливості у політико-правовій та соціально-правовій сферах за умов, що вони тісно взаємопов'язані та дійсно взаємодіють. Загальні гарантії передбачають визначення і функціонування механізмів найефективнішого впливу права на процес упорядкування суспільних відносин. До спеціальних відносяться правові (юридичні) гарантії соціально-правового механізму протидії злочинності, тобто специфічні юридичні засоби й внутрішні юридичні механізми, що є реальною протидією

запобігання злочинності. Правовими гарантіями соціально-правового механізму протидії злочинності є: повнота та ефективність юридичних норм; високий рівень контролю й нагляду за реалізацією законності; високоякісна діяльність уповноважених органів влади стосовно забезпечення законності; удосконалення юридичної практики; підвищення ефективності превентивних заходів юридичної відповідальності.

Окрім того, спеціальні правові гарантії класифіковано на: загальноправові (розвиненість національної правової системи загалом, повнота та несуперечливість законодавства, наявність розвинутої юридичної техніки й юридичної процедури, відповідний рівень правової культури соціуму); організаційно-правові (належна діяльність законодавчої, виконавчої, судової влади й Президента як гаранта Основного Закону України, а також органів спеціального призначення як гарантів ефективності законів, і забезпечення умов для їх реалізації і захисту); процесуальні (наявність оперативних засобів державного примусу, рівність правового статусу, презумпція невинуватості, невідчужуваність прав й обов'язків суб'єктів, нормативно передбачений принцип невідворотності покарання за порушення законодавства).

Констатовано, що правові гарантії законності полягають не тільки у створенні ефективного соціально-правового механізму протидії злочинності, вони передбачають і низку заходів, до яких віднесено: 1) систематичне вивчення та ретельний аналіз стану й тенденцій злочинності в державі, з'ясування причин і умов, що сприяють її поширенню в Україні; 2) удосконалення нормативно-правового забезпечення соціально-правового механізму протидії злочинності; 3) розроблення методів, способів і засобів соціально-правового механізму протидії злочинності, з урахуванням нових викликів і загроз; 4) визначення конкретного кола суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності, діяльність яких має чітко визначені повноваження; 5) покращення рівня ресурсного, інформаційно-аналітичного, технічного, матеріального забезпечення спеціально уповноважених суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності, а також підвищення рівня

їхньої професійної кваліфікації; б) налагодження тісної взаємодії правоохоронних органів з громадськістю у сфері протидії злочинності; 7) посилення міжнародної співпраці щодо протидії злочинності, як з метою перейняття їхнього досвіду, так і для консолідації зусиль у цьому напрямі.

Нормативно-правовий базис функціонування (діяльності) соціально-правового механізму протидії злочинності потрактовано як сукупність юридичних норм, що регулюють суспільні відносини в сфері протидії злочинності й мають матеріальний вияв у певних нормативно-правових актах (кодексах, законах та інших підзаконних нормативно-правових актах). Сукупність юридичних норм протидії злочинності складають норми різних галузей права: кримінального, конституційного, адміністративного, цивільного тощо. Відтак кримінально-правове забезпечення механізму протидії злочинності належить до одного із видів нормативно-правового забезпечення у цій сфері, що матеріально закріплено в Кримінальному й Кримінальному-процесуальному кодексах України.

Зазначено, що правове регулювання запобігання злочинності реалізується за двома основними напрямками: перший визначається матеріальним характером і полягає у впливі, за допомогою права, на різноманітні соціальні чинники, з метою усунення криміногенних умов, а також стимулювання антикриміногенних факторів (криміногенний вплив); другий – за своїм значенням є певним процесуальним і полягає в закріпленні прав і обов'язків відповідних суб'єктів у процесі реалізації ними профілактичної діяльності (кримінально-правовий вплив).

Акцентовано, що успіх діяльності уповноважених суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності в Україні значною мірою визначається наявністю чіткої й ефективно чинної нормативно-правової бази, саме тому перспективами подальших досліджень мають стати проблеми її удосконалення. Усупереч очевидним намаганням держави у забезпеченні стратегічних засад контролю за злочинністю, питання розроблення нової стратегії протидії злочинності, а також нового відповідного закону, що не лише

формулював би окремі організаційні й правові основи такої протидії, але й конкретно визначав би її принципи та передбачав би ефективні механізми, систему загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів, а також інші концептуальні засади запобігання та протидії злочинності, з урахуванням сучасних тенденцій, викликів і загроз, дотепер залишаються невирішеними.

Констатовано, що у процесі динамічного розвитку сучасного суспільства, інтенсифікації активних глобалізаційних процесів, появи цілком нових форм злочинних проявів, дослідження об'єкта протидії злочинності набуває особливої актуальності для кримінології загалом, й теорії та практики запобігання злочинності зокрема. Сформульовані у цьому розділі положення стосовно об'єкта запобігання не обмежуються запропонованими у кримінологічній літературі, однак здебільшого науковці, наводячи авторське тлумачення об'єкта запобігання злочинності, значною мірою є тотожними у власних міркуваннях, оскільки під об'єктом запобігання злочинності так чи інакше трактують деструктивні впливи на суспільні відносини, різні негативні соціальні явища, певних осіб, яким характерна девіантна або протиправна поведінка, будь-які соціальні явища й процеси, що детермінують учинення кримінальних правопорушень тощо.

Саме визначення сутності об'єкта протидії є певною запорукою правильного обрання заходів протидії злочинності та окремим її видам, і визначення кола суб'єктів такого запобігання і їх компетенцій.

Запропоновано суб'єктів соціально-правового механізму класифікувати на чотири категорії:

– перша – органи загальної компетенції, що виробляють та забезпечують реалізацію політики протидії злочинності, тобто, це державні органи, яким характерне управління (адміністрування) й контроль за всіма сферами суспільного буття. Такими суб'єктами є Президент України, ВРУ, КМ України, місцеві державні адміністрації, а також органи місцевого самоврядування;

– друга категорія – це органи галузевої (функціональної) компетенції, які покликані безпосередньо здійснювати протидію злочинності: Національна

поліція України, Державне бюро розслідування, Національне антикорупційне бюро України, прокуратура, Служба безпеки України;

– третю групу представляють органи змішаної компетенції, які здійснюють протидію злочинності у певній сфері у процесі виконання своїх основних функцій, однак для яких протидія злочинності не є їхнім основним завданням. Зазвичай, вони залучаються епізодично до такого виду діяльності органами галузевої (функціональної) компетенції (освітні, культурні установи, заклади соціальної допомоги, охорони здоров'я, адміністрація підприємств, організацій тощо);

– четверта група – це інститути громадянського суспільства, самі громадяни чи їхні спільноти, діяльність яких безпосередньо здійснює вплив на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності та окремих кримінальних правопорушень. Водночас повноцінній інфільтрації громадськості до системи антикримінальних практик перешкоджає інертність національного законодавства, певна його несполучність із динамізмом суспільних викликів у сфері протидії злочинності. З огляду на це, постає нагальна потреба у подальшому удосконаленні законодавства України в цьому напрямі, що, безумовно, сприятиме підвищенню ролі громадськості у протидії злочинності.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

3.1 Соціально-профілактична діяльність як стратегія впливу на соціум щодо зменшення його криміногенного потенціалу

У контексті європейських інтеграційних процесів України дедалі більшої актуальності набуває проблема доцільності формування чіткого механізму протидії злочинності. Відповідно профілактика девіантної поведінки виступає дієвим модусом боротьби із кримінальними правопорушеннями проти життя та здоров'я людини. На сучасному етапі розвитку держави одним із визначальних завдань постає формування адекватних організаційних і правових механізмів протидії злочинності, яка апріорі нищить систему охорони законних прав і свобод громадянина та захисту національних інтересів. Практика доводить, що припиненню і запобіганню цих кримінальних правопорушень, насамперед, перешкоджає їхня латентність, тривалість у часі, особливості, котрі вимагають удосконалення кримінологічного забезпечення.

Саме вміння заздальгідь протистояти злочинності та її проявам є однією з конститутивних умов протидії їй. Дослідник Б. Головкін запропонував новітнє тлумачення суспільної протидії злочинності, яке базується на ідеї забезпечення безпеки від злочинності у будь-яких її проявах. На думку науковця, такий підхід є часовою вимогою, зумовлений новітнім усвідомленням суспільної вагомості відвернення кримінальних загроз, забезпечення законності та правопорядку зокрема, й суспільному прогресу загалом [38, с. 302].

Учений В. Авер'янов зазначав, що «абсолютно новітній погляд на соціальну цінність протидії злочинності передбачає, що остання значиться як модус забезпечення прав і свобод людини у сфері функціонування виконавчої влади держави» [278]. Практика демонструє, що у широкому розумінні

суб'єктом правоохоронної діяльності виступає держава через виконавчі, судові органи й прокуратуру, а також громадські об'єднання та організації. Звідси, суб'єктами діяльності сфери протидії порушенню законності можуть виступати органи, інституції, установи, окремі особи, які здійснюють щонайменше одну із функцій протидій, зокрема, організацію, координацію виконання чи безпосередню участь у реалізації конкретних завдань.

На жаль, в Україні злочинність визначається високим рівнем, несприятливою структурою та динамікою. Сучасний стан злочинності у нашій державі передусім обумовлений моральними, політичними, правовими, соціально-економічними та іншими чинниками. О. Тимчук акцентував увагу на тих глибинних причинах злочинності в Україні, що закорінені в конкретних особливостях соціальних процесів, які відбуваються у різних сферах сучасного українського суспільства, зокрема у ціннісно-нормативній. Учений наголошує на девальвації моралі, яка ґрунтується на загальнолюдських цінностях, на краху колективістсько-соціалістичних цінностях радянської ери, значних відмінностях між задекларованими владою заявами й повсякденною реальністю транзитивного суспільства, що є вкрай далекою від високих етичних ідеалів (аморальність, цинізм, гонитва будь-якими шляхами за прибутками, надмірне збагачення, безкарність зловживань чиновників та політичної еліти тощо) [267, с. 223].

Окрім цього, панування примітивних ідеалів «масової культури» (насамперед на телебаченні, у ЗМІ), визначальними цінностями яких виступає крайній індивідуалізм, жорстокість, культ «розкішного життя», всеохопне споживацтво, розпущена сексуальна поведінка, носять теж певною мірою криміногенний характер. Доволі негативно впливає й кримінальна субкультура (зокрема, молодіжна), що бере участь в утворенні злочинності [131, с. 77]. Безумовно, всі ці чинники суттєво впливають на міжнародний рейтинг нашої держави й на свідомість громадян, які дедалі частіше відмовляються довіряти органам правосуддя та правопорядку.

З метою забезпечення конституційних прав і свобод громадян, зміцнення правопорядку й конститутивної умови належного функціонування держави і соціуму, зважаючи на поглиблення криміногенної ситуації, необхідним є застосування великомасштабних комплексних заходів. Сьогодні в умовах транзитивного суспільства протидія злочинності набирає новітнього гуманістичного сенсу. Визначальною цінністю нинішнього ліберального суспільства й незмінною ціллю його розвитку постає людина. Саме права людини та їхнє фактичне дотримання повинні бути основними індикаторами належної роботи всієї інституціональної системи, конститутивним призначенням якої є утвердження справедливості в державі та суспільстві.

Зауважимо, що у правових демократичних державах власне домінанта людської цінності постає аксіологічним базисом кримінального права, що надає кримінальному закону гуманістичного смислу. Він передбачає аксіому щодо поваги людської гідності як жертви (постраждалого), так і злочинця. З огляду на це, зрозуміло, що індивідуума ніколи не можна розглядати як певний засіб для досягнення конкретної мети. Розробляючи чи ухвалюючи нормативні рішення, що спрямовані на захист основних людських цінностей, законодавець у жодному разі не може відмовитися від захисту гідності людини. Лише дотримуючись цього, кримінальне законодавство зможе досягнути аксіологічної погодженості, що забезпечить його стабільність та визначеність [277, с. 25]. Колишній Прем'єр Сінгапуру, один із найбільш авторитетних реформаторів світу, справедливо наголошував, що «наразі найбільше потрібна стабільність, безпека та визначеність, оскільки демократія не може діяти в умовах хаосу, закони не працюють, коли не існує порядку» [161].

Окрім того, суттєвою проблемою є неприйняття заходів у сфері попередження злочинності та протидії їй в умовах транзитивних тенденцій її розвитку та розширення масштабів. Попри значні успіхи у діяльності Національної поліції України, НАБУ й інших правоохоронних структур, необхідно визнати, що кримінальна ситуація у державі й надалі залишається доволі напруженою, складною, а її негативні тенденції поглиблюються.

Зокрема, зростає кримінальний професіоналізм, кримінальні правопорушення набувають більш жорсткішого характеру, особливо актуалізується їхня економічна мотивація [38, с. 169].

За таких умов постає необхідність надання пріоритетності проблемам удосконалення системи профілактики правопорушень, інтенсифікації протидії організованій злочинності, забезпечення громадської безпеки й охорони громадського порядку, посилення міжнародної співпраці у боротьбі зі злочинністю, а також інформаційно-технічного та наукового забезпечення правоохоронної діяльності. Тому доцільно здійснювати постійний комплексний соціальний контроль за злочинністю. Такий вплив має здійснюватися через систему правових, ідеологічних, організаційних, соціально-психологічних, економічних, оперативних і репресивних заходів, спрямованих на протидію злочинності.

Відтак протидію злочинності можна окреслити як систему багатоманітних комплексних заходів і видів діяльності (що здійснюється державою та суспільством), спрямованих на попередження, нейтралізацію, обмеження (ослаблення) та елімінацію (усунення) чинників, що детермінують злочинність. Протидія злочинності, виступаючи одним із визначальних напрямів соціального управління, передбачає собою здійснення системи цілої низки заходів: ідеологічних, політичних, правових, організаційно-управлінських, економічних, культурно-виховних, методичних, технічних та інших. Саме реалізація усіх потенційних можливостей соціуму, органічне природне поєднання різноманітних заходів і їхнє впровадження, з дотриманням принципів об'єктивності, комплексності, наукової обґрунтованості, гуманності, законності, дає змогу реалізовувати оперативну діяльність щодо захисту соціуму від суспільно небезпечних посягань.

Як слушно відзначив С. Лукашевич, «для досягнення напрямку спільної мети протидії із найменшими суперечностями всіх її модусів, слід займатися спеціальною діяльністю – вести злагоджену соціально-державну політику протидії злочинності» [185, с. 173]. З огляду на це, перед науковою спільнотою

постає складна проблема окреслення стратегії діяльності із протидії злочинності в державі й розроблення перспективних довготермінових цільових державних програм. Звісно, що важко виокремити одну чи кілька причин, що здійснюють суттєвий вплив на стан злочинності, які характеризуються складною природою й посягають на систему загальнолюдських цінностей. Саме тому цей аспект потребує спільних виважених зусиль як правоохоронних органів, так і соціуму загалом, вимагає активної, свідомої позиції кожної людини у боротьбі зі злочинністю.

Міркування про те, що запобігання злочинності повинно мати перевагу перед каральною політикою держави, висловив ще у IV ст. до н. е. Платон [250, с. 27]. Ця думка отримала правову аргументацію у XVIII ст. у трактатах правознавців класичної школи кримінального права, які заклали фундамент нової політики у боротьбі зі злочинністю. Як показує історія та підтверджує статистика, актуальним й очевидним залишається положення про те, що від часів Каїна ніколи не можливо було шляхом покарання ані залякати, ані змінити злочинний світ [5, с. 24]. Тому діяльність як держави, так і неурядових організацій щодо запобігання злочинності завжди посідатиме пріоритетне місце у наукових дискусіях та громадських обговореннях.

Важливою проблемою, що залишається поза увагою кримінологів, є термінологічна дефініція діяльності, спрямованої на протидію злочинності. Зазвичай для позначення діяльності застосовуються терміни «профілактика», «запобігання» і «попередження», що безпосередньо вказує на відсутність універсальної (єдиної) позиції вчених щодо загального поняття діяльності, спрямованої на протидію злочинності.

Зокрема, Б. Головкін, розглядаючи сімейно-побутову злочинність, під її попередженням тлумачив «діяльність держави, соціуму та окремих громадян стосовно випередження, обмеження та усунення негативних явищ і процесів, що генерують та відтворюють цей різновид злочинності, а також недопущення вчинення цього виду кримінального правопорушення на різних етапах злочинних проявів» [38, с. 151].

Учені О. Джуджа та Я. Кондратьєв ідентифікували поняття «попередження» й «профілактика» та розуміли під ними «своєрідний вид соціального управління, що покликаний гарантувати безпеку охоронюваних цінностей і полягає у розробці, здійсненні особливих заходів стосовно виявлення та усунення детермінант злочинності, а також справляння запобіжного впливу щодо осіб, схильних до протиправної поведінки» [163, с. 140].

У цій дефініції автори змішують вузьке та широке розуміння профілактичної діяльності, оскільки неможливо поєднувати «запобіжний вплив на осіб, які схильні до протиправної поведінки» та «соціальне управління»: ці два види діяльності не тотожні та здійснюються різними суб'єктами на окремих рівнях.

А. Закалюк схиляється до терміну «запобігання» злочинності та витлумачує його як «різновидність суспільної соціально-профілактичної діяльності, мета й функціональна сутність якої передбачає перешкоджання дії детермінантів та її проявам, насамперед причин та умов останніх, шляхом обмеження нейтралізації, через можливості – елімінації (усунення) їхньої дії» [66, с. 224]. Абсолютно зрозуміло, що хоча й завчасно йдеться про відмінність цих понять, однак учені надають їм однакового значення. Позиція А. Закалюка про те, що ці терміни в етимологічному значенні не є тотожними, прийнятна. Дефініції діяльності, спрямованої на боротьбу із злочинністю відповідає власне термін «запобігання», адже слово «попередження» вживається в українській мові у значенні «попереджувати про щось» [66, с. 224].

Доцільно зосередити увагу й на відмінності у поглядах учених стосовно того, яке саме значення є універсальним (узагальнювальним) щодо протидії злочинності. Зокрема, вітчизняний вчений І. Богатирьов розглядаючи проблему насильства в сім'ї запропонував нову кримінологічну дефініцію «домашня злочинність під якою автор розуміє сукупність суспільно небезпечних і кримінально карних умисних діянь, які посягають на життя, здоров'я, тілесну недоторканність та волю хоча б, одного з членів родини» [8, с. 12].

Натомість А. Закалюк зазначає, що «запобігання злочинності виступає різновидом соціально-профілактичної діяльності» [39, с. 223]. Йдеться про те, що поняття «профілактика» є універсальним (узагальнювальним) визначенням для всіх видів такої діяльності. Позиція А. Закалюка прийнятна, оскільки «профілактика» реалізовується різними суб'єктами та має загальну спрямованість на недопущення формування, розвитку та реалізації причин й умов злочинності, поширюється в різних часових періодах щодо здійснення запобіжної діяльності, тобто від початку формування особи злочинця – рання профілактика, до профілактики рецидиву кримінального правопорушення.

Протидія злочинності як різновид соціально-профілактичної діяльності, постає визначальним видом боротьби зі злочинністю, яка реалізовується уповноваженими на це суб'єктами, й основною метою якої виступає безпосередньо зниження рівня злочинності.

Відзначимо, що термін «профілактика злочинності» у кримінології використовується як у широкому, так і у вузькому розумінні. У широкому сенсі профілактика – це діяльність усіх суб'єктів профілактичної сфери (як спеціальних, так і тих, чиї головні функції не пов'язані із правоохоронною діяльністю), спрямованих на протидію детермінанта злочинних проявів.

Розгляд наукових джерел дає підстави констатувати, що профілактика кримінального правопорушення у вузькому значенні – це діяльність саме спеціальних суб'єктів, яка полягає у розробці, реалізації заходів, спрямованих на виявлення та елімінацію (усунення) детермінант злочинності, а також здійснення превентивного впливу на тих осіб, що схильні до протиправної поведінки.

Детермінантами злочинності, що є об'єктами профілактичного впливу, постають різні процеси суспільного буття: політичні, соціальні, економічні та інші, а також процеси людської свідомості та діяльності. Відтак діяльність суб'єктів з обмеження, нейтралізації та елімінації (усунення) дії детермінантів злочинності вимагають системного застосування профілактичних і безпосередньо запобіжних заходів, тобто у комплексі.

Це підтверджується й позицією С. Іншакова, згідно з якою «системний вплив на злочинність є складним процесом, у ході котрого суб'єкт (чи система суб'єктів), шляхом реалізації системи заходів (модусів, способів впливу), здійснює вплив на розвиток кримінального феномену» [66, с. 5].

Дослідниця В. Голіна стверджує, що «інтегративна система профілактики злочинності, яка передбачає собою різні запобіжні заходи, реалізовується на трьох рівнях: а) загально-соціальному; б) спеціально-кримінологічному; в) індивідуальному» [164, с. 148]:

– на *загально-соціальному рівні* – профілактична діяльність злочинності реалізовується різними органами державної влади та управління, а також громадами та громадськими організаціями, до безпосередніх функцій котрих не відноситься протидія злочинності. Профілактичний вплив здійснюється через розробку та реалізацію різних соціальних та економічних програм і проєктів, що теж опосередковано сприяють реалізації спеціально-кримінологічних запобіжних заходів;

– на *спеціально-кримінологічному рівні* запобігання злочинності реалізовується конкретними державними органами, професійним обов'язком яких є протидія злочинності та захист прав громадян. У ході своєї професійної діяльності спеціальні суб'єкти безпосередньо впливають на криміногенні чинники, а також визначають причини та встановлюють умови вчинення кримінальних правопорушень, а також уживають заходів щодо їх елімінації (усунення);

– на *індивідуальному рівні* запобігання передбачає цілеспрямовані заходи відносно конкретної особи (чи групи осіб), схильної до вчинення кримінального правопорушення, причин й умов, які детермінують таку поведінку [35, с. 29].

Певне значення має позиція науковців, які виокремлюють рівні соціально-профілактичної діяльності злочинності щодо групового суб'єкта діяльності, а саме: перший – діяльність на рівні великих соціальних груп,

спільнот; другий – на рівні малих соціальних груп, спільнот; третій – на рівні певної особи [150, с. 166].

Учений Д. Шестаков зазначав, що «вплив на особу, яка схильна до вчинення кримінального правопорушення, є значно ефективнішим, якщо його реалізовувати саме на груповому рівні» [275, с. 240], йдеться про макрорівень – мала соціальна група (сім'я, трудовий або навчальний колектив).

Щодо суб'єктів, які здійснюють запобігання злочинності, то ними, як уже зазначалося, є державні органи, громадські організації, інституції, соціальні спільноти, групи, посадові особи й громадяни, які послідовно, цілеспрямовано розробляють та реалізують заходи із запобігання злочинності, з огляду на це мають права, обов'язки і, що головне, відповідальність за належне виконання покладених на них завдань [164, с. 93].

Відповідно до цілей та завдань, а також функціональних обов'язків сучасні науковці виокремлюють суб'єктів протидії злочинності на дві групи, а саме: суб'єкти, які діють на загально-соціальному рівні; спеціальні суб'єкти [150, с. 167].

Діяльність будь-якого суб'єкта із запобігання кримінальним правопорушенням проявляється у конкретних формах. Під формою розуміється вид, зовнішній прояв певного змісту [4, с. 135]. Соціальне підґрунтя злочинності вказує на наявність проблем у різних сферах суспільного буття: економіці, освіті, вихованні тощо. Протидія злочинності не носитиме смислового значення без реалізації відповідних заходів, спрямованих на вирішення цих проблем. Попри те, що сама за своєю природою діяльність державних органів й інституцій із суспільного розвитку не ставить за основну мету зниження рівня злочинності, вона виступає його базисом. Цілком прийнятною є позиція Л. Крижної стосовно того, що визнання соціальної обумовленості злочинності передбачає усвідомлення неупереджених і дійсних можливостей її попередження внаслідок зміни умов суспільного буття, етичного формування особистості та прогресивного соціального розвитку [149, с. 116].

Питання тотального впливу на злочинність у сучасному світі залишається відкритим. Соціально-економічна ситуація в Україні і надалі характеризується такими негативними явищами, як зниження рівня життя населення, зростання безробіття, інфляція, спад виробництва та іншими, що обумовлює суспільну напругу й сприяє вирішенню особистих проблем шляхом злочинних діянь. З метою ефективного впливу на протидію злочинності, насамперед потрібна сильна політична влада, справедливе кримінальне законодавство та, безумовно, економічна стабільність.

Згідно з М. Колодяжним «загальне соціальне запобігання злочинності постає першим визначальним напрямом, що здатний удосконалити суспільні відносини в морально-психологічній, ідеологічній, правовій, політичній, соціально-економічній та інших сферах. Відтак, цей рівень запобігання злочинності передбачає напрацювання такого соціально-психологічного механізму в соціумі, який би сприяв блокуванню деструктивної поведінки та усував би причини й обставини, що сприяють їй» [132, с. 163].

І. Карпець зауважує, що «запобігання злочинності повинно розпочинатися із т. зв. раннього запобігання. Це питання є доволі складне й суперечливе, як небезперечне й те, що кримінологія покликана виучувати аморальні явища, які апріорі не є злочинними. Зокрема, кримінологічна наука перебуває на шляху до того, щоб окреслити коло тих явищ, в яких особливо актуалізується питання про раннє запобігання кримінальним правопорушенням» [125, с. 131–132]. Фактично «аморальні явища» здебільшого є причинами вчинення кримінальних правопорушень або зумовлюють умови для їх вчинення.

У загальній системі профілактичної діяльності рання профілактика кримінальних правопорушень здійснюється, передусім, культурно-виховними заходами. Саме виховання передбачає не лише передачу досвіду старших генерацій, але й навчання засад спілкування, насамперед не конфліктного, натомість заходи виховного характеру покликані реалізовуватися на індивідуальному рівні.

У загальносоціальному контексті держава повинна докладати значних зусиль для формування правосвідомості та правової культури своїх громадян. На те, що підвищення рівня правосвідомості й правової культури громадян виступає суттєвим чинником у боротьбі зі злочинністю, вказує й національна програма правової освіти населення. Визначальною метою цієї програми постає підвищення рівня правової освіти соціуму, формування оптимальних умов щодо набуття громадянином належних правових знань, а також забезпечення їхнього конституційного права бути обізнаними у своїх правах та обов'язках [240].

Суб'єктами реалізації положень цієї програми виступають органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, різні громадянські інституції (об'єднання), а також наукові установи, навчальні і культурні заклади, міжвідомчі координаційно-методичні ради із правової освіти громадян, центри зв'язку з громадськістю, що діють при органах внутрішніх справ, і різні засоби масової інформації тощо.

Профілактичними заходами, які реалізують зазначені суб'єкти є, передусім, інформування громадськості про стан злочинності та належна правова пропаганда. Нині така робота набирає активної фази в її проведенні, зокрема за участі самої громадськості.

Інформування громадськості полягає, насамперед, у функціонуванні на локальних рівнях (місті, регіоні) служб і центрів, що покликані захистити кожну людину у разі виникнення складної конфліктної ситуації з іншими особами чи певним оточенням. Окрім того доступним і поширеним джерелом надання відповідної інформації соціуму є засоби масової інформації. Нині популярні періодичні видання класифікуються за віковими, гендерними й різними тематичними критеріями. Застосування такого поділу у процесі здійснення правової пропаганди й психологічного навчання дає змогу отримувати позитивний профілактичний результат.

Ухвалення нових законів, відпрацьовування різних національних програм, стратегій, удосконалення наявної законодавчої бази, яка регулює

соціальні відносини в усіх суспільних інститутах, демонструє різні правові заходи загальносоціальної профілактики, що пізніше реалізуються у заходах соціально-економічного характеру. З огляду на це, очевидним постає те, що правові й соціально-економічні заходи, їх розроблення та реалізацію доцільно розглядати в комплексі.

Суттєву оперативну значущість щодо зменшення кількості кримінальних правопорушень мають заходи соціально-економічного характеру. Матеріальна підтримка соціально незахищених верств населення (інвалідів, жінок, які доглядають за дітьми, неповнолітніх, пенсіонерів), підвищення матеріального забезпечення соціуму загалом, сприяє формуванню їхньої незалежності та самостійності, що прямо позначається і на їхній поведінці у щоденному житті, сприяє зниженню рівня віктимності. Водночас соціальна захищеність і матеріальна забезпеченість можуть позитивно впливати не лише на зниження корисливих чи корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, але й суто насильницьких, зокрема тих, що вчиняються із використанням певного стану залежності жертви від злочинця. Саме відчуття соціальної та фінансової захищеності суб'єктами будь-яких відносин сприяє зміні такого стану індивідуума, що виступає визначальною умовою учинення цієї категорії кримінальних правопорушень.

Розгляд фахової літератури доводить, що вчені часто акцентують на перспективності віктимологічного напрямку профілактики злочинності. Отже, віктимологічна профілактика полягає у цілеспрямованому спеціалізованому впливі на чинники, що обумовлюють віктимність, чи сприяють їй [253, с. 168]. Тобто віктимологічна профілактика полягає у специфічній діяльності соціальних інституцій, спрямованої на виявлення та усунення (блокування, нейтралізацію) чинників, обставин і ситуацій, що формують віктимну поведінку, які детермінують реалізацію, установлення конкретних груп ризику чи осіб із підвищеним рівнем ризику, впливають на них для відновлення або активізації їхніх захисних властивостей; удосконалення наявних чи розроблення нових особливих засобів захисту громадян від кримінальних

правопорушень і подальшої віктимізації [5, с. 108]. Позиції науковців щодо місця й ролі віктимологічного напрямку у системі профілактики злочинів та стосовно рівня, на якому вона повинна здійснюватися (індивідуальному, загально-соціальному чи кримінологічному), доволі різняться.

Зокрема, вчені В. Коновалов та Л. Франк особливою рисою віктимологічного напрямку профілактики вважають «скерованість на зниження потенційної віктимності соціуму, шляхом проведення заходів загально-профілактичного характеру, що диференційовані за групами та категоріями населення, зниження потенційної віктимності певних громадян через проведення стосовно них конкретних профілактичних заходів, попередження повторення (рецидиву) віктимізації громадян, потерпілих від злочинів» [138, с. 15]. Дослідниця В. Рибальська також визначає віктимологічну профілактику як окремий напрям загальної профілактики, що розкриває особливості об'єкта впливу [255, с. 188].

Прийнятною є позиція, що віктимологічна профілактика злочинності існує у загальносоціальному контексті (рівні) протидії їй. Чимало науковців одноставні в тому, що загальносоціальне запобігання злочинності передбачає, передусім, комплекс перспективних культурно-виховних і соціально-економічних заходів, спрямованих на подальший розвиток та удосконалення суспільних відносин, шляхом усунення причин й умов злочинності [52, с. 195].

Згідно з науковими міркуваннями В. Веселухи віктимологічна профілактика може реалізовуватись як на загальносоціальному, так і спеціально-кримінологічному рівнях. Водночас на кожному із цих рівнів може проводитися індивідуальна профілактика, за умови, якщо вона безпосередньо здійснюється чи буде здійснюватися правоохоронними органами [27, с. 69]. Тобто дослідник серед усіх суб'єктів профілактики на усіх її рівнях виокремлює правоохоронні органи. У такому разі пріоритетну роль правоохоронних органів можна у виразити на спеціально-кримінологічному рівні.

Окрім цього, зумовлює певну дискусійність реалізація індивідуальної профілактики на загальносоціальному рівні, оскільки саме на цьому рівні попереджувальний вплив ведеться стосовно суспільства загалом: як на потенційних жертв, так і на потенційних злочинців. Держава покликана безнастанно захищати права своїх громадян. Натомість на загально-соціальному рівні віктимологічне попередження кримінальних правопорушень органічно пов'язане із традиційним, тому сумнівним є те, чи можна його виділяти окремо.

Віктимологічна профілактика у нашій державі здійснюється лише на загальносоціальному рівні, під впливом якого перебуває увесь соціум. Також ведеться окрема робота із реабілітації тих людей, що постраждали від певного кримінального правопорушення, у разі, якщо вони звернулися до компетентних органів щодо надання їм належної допомоги. Звісно, виявити потенційних жертв і провести щодо них відповідну виховну й захисну роботу, тобто індивідуальну профілактику, фактично є неможливо, допоки до правоохоронних органів не поступить відповідна заява про злочинні діяння. Утручання без заяви допускається тільки тоді, коли жертвами домашнього насильства стають діти. Отже, певний механізм захисту випрацьовано лише щодо взаємин у сім'ї.

Зокрема, у разі звернення осіб до правоохоронних органів щодо насильства у сім'ї, відповідно до ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [108], інформаційні дані про такі сім'ї обов'язково повинні вноситися в Банк даних сімей, що потрапили у складні життєві обставини (щодо насильства в сім'ї), а також скеровуватися до центрів соціально-психологічної допомоги. Щодо осіб, які вчинили насильство в сім'ї, то вони повинні проходити відповідні корекційні програми.

Як показує розгляд означеної у підрозділі проблеми, в Україні створено законодавчу базу, основне завдання якої урегулювати соціальне й економічне становище громадян, захистити особливо вразливі верстви. Однак усунення цих проблем через реалізацію поставлених завдань і розроблених програм ускладнюються іншими питаннями, зокрема, нестабільною політичною та

економічною ситуацією, високим рівнем корумпованості державних службовців, їхнім низьким професійним рівнем.

Профілактика злочинності повинна об'єднувати цілий комплекс запобіжних заходів і реалізовуватися на трьох рівнях: індивідуальному, загальносоціальному та спеціально-кримінологічному. Так як запобіжні заходи проявляються у певних формах, то під час запобігання злочинності визначальне значення мають ті форми діяльності суб'єктів, що спрямовані на виявлення і нейтралізацію їхніх детермінантів.

Важливою проблемою є неприйняття заходів у сфері профілактики злочинності та протидії їй в умовах транзитивних тенденцій її розвитку та розширення масштабів. Попри значні успіхи у діяльності Національної поліції України, НАБУ й інших правоохоронних структур, кримінальна ситуація у державі й надалі залишається доволі напруженою, складною, а її негативні тенденції поглиблюються. Зокрема, зростає кримінальний професіоналізм, кримінальні правопорушення набувають жорстокішого характеру, особливо актуалізується їхня економічна мотивація. Тому обґрунтованим є постійний комплексний соціальний контроль за злочинністю через систему правових, ідеологічних, організаційних, соціально-психологічних, економічних, оперативних і репресивних заходів, спрямованих на протидію злочинності. Саме реалізація усіх потенційних можливостей соціуму, органічне природне поєднання різноманітних заходів і їхнє впровадження із дотриманням принципів об'єктивності, комплексності, наукової обґрунтованості, гуманності, законності, дає змогу реалізовувати оперативну діяльність щодо захисту соціуму від суспільно небезпечних посягань.

В умовах транзитивного суспільства профілактика злочинності набирає новітнього гуманістичного сенсу. Він передбачає аксіому щодо поваги людської гідності як жертви (постраждалого), так і злочинця. Розробляючи чи ухвалюючи нормативні рішення, що спрямовані на захист основних людських цінностей, законодавець у жодному разі не може відмовитися від захисту гідності людини.

Лише дотримуючись цього, кримінальне законодавство зможе досягнути аксіологічної погодженості, що забезпечить його стабільність та визначеність.

Профілактика – це діяльність усіх суб'єктів профілактичної діяльності (як спеціальних, так і тих, чиї головні функції не є пов'язані із правоохоронною діяльністю), спрямовані на протидію детермінант злочинності, поширюється в різних часових періодах щодо здійснення запобіжної діяльності, тобто від початку формування особи злочинця – рання профілактика, до профілактики рецидиву кримінального правопорушення. Зокрема, детермінантами злочинності, що є об'єктами профілактичного впливу, постають різні процеси суспільного буття: політичні, соціальні, економічні та інші, а також процеси людської свідомості та діяльності. Діяльність суб'єктів з обмеження, нейтралізації та елімінації (усунення) дії детермінантів злочинності вимагають системного застосування профілактичних і безпосередньо запобіжних заходів, тобто у комплексі.

Отже, загальна соціально-профілактична діяльність постає першим визначальним напрямом, що здатний удосконалити суспільні відносини в морально-психологічній, ідеологічній, правовій, політичній, соціально-економічній та інших сферах. Цей рівень запобігання злочинності передбачає напрацювання такого соціально-психологічного механізму в соціумі, який би сприяв блокуванню деструктивної поведінки та усував би причини й обставини, що сприяють їй.

3.2 Оптимізація соціально-правового механізму протидії злочинності в Україні

Нині удосконалення засад механізму протидії злочинності в Україні обумовлене цілою низкою практичних потреб: захистом прав і свобод громадян, подальшим реформуванням системи влади, розробленням нової політики, стратегії та тактики протидії сучасним негативним соціальним

реаліям і кримінальним загрозам, що відповідає життєво необхідним інтересам і прагненням українського соціуму.

Сукупність сучасних процесів політичних, економічних і соціальних трансформацій в Україні зосереджена на необхідності вирішення єдиного комплексного завдання – забезпечення її національної безпеки. З огляду на виконання цього надважливого завдання, визначальне значення має недопущення неконтрольованого зростання злочинності, деструктивних змін у її структурі та формування належних тенденцій. Саме всебічне системне дослідження проблематики функціонування сучасного механізму протидії злочинності здатне сформувати систему належних знань щодо цього явища та забезпечити оперативне впровадження одержаних результатів у практичну площину. Переосмислення місця та ролі механізму протидії злочинності у державницькій політиці, її внутрішніх і зовнішніх контурах, зумовлене дискусійним характером наявних теоретичних положень, існуванням низки організаційно-правових проблем у сфері правозастосування, актуалізацією проблеми удосконалення на сучасному етапі соціально-правового механізму протидії злочинності в Україні.

Визначаючи характерологічні ознаки механізму протидії злочинності в Україні, вчений О. Горішний відзначав, що «протидія злочинності є комплексним організаційно-правовим явищем, що спрямоване на удосконалення кримінологічної діяльності (системи заходів, які спрямовуються на елімінацію, (усунення), нейтралізацію, блокування причин, чинників, умов і детермінантів злочинності). Водночас механізм кримінально-правового впливу є функціональним комплексом (тобто процес застосування) визначених кримінальним законом і використовуваних у правозастосовній практиці стосовно тих осіб, які винні у вчиненні злочинів, а також у превентивному сенсі, певних прийомів, технологій і засобів. Це об'єктивно необхідний складний динамічний процес практичної реалізації негативної, однак справедливої та невідворотної реакції держави на вчинення кримінальних правопорушень, за допомогою системи кримінально-правових засобів,

визначених законом (кримінально-правових норм, кримінально-правових відносин й актів застосування норм кримінального права), з метою забезпечення та підтримки порядку в соціумі» [41].

Фундаментальною домінантою кожного державно-правового механізму протидії злочинності постає чітко визначена кримінально-правова політика. Водночас її визначальні напрями окреслюються на підставі об'єктів кримінально-правової охорони, що згруповані за видами і систематизовані відповідно до рівня їх значущості для суспільства.

Рівневий розгляд кримінально-правової політики дає змогу виокремити доктринальний, програмний (системний), законодавчий, правозастосовний, правовиконавчий і науковий рівні [20, с. 70]. Однак, на жаль, йтися власне про програмний (системний), а не декларативний підхід щодо питань кримінально-правової політики не може, оскільки в Україні дотепер немає актуальних державних стратегій, концепцій чи бодай програми протидії злочинності.

Щодо державної програми протидії злочинності, то вона є саме тим нормативно-правовим актом, в якому на конкретний часовий проміжок окреслюються організаційно-правові заходи, здебільшого кримінологічного напрямку (запобігання й протидія злочинності), та суб'єкти виконання конкретних завдань [175, с. 89].

Така пасивність законодавця є алогічною та не раціональною, оскільки вже з перших років незалежності України криміногенна ситуація в державі набувала реальної загрози для національної безпеки та стримувала її прогресивний розвиток, як соціально-правової. Особливе зростання (певний сплеск) злочинності обумовлювалося кризовими подіями у політичному та економічному розвитку, в усіх сферах суспільної дійсності, що акумулювалося правовим нігілізмом, фактичною безконтрольністю за економічною сферою (зокрема, підприємницькою, банківською, кредитно-фінансовою діяльністю) [265, с. 292–294]. Утім, попри всі ці складнощі, вперше після проголошення суверенітету, у 1993 р. ВРУ було ухвалено Державну програму боротьби зі злочинністю на період 1993–1995 рр. [54].

Пізніше, з метою протидії зростанню кількості тяжких кримінальних правопорушень проти життя й здоров'я, майнових інтересів громадян і держави, а також певному загостренню ситуації в окремих регіонах, Указом Президента України від 17 вересня 1996 р. № 837/96 було затверджено нову Комплексну цільову програму боротьби зі злочинністю на період 1996–2000 рр., схвалену КМУ [134].

На відміну від попереднього, її положення розширювалися як за змістом, так і за колом виконавців і рівнем контролю, а відтак передбачали такі заходи: 1) організаційно-правові; 2) забезпечення конституційного ладу, прав і свобод людини; 3) профілактику правопорушень та злочинності; 4) боротьбу з наркоманією та алкоголізмом; 5) боротьбу з організованою злочинністю та корупцією; 6) боротьбу зі злочинністю у сфері економіки; 7) удосконалення розслідування кримінальних справ і розшукової роботи; 8) покращення кримінально-виконавчої системи; 9) міжнародну співпрацю у боротьбі зі злочинністю; 10) належне науково-методичне забезпечення протидії злочинності; 11) формування кадрового потенціалу для забезпечення протидії злочинності; 12) фінансове й матеріально-технічне забезпечення правоохоронних органів; 13) реалізацію перспективних заходів у цьому напрямі [134].

З метою утвердження певної позитивної динаміки, наступної активізації протидії злочинності й забезпечення сповільнення темпів її зростання, на основі чітко окреслених пріоритетів, поступового акумулювання зусиль держави та соціуму, удосконалення національного законодавства, організації, методів і засобів запобігання й розкриття кримінальних правопорушень, було прийнято вже Комплексну програму профілактики злочинності на період 2001–2005 рр., теж ухвалену Указом Президента України від 25.12.2000 р. № 1376/2000 [133].

Розгляд цієї програми дає змогу виокремити такі блоки основних заходів, як: 1) нормативно-правове гарантування профілактики злочинності; 2) організаційне забезпечення профілактики злочинності; 3) захист життя, здоров'я гідності та честі людини, її майна від будь-яких злочинних посягань;

4) зменшення кримінального тиску на економічну сферу (відносини); 5) протидія організованим злочинності та корупції; 6) запобігання розвитку наркоманії, алкоголізму й пияцтва; 7) мінімізація злочинного впливу на молодіжне середовище, зокрема неповнолітніх; 8) протидія рецидивній злочинності; 9) запобігання бродяжництву; 10) охорона громадського порядку й безпека дорожнього руху; 11) належне фінансове, матеріально-технічне забезпечення й кадрове забезпечення профілактичної діяльності [133].

Попри певні досягнення кількісного зменшення вчинених особливо тяжких, тяжких злочинів і злочинів середньої тяжкості, простежувалося збільшення кількості правопорушень в економічній сфері. Ураховуючи цю тенденцію, напрацьовувалася нова Концепція державної програми профілактики правопорушень до 2015 р., що була схвалена 29 вересня 2010 р. розпорядженням КМУ № 1911-р [142].

Програма декларувала, що визначальним напрямом у цій сфері є забезпечення оптимальної реалізації державної політики щодо профілактики правопорушень, шляхом розробки й реалізації комплексу оперативних заходів, спрямованих на елімінацію (усунення) причин і умов учинення протиправних діянь, а також налагодження ефективної співпраці правоохоронних органів і центральних та місцевих органів виконавчої влади [142].

Водночас відсутність певних нормативно-правових актів, що повинні стати міцним базисом сучасного державного-правового механізму протидії злочинності (так як вона набрала нових форм), є не єдиною проблемою. Чимало системних прогалин зумовлені недостатнім використанням або ж відсутністю у суб'єктів правотворчості належного інструментарію та процедур, що вбезпечують якісну експертизу складних законопроектів. Звісно, для цього є недостатнім недавнє впровадження антикорупційної експертизи. Уже майже два десятиліття вітчизняні вчені-правники акцентують увагу на необхідності закріплення на законодавчому рівні обов'язкового здійснення кримінологічної експертизи проектів нормативно-правових актів.

Існує ціла низка нормативно-правових актів, які містять різні конфліктогенні питання, інші вади криміногенного характеру, що створюють сприятливі умови для зловживання правом – учинення кримінальних правопорушень. Запропонована експертиза вченим А. Закалюком тлумачиться як спеціалізоване, проведене на базисі науково аргументованої методики кримінологічне дослідження діючих нормативно-правових актів та винесених їх проєктів, спрямоване на з'ясування, елімінацію (усунення) або мінімізацію таких нормативно-правових положень, які детермінують, чи здатні детермінувати злочинність або ж блокують дію антикримінальних засобів і методів. Відповідні законопроєкти розроблялися та подавалися до ВРУ, однак позитивного результату дотепер немає [67, с. 104].

Незважаючи на значне зростання динаміки злочинності, зокрема в економічній сфері, що зумовлене кардинальними політичними, соціально-економічними й правовими трансформаціями в умовах транзитивного суспільства, безумовно прослідковується тенденція до її збільшення як за абсолютними показниками, темпами зростання, так і за чисельністю населення. У контексті цього вкрай передчасними є оптимістичні декларації окремих осіб владних повноважень щодо ознак певної стабілізації чи навіть початку зламу в динаміці злочинності, починаючи з 2014 року. Саме анексія Криму, війна на Сході України гостро актуалізували проблему зростання злочинності, що й має сприяти виробленню ефективного курсу змін у сучасному механізмі протидії злочинності.

Фактично кримінальна ситуація дедалі погіршується, і якщо вона адекватно не відтворюється у статистичних показниках, то це, передусім, обумовлено тією обставиною, що упродовж останніх років відбулася суттєва декриміналізація національного законодавства, певна лібералізація покарання й правозастосовної практики. Необхідно акцентувати також і на неповному охопленні органами кримінальної юстиції всього масштабу правопорушень. Зокрема, через органи правопорядку проходить лише менше третини кримінальних правопорушень, передбачених КК України. Доцільно відзначити

й високий рівень латентності та корупції у судових і правоохоронних органах [206; 272].

Згідно з даними МВС України, криміногенна ситуація у державі за низкою маркерів (показників) тільки погіршується [173]. На це, передусім, вказує подальше існування тенденції збільшення кількості заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, що надходять до органів поліції.

I. Христинич відзначає, що «напевно, найдорожчу ціну заплатило українське суспільство, з огляду на новий демонтаж системи профілактики злочинності, згоранням багатомільйонного руху громадянства за зміцнення законності й правопорядку в країні. Утративши ці структурні компоненти та не створивши нічого нового, де-факто держава вкрай послабила свій профілактичний потенціал і провела своєрідну демаркаційну лінію відчуження між офіційною владою, правоохоронною системою та соціумом. До того ж проблема економічної злочинності й корупції набрала політичного характеру, а питання її попередження – цілком кримінально-правового. Попередження злочинності й корупції так і не виступило складовою частиною основних завдань реформування українського суспільства. Ідеологічне кліше «верховенство права» загалом підірвало ідею попередження злочинності як одного з визначальних напрямів діяльності держави» [272, с. 256].

За останні роки держава, на жаль, не мала єдиної цілісної концепції реформування правоохоронної та судової систем України. Розпочата судова реформа й постійна реорганізація органів внутрішніх справ, служби безпеки, прокуратури, контролюючих органів визначалися спонтанним і непослідовним характером. Особливо це стосувалося органів досудового слідства, оперативних служб й органів прокуратури. Проблема попередження злочинності навіть не актуалізувалася у процесі цього реформування.

Оптимізація моделювання правоохоронної системи в аспекті попереджувальної діяльності має неабияке значення для ефективної реалізації державної політики, формулювання стратегії та визначення тактики протидії

злочинності загалом й окремим її видам зокрема (приміром, економічній) [272, с. 258].

Щодо економічної злочинності, то саме організаційно-правові заходи протидії цьому явищу повинні сприяти подоланню негативних наслідків тінізації економіки України. Йдеться, по-перше, про заходи щодо детінізації економіки, тобто «амністія» капіталів некримінального походження, запровадження наявних теоретичних напрацювань з виявлення напівлегальних фінансово-промислових угруповань і ліквідація виявлених схем, та легалізації капіталу тощо. По-друге, важливими є заходи стосовно декриміналізації економіки, а саме: слід у національне законодавство імплементувати ст. 40 Конвенції ООН щодо протидії транснаціональній організованій злочинності [251]; належно скоригувати систему звітності правоохоронних органів відповідно до стандартів розвинутих країн світу; розробити комплексний теоретично-методичний базис визначення обсягів протидії тіньовій і кримінальній активності; інтенсифікувати участь у міжнародній системі протидії й легалізації економічної діяльності на усіх рівнях міжнародної співпраці [14, с. 51–52]. Актуальним зостається також визначення більш точних, конкретних заходів протидії організованій злочинності в економічній сфері [44, с. 44].

З огляду на це, стає зрозуміло, що слід змінювати (удосконалювати) методика, стратегію та тактику діяльності правоохоронних структур, щоб вона якнайповніше відповідала конкретним сучасним викликам. Пошук оптимальних шляхів доцільно розпочинати саме із належного законодавчого забезпечення діяльності суб'єктів правозастосування, бо діюча нормативно-правова база є доволі анахронічною [270, с. 10].

Попри систематичне внесення змін до ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (останні внесені 3 липня 2020 р.) [104], що є одним із визначальних законів у процесі окреслення пріоритетних напрямів загальнодержавної кримінально-правової політики загалом, й механізму протидії злочинності зокрема, і надалі залишається ціла

низка суттєвих прогалин, а саме: відсутність законодавчого закріплення понять «протидії злочинності», «соціально-правового механізму протидії злочинності», «організованої злочинності».

Як приклад, розглянемо поняття «організованої злочинності», законодавець тільки робить відповідне посилення на КК України, тоді коли не визначене саме поняття. Правоохоронці ведуть боротьбу з реальними злочинцями та конкретними кримінальними правопорушеннями, а їм лише пропонується абстрактна дефініція, що запозичена із кримінологічної науки. Навряд чи такий підхід сприятиме фактичній, а не вдаваній протидії злочинності.

Організована злочинність не має кордонів, тому для ефективного її протистояння необхідна максимальна координація зусиль між правоохоронцями. Відповідно до Закону контрольні повноваження щодо дотримання національного законодавства у контексті протидії організованій злочинності делеговані цілій низці державних органів. У п. 1 ст. 18 Закону [104], з метою протидії злочинності, визначаються обов'язки цих органів, зокрема: з'ясовувати неправомірні дії громадян й організацій, які можуть свідчити про злочинну діяльність чи створювати умови для неї; передавати спеціальним органам у боротьбі з організованою злочинністю отримані відомості; за дорученням спеціальних органів, проводити у межах своєї компетенції перевірки, ревізії та інші дії щодо контролю за дотриманням національного законодавства громадянами та організаціями. Окрім цього, у Законі навіть передбачена функція з розробки пропозицій щодо вдосконалення законодавства, що спрямовані на усунення тих умов, які сприяють злочинній діяльності [104].

Основним у цьому процесі визнано Головне управління у боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ, що повинно співпрацювати з іншими підрозділами державних органів. Однак підслідністю слідчих органів безпеки охоплено тільки окремі кримінальні правопорушення, ознакою котрих є вчинення діяння організованою групою (ч. 3 ст. 109; ч. 4 ст. 110-2; ч. 3 ст. 201-

1; ч. 3 ст. 258-5; ч. 3 ст. 305; ч. 3 ст. 332-1; ч. 2 ст. 333; ч. 3 ст. 359 КК України [154]) чи злочинною організацією (ч. 1 ст. 258-3 КК України [154]), а корупційне кримінальне правопорушення, визначене ст. 364 КК України [154], розслідується тільки у зв'язку з досудовим розслідуванням кримінальних злочинів, що передбачені ст. ст. 328, 329, 422 КК України [154]. Більшість юридичних складів кримінальних правопорушень, ознакою котрих виступає вчинення діяння організованою групою, а також кримінальне правопорушення, передбачене ст. 255 КК України, відносяться до підслідності слідчих НП України [154].

Зокрема, згідно з показниками обліку результатів службової діяльності у сфері боротьби з організованою злочинністю та корупцією, за матеріалами оперативних підрозділів СБУ у 2018 р. розпочато 1 394 досудові розслідування, за якими особам оголошено про підозру чи вилучено предмет кримінального правопорушення (так, з них 1 170 – досудові розслідування розпочаті органами досудового розслідування інших правоохоронних органів, і лише 224 – слідчими органів безпеки); у 2019 р. – 1 195 (1 667 та 225 – відповідно), у січні – червні 2020 р. – 589 (500 та 89 – відповідно). Із зазначеної кількості, відповідно, у 75, 64 й 46 досудових розслідуваннях повідомлено учасників організованих злочинних угруповань про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень [22]. Такі маркери (показники) можуть різнитися від показників, отриманих засобами ЄРДР, держателем котрого є Офіс Генерального прокурора.

Підставою таких відмінностей може виступати відсутність налагодженого механізму міжвідомчої верифікації даних, передусім, за формою 1-03, та недосконалість механізму внесення даних про початок досудового розслідування, через котру реєстратор кримінального провадження опрацьовує належний щодо сторони обвинувачення оперативний підрозділ як «заявник», і надає йому витяг з ЄРДР, який не містить підтвердження, що розслідування розпочато саме за матеріалами такого підрозділу.

Іншим напрямком взаємодії є інформаційне забезпечення боротьби із організованою злочинністю, передбачене ст. 19 цього самого Закону [104]. Визначені цим Законом засади взаємодії спецпідрозділів з іншими державними органами доцільно розглядати у системному зв'язку з іншими законодавчими актами, що регламентують сфери діяльності, які зазвичай становлять певний інтерес для організованої злочинності.

Згідно з ЗУ «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів і зловживання ними» [93] СБУ відноситься саме до суб'єктів протидії цьому незаконному обігу. Законодавчо визначений механізм взаємодії СБУ з МОЗ України, Держлікслужбою України, іншими відомствами, забезпечує отримання в адміністративному порядку упереджувальних даних щодо всіх легальних операцій у сфері обігу таких засобів. Це, звісно, значно полегшує пошук і протидію протиправній діяльності, а також практично долучає спецслужбу до кола суб'єктів дозвільної системи, що створює належні умови для партнерських взаємовідносин із законослухняними представниками бізнес-середовища.

Антимонопольний комітет, згідно з Законом [104], також відноситься до кола державних органів, які мають контрольні повноваження у сфері боротьби зі злочинністю. Однак, попри зазначені законодавчі норми, комітет офіційно заявляє про реальну відсутність у ньому контрольних функцій у боротьбі з організованою злочинністю. З огляду на це, можна констатувати неефективність Закону у наділенні цього органу контрольними повноваженнями у цій сфері.

Щодо діяльності ДФС у цій сфері, то слідчими підрозділами податкової міліції у процесі розслідування кримінальних правопорушень про підслідні їм кримінальні правопорушення, встановлюються й розслідуються кримінальні правопорушення, вчинені у складі організованих груп. Зокрема, упродовж 2018 р. до суду з обвинувальним актом направлено 30 кримінальних проваджень стосовно 95-ти осіб про кримінальні правопорушення, що вчинені у складі організованих груп. Протягом наступного року до суду з обвинувальним актом

спрямовано 31 кримінальне провадження щодо 93-х осіб, упродовж січня – травня 2020 р. – направлено до суду 11 кримінальних проваджень щодо 36-ти осіб [22].

Разом з тим слід зауважити, що згідно п. II статті 18 Закону [104] органи доходів і зборів беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, зокрема здійснюють перевірочні заходи щодо питань нарахування і сплати податків, виконують відповідні функції і в зоні митного контролю тощо. Це зумовлено тим, що у 2012 р. у зв'язку із реорганізацією Державної митної служби України й Державної податкової служби України, було створено Міністерство доходів і зборів України, що відповідно об'єднало функції податкового та митного контролю. Однак, відповідно до постанови від 21 травня 2014 р. № 160 КМУ це Міністерство було реорганізовано в ДФС. Водночас, згідно з положеннями постанови № 1200 «Про утворення Державної податкової служби України й Державної митної служби України» [219] ДФС була реорганізована.

Відповідно до положень ЗУ «Про внесення змін до Митного кодексу і деяких інших законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи» [80] у низці законодавчих актів поняття «органи доходів і зборів» було замінено на «податковий орган» та «митний орган». Хоча у Законі ч. II ст. 18 зазначених змін не внесено, що вимагає законодавчого й іншого нормативно-правового врегулювання [104].

У контекстів цього доцільно внести відповідні зміни, так як контрольні функції, що передбачені ч. II ст. 18 ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», перейшли до Державної митної служби України й Державної податкової служби України у відповідних сферах.

Упродовж 2017–2019 рр., виконуючи положення ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [104], НБУ у результаті перевірок із питань дотримання банками та небанківськими фінансовими установами вимог національного законодавства в сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванні) доходів, отриманих злочинним способом, фінансування

тероризму або розповсюдження зброї масового знищення, надіслав відповідні звернення до Уповноваженого органу СБУ – 96 листів

Подана НБУ інформація правоохоронним органам стосувалася, зокрема: фінансових операцій із купівлі й перерахування коштів поза межі України, що можуть вказувати на незаконне виведення капіталів; «схемних» фінансових операцій, шляхом яких могли приховуватися конкретні джерела походження коштів, чи виводитися капітали поза межі України; проведення клієнтами банків фінансових готівкових операцій у значних обсягах; конвертації (переведення) безготівкових коштів у готівку; інші ризиковані фінансові операції.

Наприклад, у 2019 р. листи НБУ скеровувалися зокрема: Головному слідчому управлінню НП України щодо прийняття процесуального рішення за ч. 5, ст. 191; ч. 4; ч. 3, ст. 209 КК України [154]; Генеральній прокуратурі України й прокуратурам нижчого рівня стосовно прийняття рішення відповідно до законодавства, Головному слідчому управлінню СБУ щодо використання у процесі досудового розслідування кримінального провадження або організації відповідної перевірки.

Рідко (як показує практика, це поодинокі випадки) коли НБУ повідомляє про факти, що можуть свідчити про небезпеку порушення банком як управителем, зобов'язань перед довірителями, шляхом зменшення коштів, що повинні були використовуватися для будівництва, узгодженості дій зацікавлених забудовників і банку, спрямованих на встановлення розміру комісійних винагород, з метою виведення коштів довіритель з фондів і подальшого їх можливого привласнення. Суттєвим недоліком такої взаємодії також є те, що НБУ здебільшого не отримує відомостей щодо кінцевих результатів процесуальних рішень.

Недостатня як законодавча, так й інституційна бази для боротьби з тероризмом, кіберзлочинністю та організованою злочинністю, а також фінансуванням тероризму, зокрема шляхом відмивання грошей, дає змогу терористам, особам, що задіяні до організованої злочинності, діяти незалежно

від територіальних меж та використовувати наявні власні кошти у процесі вчинення кримінальних правопорушень та їх поширення. Аналізуючи ефективність роботи, важливо пам'ятати, що прокурори є залежними від чинного національного законодавства, що чітко визначає кримінальну відповідальність за всі види діяльності, яка прямо або ж опосередковано полегшує вчинення актів тероризму, організованої злочинності та тяжких кримінальних правопорушень, включаючи вербування та агітацію терористів тощо. Лише така схема дозволить розширити сферу застосування, використовуючи правовий інструментарій, спрямований на боротьбу із найбільш тяжкими формами злочинності.

Відповідно до ст. 26 ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [104] нагляд за дотриманням національного законодавства в сфері боротьби з організованою злочинністю ведеться Генеральним прокурором і підпорядкованими йому прокурорами. Натомість організація роботи прокурорів на початку досудового розслідування визначається певними особливостями, що викладені у Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури в кримінальному провадженні, затвердженого Наказом ГПУ від 28 березня 2019 р. № 51 [218].

Згідно з резолюцією 1566 (2004) [250] Ради Безпеки ООН із питань загроз миру й міжнародній безпеці, зумовлених терористичними актами, КРЄП у Висновку № 11 (2018) [30] наголошує на якості й ефективності роботи прокурорів, зокрема у боротьбі з тероризмом і організованою злочинністю, на особливій значущості прокуратури у забезпеченні контролю щодо дотримання законів у сфері протидії організованій злочинності. Сучасні загрози тероризму (пропаганда, набір і навчання бойовиків через інтернет, фінансування організованої злочинності) потребують новітніх підходів і методів розслідування і переслідування, для ефективною та якісною прокурорської діяльності, чого й очікує глобальне суспільство. КРЄП акцентує, що саме у процесі розслідування й кримінального переслідування випадків тероризму,

організованої злочинності та тяжких кримінальних правопорушень прокурорам слід особливо дотримуватися незалежності та неупередженості.

Відповідно до ч. V ст. 18 ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [104] ДПСУ допомагає спеціальним підрозділам органів НП України у виявленні, припиненні й попередженні організованої злочинної діяльності, затриманні і притягненні до відповідальності її учасників. З огляду на таку ціль, ДПСУ за дорученням Уповноваженого органу СБУ й підрозділів органів НП України, а також із-за наявності відповідних підстав, передбачених національним законодавством, зобов'язана: по-перше, здійснювати перевірку й тимчасове вилучення документів у конкретних осіб, що прямують через державний кордон України; по-друге, не пропускати окремих осіб через державний кордон, здійснити їх затримання у порядку, передбаченому законом; по-третє, оглядати конкретні транспортні засоби й майно, що перетинають державний кордон України, й вилучати при цьому ті предмети й речовини, що заборонені як для вивезення, так і ввезення в Україну, а також предмети контрабанди; по-четверте, здійснювати дії стосовно контролю та затримання українських й іноземних невійськових суден [104].

Порядок надання ДПСУ й виконання делегованих їй доручень уповноваженими державними органами – правоохоронними, розвідувальними та ДМС України стосовно осіб, які перетинають державний кордон, регламентується Порядком надання ДПСУ й виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, що перетинають державний кордон, ухваленим Постановою КМУ від 17 квітня 2013 р. № 280 [217]. Зокрема, ДПСУ отримала доручення: стосовно розшуку осіб у пунктах пропуску в 2018 р. – 4 038, у 2019 р. – 4 374, січень – червень 2020 р. – 1 876; відносно проведення огляду: 2018 р. – 1 046, 2019 р. – 260; січень – червень 2020 р. – 115; щодо тимчасового обмеження на право виїзду з України: 2018 р. – 42, 2019 р. – 44, січень – червень 2020 р. – 30. Такі доручення до ДПСУ надходять за підписами уповноважених посадових осіб державних органів, передбачених п. 6 Порядку № 280 [217], зокрема і тих, до складу яких входять

спеціальні підрозділи боротьби із організованою злочинністю, відтак неможливо визначити, які з доручень здійснювалися в інтересах боротьби із організованою злочинністю. Відповідно, це певною мірою ускладнює розробку стратегії та тактики протидії організованій злочинності.

Результати офіційної статистики діяльності державних органів, яким делеговані контрольні повноваження у цій сфері, інформування в ЗМІ щодо недоброчесності й учинення корупційних злочинів вищими державними службовцями, зокрема і їх злочинні зв'язки з олігархічними колами, засвідчують, що наразі уряд не забезпечує ефективної протидії транснаціональній злочинності [249, с. 5]. У складі організованих злочинних угруповань нерідко вчиняють кримінальні правопорушення й високопосадовці державних органів, які згідно з законом покликані здійснювати якісний контроль у сфері боротьби з організованою злочинністю.

Назрілими проблемами взаємодії із державними органами щодо проблем протидії організованій злочинності виступають:

- неналежність значної низки відповідних інституцій до системи державних органів, що здійснюють боротьбу із організованою злочинністю. Як результат, профільні законодавчі акти стосовно повноважень цих відомств не містять належних норм щодо участі у протидії власне організованій злочинності, окрім цього, здебільшого їх правова основа діяльності не передбачає положень ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (зокрема, цей Закон не передбачений ст. 5 ЗУ «Про Антимонопольний комітет України» [70]). Також немає чіткого, коректного визначення цього обов'язку, що покладений на «інші державні органи, які мають право контролю щодо дотримання організаціями й громадянами законодавства України» [104], а отже, залишається не виконаним;
- підзаконна ланка нормативного врегулювання у низці випадків відсутня. Фактично не виконується обов'язок органів доходів і зборів одразу повідомляти відповідні спеціальні підрозділи боротьби з організованою злочинністю стосовно виявлення порушень національного законодавства про

податки, збори, платежі, а також про всі випадки перереєстрації підприємства внаслідок зміни власника (пп. «а», «в» п. 2 ст. 18 означеного Закону [104]). По суті не працює механізм попереднього інформування НБУ щодо великомасштабних операцій фізичних або юридичних осіб (пп. «г» п. 4 ст. 18 цього самого Закону [104]);

– іменування окремих суб'єктів взаємодії анахронічні (зокрема, Міністерство статистики України, Державна контрольно-ревізійна служба), а інституції- правонаступники не зацікавлені в «успадкуванні» такого обов'язку.

Також щодо результатів взаємодії державних органів, що наділені контрольними повноваженнями, відповідно до ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», то кількісний облік матеріалів, наданих цими органами до СБУ чи інших спецпідрозділів – суб'єктів боротьби із організованою злочинністю, не ведеться.

Загалом ці напрями мають знайти своє відповідне місце і в новій Концепції державної політики боротьби з організованою злочинністю на майбутній період. Зважаючи на останні зміни у національному законодавстві, що відображені зокрема: у положеннях Угоди про асоціацію між, з одного боку – Україною, а з іншого – Європейським Союзом, Європейським співтовариством із атомної енергії та їх державами-членами (від 27 червня 2014 р.) [269], Стратегії національної безпеки України (від 6 травня 2015 р., з урахуванням змін від 14 вересня 2020 р.) [242], Стратегії воєнної безпеки України (від 25 березня 2021 р.) [241], Державної програми розвитку транскордонного співробітництва (від 14 квітня 2021 р.) [231], ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (у редакції від 3 липня 2020 р.) [104], перед державою постає необхідність: забезпечити передачу більшості правоохоронних функцій (зокрема, і щодо протидії організованій злочинності), окрім боротьби із злочинами проти національної безпеки, від СБУ до правоохоронних органів, зокрема НП України; запровадити системну протидію організованій злочинності; налагодити систему ефективної взаємодії правоохоронних органів України із

сусідніми державами для боротьби зі злочинністю у прикордонних регіонах, а також імплементації їхнього позитивного досвіду у вітчизняний; розширити спектр спеціальних кримінологічних досліджень структурних елементів сучасних механізмів протидії злочинності, закономірностей її функціонування тощо. Це вкрай необхідно для формулювання комплексної характеристики сучасних механізмів протидії злочинності загалом, та її окремих видів, а відтак розробки на цій основі належних методичних рекомендацій щодо протидії всім проявам злочинності.

Процес удосконалення закону про протидію організованій злочинності також повинен торкнутися й визначення принципів (домінант) такої протидії. Чинний ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» не містить цілісної, комплексної системи конститутивних засад, на яких повинна ґрунтуватися багатоаспектна організаційна, правоохоронна, превентивна й «репресивна» діяльність суб'єктів протидії. Передусім така діяльність зобов'язана реалізовуватися на базі: неухильного забезпечення і захисту прав і свобод людини; першості захисту прав і законних інтересів постраждалих від злочинної діяльності організованих злочинних угруповань; пріоритетності запобіжних заходів, спрямованих на елімінацію (усунення) причин й умов організованої злочинної діяльності; мінімізації наслідків цієї і такого роду діяльності; невідворотності кримінальної відповідальності за організовану злочинну діяльність, обґрунтованості та законності застосування заходів щодо протидії тощо.

Формування системи принципів діяльності із протидії злочинності може опиратися і на позитивний національний правотворчий досвід. Як приклад, може слугувати новий (від 6 грудня 2019 р.) ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [92]. Зокрема, орієнтиром є положення ст. 3 цього Закону, окрім того, доцільно зосередитися і на таких принципах запобігання й протидії, яким, по-суті, відповідає діяльність у сфері протидії злочинності загалом: координованість

взаємодії учасників системи запобігання та протидії; захист суб'єктів фінансового моніторингу, а також їхніх працівників від погроз, дискримінаційних чи інших негативних дій, що пов'язані з виконанням норм цього Закону; збереження, захисту інформації й повноти, актуальності та своєчасності інформаційного обміну; невідворотності покарання і переконливості та пропорційності заходів впливу стосовно порушення законодавства в сфері запобігання й протидії; доступності суб'єктам моніторингу інформації, яка необхідна для виявлення злочинних діянь; співробітництво та взаємодія в сфері запобігання й протидії з іноземними державами» тощо [92].

Зважаючи на те, що нині криміногенна й безпекова ситуації у державі є досить напруженими, унаслідок низки об'єктивних чинників, зокрема: існування доволі високого рівня криміногенної активності; суттєве зниження правової свідомості й моральних критеріїв у соціумі; продовження військової агресії РФ, ведення війни на Сході України, перебування поза правовим полем держави окупованих територій (Криму, Донецької та Луганської областей), відсутність контролю за частиною державного кордону; значне поширення незаконного обігу боєприпасів, вибухівки, зброї, зростання кількості людей, які готові при оказії її застосовувати; сповільнені темпи вирішення соціально-економічних питань, кризові явища в економіці, проблеми із занятістю населення та ін., вважаємо за доцільне:

1) ВРУ розглянути можливість розроблення та підтримку проєктів: Закону України «Про державно-правовий механізм протидії злочинності», Закону України «Про кримінологічну експертизу», Закону України «Про антикримінальну стратегію» тощо;

2) КМУ організувати й забезпечити розробку проєктів Концепції державної кримінально-правової політики та Концепції Державної програми протидії злочинності на наступні роки;

3) державним органам, що наділені контрольними повноваженнями у боротьбі зі злочинністю (передусім, МВС та ГПУ), налагодити постійний

науково-експертний супровід, із залученням іноземних і вітчизняних спеціалістів, з метою подальшого удосконалення національного кримінального, кримінально-процесуального і кримінально-виконавчого законодавства, зокрема у частині щодо питань антикримінальної стратегії та концепції, кримінально-правової політики, а також інших інструментів державно-правового механізму протидії злочинності;

4) у правозастосовній сфері можуть бути корисними такі заходи, як: переорієнтація правозастосувачів, необхідність (обов'язковість) дотримання і охорони прав і свобод людини як безумовної цінності, з метою запобігання буквоїдству юридичної практики та зловживанню правовими засобами; посилення механізмів відомчого контролю щодо дотримання законодавства; розробка правових механізмів, що здатні запобігти дезінтеграції правозастосовної практики та ін.

Отже, безперечна актуальність удосконалення національного законодавства в сфері протидії злочинності вимагає належної уваги до цього процесу як з боку законодавця, так і правоохоронців й представників наукової спільноти. Окреслені нами окремі аспекти можливого удосконалення є лише невеликою частиною тих проблем, що потребують нормативного вирішення в означеній сфері. Дослідницька перспектива повинна мати чітку регламентацію у новому профільному законодавстві повноважень спеціалізованих суб'єктів протидії злочинності без додаткового дублювання положень іншого законодавства; формування концепції спеціально-кримінологічного й індивідуального профілактичного впливу на учасників злочинних діянь; визначення засад (принципів) державного та громадського контролю за діяльністю з протидії злочинності; установлення чітких правових орієнтирів безпекових гарантій для свідків і потерпілих, у зв'язку з участю їх у кримінальних провадженнях злочинної діяльності.

Висновки до Розділу 3

У розділі проаналізовано проблеми та перспективні шляхи удосконалення соціально-правового механізму протидії злочинності в Україні, на підставі чого сформульовано відповідні висновки.

Зокрема, наразі наболілою проблемою є неприйняття заходів у сфері профілактики злочинності та протидії їй в умовах транзитивних тенденцій її розвитку та розширення масштабів. Попри значні успіхи у діяльності Національної поліції України, НАБУ й інших правоохоронних структур, кримінальна ситуація у державі й надалі залишається доволі напруженою, складною, а її негативні тенденції поглиблюються. Зростає кримінальний професіоналізм, злочини набувають жорстокішого характеру, особливо актуалізується їхня економічна мотивація. Тому обґрунтованим є постійний комплексний соціальний контроль за злочинністю через систему правових, ідеологічних, організаційних, соціально-психологічних, економічних, оперативних і «репресивних» заходів, спрямованих на протидію злочинності. Саме реалізація усіх потенційних можливостей соціуму, органічне природне поєднання різноманітних заходів і їхнє впровадження, з дотриманням принципів об'єктивності, комплексності, наукової обґрунтованості, гуманності, законності, дає змогу реалізовувати оперативну діяльність щодо захисту соціуму від суспільно небезпечних посягань.

В умовах транзитивного суспільства профілактика злочинності набирає новітнього гуманістичного сенсу. Він передбачає аксіому щодо поваги людської гідності як жертви (постраждалого), так і злочинця. Розробляючи чи ухвалюючи нормативні рішення, що спрямовані на захист основних людських цінностей, законодавець у жодному разі не може відмовитися від захисту гідності людини. Лише дотримуючись цього, кримінальне законодавство зможе досягнути аксіологічної погодженості, що забезпечить його стабільність та визначеність.

З'ясовано, що профілактика – це діяльність усіх суб'єктів профілактичної діяльності (як спеціальних, так і тих, чії головні функції не пов'язані з

правоохоронною діяльністю), спрямована на протидію детермінант злочинності, поширюється в різних часових періодах щодо здійснення запобіжної діяльності, тобто від початку формування особи злочинця – рання профілактика, до профілактики рецидиву кримінального правопорушення. Зокрема, детермінантами злочинності, що є об'єктами профілактичного впливу, постають різні процеси суспільного буття: політичні, соціальні, економічні та ін., а також процеси людської свідомості та діяльності. Відтак діяльність суб'єктів з обмеження, нейтралізації та елімінації (усунення) дії детермінантів злочинності вимагають системного застосування профілактичних і безпосередньо запобіжних заходів, тобто у комплексі.

Отже, загальна соціально-профілактична діяльність постає першим визначальним напрямком, що здатний удосконалити суспільні відносини в морально-психологічній, ідеологічній, правовій, політичній, соціально-економічній та інших сферах. Цей рівень запобігання злочинності передбачає напрацювання такого соціально-психологічного механізму в соціумі, який би сприяв блокуванню деструктивної поведінки та усував би причини й обставини, що сприяють їй.

Сукупність сучасних процесів політичних, економічних і соціальних трансформацій в Україні зосереджена на необхідності вирішення єдиного комплексного завдання – забезпечення її національної безпеки, тому визначальне значення має недопущення неконтрольованого зростання злочинності, деструктивних змін у її структурі та формування належних тенденцій. Соціально-правовий механізм протидії злочинності є: комплексним явищем, що спрямоване на удосконалення кримінологічної діяльності (системи заходів, які спрямовуються на елімінацію, нейтралізацію, блокування причин, чинників, умов і детермінантів злочинності); функціональним комплексом (тобто процес застосування) визначених кримінальним законом і використовуваних у правозастосовній практиці стосовно тих осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, а також у превентивному сенсі, певних прийомів, технологій і засобів; об'єктивно необхідний складний динамічний

процес практичної реалізації негативної, однак справедливої та невідворотної реакції держави на вчинення кримінальних правопорушень за допомогою системи кримінально-правових засобів, визначених законом.

Констатовано, що кримінальна ситуація дедалі погіршується, і якщо вона адекватно не відтворюється у статистичних показниках, то це, передусім, обумовлено тією обставиною, що упродовж останніх років відбулася значна декриміналізація національного законодавства, певна лібералізація покарання й правозастосовної практики. Наголошено і на неповному охопленні органами кримінальної юстиції всього масштабу правопорушень: через органи правопорядку проходить лише менше третини кримінальних правопорушень, передбачених КК України; зауважується й високий рівень латентності та корупції у судових і правоохоронних органах; згідно з даними МВС України криміногенна ситуація у державі за низкою маркерів (показників) тільки погіршується.

Попри систематичне внесення змін до ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (останні внесені 3 липня 2020 р.), що є одним із визначальних законів у процесі окреслення пріоритетних напрямів загальнодержавної кримінально-правової політики загалом, і механізму протидії злочинності зокрема, і надалі залишається ціла низка суттєвих прогалин, а саме: відсутність законодавчого закріплення понять «протидії злочинності», «соціально-правового механізму протидії злочинності», «організованої злочинності». Зокрема, у понятті «організована злочинність» законодавець лише робить відповідне посилання на КК України, однак саме поняття не визначене.

Недостатня як законодавча, так й інституційна бази для боротьби із тероризмом, кіберзлочинністю та організованою злочинністю, а також фінансуванням тероризму, зокрема шляхом відмивання грошей, дає змогу терористам, особам, що задіяні в організованій злочинності, діяти незалежно від територіальних меж та використовувати наявні власні кошти у процесі вчинення кримінальних правопорушень та їх поширення. Аналізуючи

ефективність роботи, важливо пам'ятати, що прокурори є залежними від чинного національного законодавства, що чітко визначає кримінальну відповідальність за всі види діяльності, яка прямо або ж опосередковано полегшує вчинення актів тероризму, організованої злочинності та тяжких кримінальних правопорушень, включаючи вербування та агітацію терористів тощо. Належно сформована схема дасть змогу розширити сферу застосування, використовуючи правовий інструментарій, спрямований на боротьбу із найбільш тяжкими формами злочинності.

Визначено проблеми взаємодії державних органів у механізмі протидії злочинності: неналежність значної низки відповідних інституцій до системи державних органів, що здійснюють боротьбу зі злочинністю, як результат, профільні законодавчі акти стосовно повноважень цих відомств не містять належних норм щодо участі у протидії злочинності, окрім цього здебільшого їхня правова основа діяльності не передбачає положень ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»; немає чіткого, коректного визначення цього обов'язку, що покладений на інші державні органи, які мають право контролю щодо дотримання організаціями й громадянами законодавства України, а відтак залишається не виконаним; підзаконна ланка нормативного врегулювання у низці випадків відсутня; іменування окремих суб'єктів взаємодії анахронічні, а інституції- правонаступники не зацікавлені в «успадкуванні» такого обов'язку. Загалом ці напрями мають знайти своє відповідне місце і в новій Концепції державної політики боротьби із організованою злочинністю на майбутній період.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у розробці сучасного соціально-правового механізму протидії злочинності, з метою удосконалення сучасної практики. Кримінологічний аналіз соціально-правових механізмів протидії злочинності, які за своєю сутністю хоч і є єдиним цілісним і системним утворенням, довів, що у кримінологічній теорії вони представлені різними теоретичними моделями. Мета роботи полягала в аналізі різних теоретичних підходів до розроблення моделі протидії злочинності, за результатами якого запропоновано авторську теоретичну модель указанного механізму, що оптимально узгоджується із сучасними запитами українського суспільства на даному етапі його розвитку.

За результатами дослідження сформульовано, зокрема, такі положення та висновки:

1. На підставі аналізу сучасного стану дослідження у кримінологічній теорії соціально-правового механізму протидії злочинності, констатовано, що у своїх наукових працях дослідники наголошують на різних аспектах протидії злочинності: від методологічних основ попередження злочинності до практичної складової діяльності щодо протидії злочинності. Натомість дефініція соціально-правового механізму протидії злочинності не знайшла достатнього висвітлення у кримінологічній науці, й характеризується лише працями окремих учених. Нині у межах юридичної теорії фактично сформувався новий науковий напрям, пов'язаний із застосуванням механістичного підходу наукового пізнання соціально-правового механізму протидії злочинності, основоположником якого є О. Литвинов. Учений зазначав, що предмет цього напрямку повинен охоплювати не лише забезпечення, а й удосконалення певних явищ, процесів, правовідносин, тобто повинен досліджуватися в єдності змістовних й організаційних аспектів проблеми. Відтак питання ефективного забезпечення механізму протидії

злочинності в Україні й надалі зостається актуальним, що обумовлено постійними змінами національного законодавства та викликами транзитивного суспільства.

Історіографічний огляд фахової літератури засвідчив, що кримінально-правовий аспект комплексної проблематики соціально-правового механізму протидії злочинності розроблявся у таких напрямках: перший – дослідження, в яких проаналізовано загальні засади протидії злочинності кримінально-правовими засобами; другий – наукові доробки провідних учених-криміналістів щодо особливостей кримінально-правових засобів протидії злочинності; третій – наукові напрацювання щодо механізму кримінально-правової протидії проявам злочинності у конкретних напрямках/сферах; четвертий – дослідження окремих аспектів механізму кримінально-правової протидії проявам злочинності (нормативно-правового забезпечення, правових гарантій, об'єктів, суб'єктів тощо). Розгляд проблематики соціально-правового механізму протидії злочинності подано крізь призму комплексного підходу до наукових тенденцій, з метою вироблення нової основи для осмислення такого багатоаспектного соціально небезпечного явища реальної дійсності, як злочинність, що покликане сприяти удосконаленню, оптимізації та формуванню сучасних механізмів протидії їй.

2. Хід аналізу проблеми модерується у площині дискурсивного напрямку загальної теорії систем (системного підходу) на основі загальнонаукових принципів законності та гуманізму, об'єктивності, комплексності, конструктивності, детермінізму та юридичної специфічності. У ході роботи було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що сприяли всебічному розкриттю предмета дослідження, зокрема: герменевтичний; історико-правовий; системно-структурний; порівняльно-правовий (компаративний); формально-логічний; функціональний; соціологічний; догматичний; статистичний; метод моделювання. Науково-методологічний аналіз дефініції механізму протидії злочинності показує, що він є багаторівневою ієрархічною системою, в якій кожен рівень визначається

власним певним набором елементів. Такі елементи можна простежити за умови, якщо розглядати протидію злочинності у тих аспектах, в яких відображаються побічні суспільні процеси й відповідні форми кримінологічного впливу з характерними їм модусами (методами, засобами, способами).

3. Визначено, що протидія злочинності – це особливий інтегрований, багаторівневий об’єкт соціального управління й суспільних і приватних ініціатив, а також кримінально-юстиційних зусиль через систему різноманітних заходів, що спрямовані на перешкоду вчиненню кримінальних правопорушень та належного реагування на їх учинення. Протидія злочинності реалізовується на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та кримінально-юстиційному рівнях, відтак перша – дефінітується як оперативне правомірне функціонування всіх інституцій держави й суспільства, що безпосередньо не спрямовуються на протидію злочинності, однак опосередковано впливають на чинники її існування й умови відтворення, внаслідок чого мінімізується кількість кримінальних правопорушень (спрямована на загальний вплив на негативні явища в суспільстві); друга – це система спеціально спрямованих організаційно-правових і кримінологічних заходів і засобів стосовно недопущення вчинення кримінальних правопорушень (функціональний аспект), що здебільшого реалізовується спеціально уповноваженими суб’єктами (інституціональний аспект); третя – вважається запобігання первинним кримінальним правопорушенням, яке здійснюється органами кримінальної юстиції у процесі кримінального провадження за фактом, а не спеціально-кримінологічним, оскільки воно здійснюється такими органами у межах процесуальної форми, хоча і ця відмінність між ними є умовною. Для вищезначених перших двох рівнів протидії злочинності пріоритетним напрямом належних зусиль виступає запобігання, для третього рівня – навпаки, визначальним напрямом діяльності із протидії злочинності є правове реагування на кримінальні правопорушення, однак у практичній площині вони є тісно взаємопов’язані.

Відзначено, що сутність протидії злочинності передбачає реалізацію соціально-управлінської діяльності, включаючи впровадження громадських і приватних ініціатив та кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на недопустимість виходу злочинності за соціально допустимі межі, сутність якої становлять запобігання таким правопорушенням і правове реагування на них, як безперервні взаємопов'язані процеси. А отже, запобігання злочинності слід розглядати не як ізольовані проблеми, що вирішуються спрощено та непослідовними методами, заходами, а радше як складні й широкі напрями діяльності, що потребують відповідних підходів і стратегій, які враховуватимуть, зокрема, культурні, соціально-економічні та політичні умови суспільства, в якому вони здійснюються; рівень розвитку соціуму із особливим акцентом на ті трансформації, що нині відбуваються.

4. Запропоновано до забезпечення функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності застосовувати дві групи гарантій: перша – умови (передумови) забезпечення протидії злочинності (правові, організаційні, політичні, ідеологічні, соціальні, економічні тощо); друга – засоби забезпечення протидії злочинності, серед яких виокремлено: 1) організаційно-структурні інституції – державні органи та неурядові структури (зокрема, і громадян), які підтримують та зміцнюють режим законності (у цьому напрямі протидії злочинності); 2) організаційно-правові методи – види діяльності організаційно-структурних інституцій, практичні засоби, прийоми, операції, форми роботи, що ними застосовуються з метою забезпечення законності (протидії злочинності). Взаємодія перших і других (організаційно-структурних інституцій та організаційно-правових методів) формує особливе середовище для функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності.

Правові гарантії соціально-правового механізму протидії злочинності класифіковано на загальні та спеціальні юридичні: перші виступають як офіційний рівень забезпечення державою справедливості у політико-правовій та соціально-правовій сферах. Загальні гарантії передбачають визначення і функціонування механізмів найефективнішого впливу права на процес

упорядкування суспільних відносин у сфері протидії злочинності. Наявність загальних гарантій забезпечення соціально-правового механізму протидії злочинності безпосередньо залежить від таких чинників: політичної відкритості; утвердження гласності та становлення громадянського суспільства; тенденцій демократизації інститутів; реалізації правових реформ; лібералізації соціально-економічної політики; ефективності ринкової економіки; формування відносин взаємного контролю (між державою та громадянством); належної підготовки фахівців у сфері правотворчості, чіткого розподілу функцій та обов'язків між суб'єктами соціально-правового механізму протидії злочинності тощо.

До спеціальних відносяться правові (юридичні) гарантії соціально-правового механізму протидії злочинності, тобто специфічні юридичні засоби й внутрішні юридичні механізми, що є реальною протидією запобігання злочинності. Спеціальними правовими гарантіями соціально-правового механізму протидії злочинності є: повнота та ефективність юридичних норм; високий рівень контролю й нагляду за реалізацією законності; високоякісна діяльність уповноважених органів влади стосовно забезпечення законності; удосконалення юридичної практики; підвищення ефективності превентивних заходів юридичної відповідальності. Окрім того, спеціальні правові гарантії класифіковано на: загальноправові (розвиненість національної правової системи загалом, повнота та несуперечливість законодавства, наявність розвинутої юридичної техніки й юридичної процедури, відповідний рівень правової культури соціуму); організаційно-правові (належна діяльність законодавчої, виконавчої, судової влади й Президента як гаранта Основного Закону України, а також органів спеціального призначення як гарантів ефективності законів, і забезпечення умов для їхньої реалізації і захисту); процесуальні (наявність оперативних засобів державного примусу, рівність правового статусу, презумпція невинуватості, невідчужуваність прав й обов'язків суб'єктів, нормативно передбачений принцип невідворотності покарання за порушення законодавства).

5. Функції нормативного забезпечення механізму протидії злочинності поділено на загальносоціальні та спеціально-юридичні. Під першими розтлумачено напрями взаємодії видів нормативного забезпечення протидії злочинності з іншими соціальними явищами, як єдності форми й змісту. До загальносоціальних функцій нормативного забезпечення механізму протидії злочинності віднесено: гуманістичну, організаторсько-управлінську, виховну, комунікативну (інформаційну). Спеціально-юридичні функції представлені регулятивними та охоронними, тобто здійснюють винятково правовий вплив на соціум. Відтак перші спрямовуються на врегулювання суспільних відносин, шляхом закріплення бажаної поведінки суб'єктів у тих чи інших галузях права, й у такий спосіб протидіють злочинності; другі – на захист належної системи суспільних відносин через усунення соціально небезпечних і шкідливих діянь осіб та їхніх спільнот (груп), відновлення порушених прав, свобод й інтересів суб'єктів.

Правове регулювання діяльності щодо запобігання злочинності передбачає, по-перше, синхронне реагування на всі її аспекти, зокрема на її причини, злочинні діяння та усунення спричиненої шкоди. По-друге, вплив на злочинність засобами різних галузей права – зазвичай вони мають фрагментарний характер і не узгоджуються між собою, що не сприяє ефективній системній роботі із протидії злочинності. По-третє, використання у процесі такого впливу нормативно-правових актів різного рівня (Конституції України, кодексів, законів, міжнародних договорів України, інших нормативно-правових актів (актів Президента України, постанов і розпоряджень КМУ, відомчих і міжвідомчих нормативно-правових актів) тощо).

Запропоновано нормативно-правові акти в сфері протидії злочинності за критерієм предмету їх регулювання умовно виокремити на такі групи: 1) ті, що визначають загальні засади соціально-правового механізму протидії злочинності; 2) ті, що встановлюють відповідальність за скоєння кримінальних правопорушень; 3) ті, що регулюють зміст і процес протидії

соціально-правового механізму протидії злочинності: закони, міжвідомчі нормативні акти, відомчі нормативні акти; 4) ті, що визначають правовий статус і компетенцію суб'єктів соціально-правового механізму протидії злочинності; 5) ті, що регулюють окремі питання забезпечення соціально-правового механізму протидії злочинності. Отже, нормативно-правовий базис механізму протидії злочинності є доволі складним, на його основі між різними суб'єктами виникають різнопланові правовідносини, що регулюються великою кількістю нормативних актів.

З'ясовано, що всупереч очевидним намаганням держави у забезпеченні стратегічних засад контролю за злочинністю, питання розроблення нової стратегії протидії злочинності, а також нового відповідного закону, що не лише формулював би окремі організаційні й правові основи такої протидії, але й конкретно визначав би її принципи та передбачав би ефективні механізми, систему загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів, а також інші концептуальні засади запобігання та протидії злочинності, з урахуванням сучасних тенденцій, викликів і загроз, дотепер залишаються невирішеними.

Окрім того, акцентовано увагу на доцільності прийняття єдиного нормативно-правового акту, що врегульовував би політику держави в сфері протидії злочинності. Таким актом є ЗУ «Про соціально-правовий механізм протидії злочинності» чи ЗУ «Про систему протидії злочинності», у ньому б закріплювалися основні положення в сфері протидії злочинності, зокрема напрями, форми, коло суб'єктів, їхній правовий статус, сфера діяльності та критерії оцінки ефективності роботи.

6. Визначено, що об'єктами кримінальних правопорушень є суспільні відносини, а об'єктами протидії злочинності – будь-який деструктивний вплив на ці відносини, а також вади («мінуси») у їх функціонуванні, тобто все те, на що має впливати соціально-правовий механізм протидії злочинності, щоб мінімізувати розвиток злочинних проявів. Його структурними складовими є: дефектовані певними вадами суспільні відносини, які порушують їхню регулятивну позитивну функцію й деформують соціальне призначення;

дефекти індивідуальної та суспільно-групової правосвідомості; загальні антигромадські явища, що тісно взаємопов'язані зі злочинністю (бідність, бродяжництво, насильство, обман, аморальність, проституція, алкоголізм, пияцтво, наркоманія, токсикоманія та ін.); комплекс типізованих конкретних негативних недоліків, явищ, процесів на індивідуальному й груповому рівнях, які детермінують злочинні прояви; об'єктивні обставини психологічно-морального й соціального формування індивідуума (середовище виховання, товариське коло, інформаційний вплив мікросередовища, спілкування тощо), що обумовлюють сприйняття та інтеріоризацію ціннісних орієнтацій, потреб, інтересів, стереотипів, видів поведінки, які є типовими для розвитку й реалізації злочинної мотивації – як ситуаційної, так і стабільної; власне мотивація як суб'єктивна причина девіантної (злочинної) поведінки; фактори, що зумовлюють та інтенсифікують конфлікт між індивідуальними запитами людини та суспільними дезидератами, вимогами, правилами; зовнішні обставини, що створюють можливості, відповідну ситуацію для вчинення кримінального правопорушення, або ж полегшують ці діяння; поведінка й стиль життя осіб із підвищеною ймовірністю скоєння кримінального правопорушення; певний стан індивідуальної чи групової психіки, що інспірує вибір і реалізацію злочинного варіанту поведінки; суспільно значущі особливості особистості, що відображають антисоціальну спрямованість; окремі її психофізіологічні риси; родинне виховання дітей, девіантна поведінка товариського кола, деструктивний стиль життя неформальних молодіжних спільнот, субкультура малих соціальних груп, недостатня ефективність правоохоронної діяльності, а також егоїзм і агресивність людей, шкідливі звички, психопатологія й певні акцентуації особистості тощо; окремі особи чи спільноти осіб, у яких сформована висока антисоціальна спрямованість, віктимні особи тощо; певні місцевості, території на яких концентрується злочинний сегмент та ін. Саме з'ясування сутності об'єкта протидії є певною запорукою правильного обрання заходів протидії злочинності та окремим її видам, і визначення кола суб'єктів такого запобігання і їх компетенцій.

Запропоновано суб'єктів соціально-правового механізму виокремити на чотири категорії: перша – органи загальної компетенції, що виробляють та забезпечують реалізацію політики протидії злочинності, тобто, це державні органи, яким характерне управління (адміністрування) й контроль за всіма сферами суспільного буття. Такими суб'єктами є Президент України, ВРУ, КМ України, місцеві державні адміністрації, а також органи місцевого самоврядування; друга категорія – це органи галузевої (функціональної) компетенції, які покликані безпосередньо здійснювати протидію злочинності: Національна поліція України, Державне бюро розслідування, Національне антикорупційне бюро України, прокуратура, Служба безпеки України; третю групу представляють органи змішаної компетенції, які здійснюють протидію злочинності у певній сфері у процесі виконання своїх основних функцій, однак для яких протидія злочинності не є їхнім основним завданням. Зазвичай, вони залучаються епізодично до такого виду діяльності органами галузевої (функціональної) компетенції (освітні, культурні установи, заклади соціальної допомоги, охорони здоров'я, адміністрація підприємств, організацій тощо); четверта група – це інститути громадянського суспільства, самі громадяни чи їхні спільноти, діяльність яких безпосередньо здійснює вплив на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності та окремих кримінальних правопорушень. Водночас повноцінній інфільтрації громадськості до системи антикримінальних практик перешкоджає інертність національного законодавства, певна його несполучність із динамізмом суспільних викликів у сфері протидії злочинності. З огляду на це постає нагальна потреба у подальшому удосконаленні законодавства України в цьому напрямі, що, безумовно, сприятиме підвищенню ролі громадськості у протидії злочинності.

Діяльність суб'єктів протидії злочинності у процесі досягнення означеної цілі зумовлена певною спрямованістю: формулювати визначальні напрями, основні завдання, ефективні форми й методи протидії злочинності у державі; здійснювати інформаційно-аналітичне забезпечення протидії злочинності серед соціуму; з'ясувати криміногенні чинники та вчасно сигналізувати про них;

безпосередньо здійснювати заходи із реагування на кримінальні правопорушення, а також заходи щодо усунення, послаблення чи нейтралізації криміногенних чинників, зокрема й корекції особистісних деформацій та елімінації обставин, що їх сформували.

7. Установлено, що соціально-профілактична діяльність є дієвим способом її поступового викорінення злочинності, так як передбачає злагоджену діяльність усіх суб'єктів соціально-правового механізму, спрямовану на протидію детермінант злочинності, поширюється в різних часових періодах щодо здійснення запобіжної діяльності, тобто від початку формування особи злочинця – рання профілактика, до профілактики рецидиву кримінального правопорушення. Зокрема, детермінантами злочинності, що є об'єктами профілактичного впливу, постають різні процеси суспільного буття: політичні, соціальні, економічні та ін., а також процеси людської свідомості та діяльності. Відтак діяльність суб'єктів з обмеження, нейтралізації та елімінації (усунення) дії детермінантів злочинності вимагають системного застосування профілактичних і безпосередньо запобіжних заходів, тобто у комплексі.

Акцентовано на перспективності віктимологічного напрямку профілактики злочинності, яка полягає у цілеспрямованому спеціалізованому впливі на чинники, що обумовлюють віктимність, чи сприяють їй. Віктимологічна профілактика полягає у специфічній діяльності соціальних інституцій, спрямованій на виявлення та усунення (блокування, нейтралізацію) чинників, обставин і ситуацій, що формують віктимну поведінку, які детермінують реалізацію, установлення конкретних груп ризику чи осіб із підвищеним рівнем ризику, впливають на них з метою відновлення або активізації їхніх захисних властивостей; удосконалення наявних чи розроблення нових особливих засобів захисту громадян від кримінальних правопорушень і подальшої віктимізації.

Профілактична діяльність повинна об'єднувати цілий комплекс запобіжних заходів і реалізовуватися на трьох рівнях: індивідуальному, загальносоціальному та спеціально-кримінологічному. Особливу значущість має віктимологічна профілактика злочинності на загальносоціальному рівні, що

передбачає комплекс перспективних культурно-виховних і соціально-економічних заходів, спрямованих на подальший розвиток та удосконалення суспільних відносин, шляхом усунення причин й умов злочинності.

8. Зважаючи на те, що нині криміногенна й безпекова ситуації у державі є досить напруженими, унаслідок низки об'єктивних чинників, зокрема: існування доволі високого рівня криміногенної активності; суттєве зниження правової свідомості й моральних критеріїв у соціумі; продовження військової агресії РФ, ведення війни на Сході України, перебування поза правовим полем держави окупованих територій (Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей), відсутність контролю за частиною державного кордону; значне поширення незаконного обігу боєприпасів, вибухівки, зброї, зростання кількості людей, які готові при оказії її застосовувати; сповільнені темпи вирішення соціально-економічних питань, кризові явища в економіці, проблеми із занятістю населення та ін., вважаємо за доцільне:

1) ВРУ розглянути можливість розроблення та підтримку проєктів: Закону України «Про державно-правовий механізм протидії злочинності», Закону України «Про кримінологічну експертизу», Закону України «Про антикримінальну стратегію» тощо;

2) КМУ організувати й забезпечити розробку проєктів Концепції державної кримінально-правової політики та Концепції Державної програми протидії злочинності на наступні роки;

3) державним органам, що наділені контрольними повноваженнями у боротьбі зі злочинністю (передусім, МВС та ГПУ), налагодити постійний науково-експертний супровід, із залученням іноземних і вітчизняних спеціалістів, з метою подальшого удосконалення національного кримінального, кримінально-процесуального і кримінально-виконавчого законодавства, зокрема у частині щодо питань антикримінальної стратегії та концепції, кримінально-правової політики, а також інших інструментів державно-правового механізму протидії злочинності;

4) у правозастосовній сфері можуть бути корисними такі заходи, як: переорієнтація правозастосувачів, необхідність (обов'язковість) дотримання і охорони прав і свобод людини як безумовної цінності, з метою запобігання буквоїдству юридичної практики та зловживанню правовими засобами; посилення механізмів відомчого контролю щодо дотримання законодавства; розробка правових механізмів, що здатні запобігти дезінтеграції правозастосовної практики та ін.

Отже, безперечна актуальність удосконалення національного законодавства в сфері протидії злочинності вимагає належної уваги до цього процесу як з боку законодавця, так і правоохоронців й представників наукової спільноти. Окреслені окремі аспекти можливого удосконалення є лише невеликою частиною тих проблем, що потребують нормативного вирішення в означеній сфері. Дослідницька перспектива повинна мати чітку регламентацію у новому профільному законодавстві повноважень спеціалізованих суб'єктів протидії злочинності без додаткового дублювання положень іншого законодавства; формування концепції спеціально-кримінологічного й індивідуального профілактичного впливу на учасників злочинних діянь; визначення засад (принципів) державного та громадського контролю за діяльністю з протидії злочинності; установлення чітких правових орієнтирів безпекових гарантій для свідків і потерпілих, у зв'язку з участю їх у кримінальних провадженнях злочинної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесов Г. А. Криминология. Москва: Академия МВД СССР, 1984. 500 с.
2. Аверьянов А. Н. Система: философская категория и реальность. Москва: Мысль, 1976. 188 с.
3. Аврутин Ю. Е., Егоршин В. М., Шапиев С. М. Преступность и общество: проблемы социогенеза. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский ун-т МВД РФ, 2000. 362 с.
4. Административное право Украины. Битяк Ю. П., Богущкий В. В., Гаращук В. Н. и др. Под ред. проф. Ю. П. Битяка. 2-е изд. Харьков: Право, 2003. 576 с.
5. Алексеев А. И., Герасимов С. И., Сухарев А. Я. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы. Москва: Норма, 2001. 496 с.
6. Бавсун М. В. Влияние трансформации государственной идеологии на эффективность противодействия преступности. *Уголовная политика и культура противодействия преступности: материалы Международной научно-практической конференции* (г. Краснодар, 30 сентября 2016 р.). Краснодар, 2016. С. 110–115.
7. Бандурка А. А., Давиденко Л. М. Противодействие преступности: теория, практика, проблемы. Харьков: Национальный университет внутренних дел, 2005. 302 с.
8. Бандурка О. М. Концепція програми попередження злочинів в Харківській області на 2010–2015 роки. *Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності: матеріали наук.-практ. конф.* (Харків, 17 грудня 2010 р.). Харків: ХНУВС, 2010. С. 9–13.
9. Бандурка О. М., Бандурка І. О. Злочинність і сучасність: монографія. Харків: ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.
10. Бандурка О. М., Давиденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография. Харьков, 2003. 368 с.

11. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Поняття та сутність механізму протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1 (9). С. 7–14.
12. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія. Харків, 2011. 308 с.
13. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності: монографія. Харків: Вид-во «Золота миля», 2012. 287 с.
14. Баранов С. О. Тіньова економіка: сутність, причини, соціально-економічні наслідки та шляхи подолання в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 3. С. 47–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2015_3_9 (дата звернення 15.01.2021).
15. Бахуринська О. О. Окремі питання вдосконалення законодавства у сфері протидії організованим злочинності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 305–309.
16. Білоусова О. О. Кримінологічна модель протидії злочинності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Харків, 2011. 230 с.
17. Богатирьов І. Г. Кримінологія: підручник. За заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. Київ: ВД «Дакор», 2018. 352с.
18. Богатирьов І.Г. Насильство в сім'ї – найнебезпечніша форма домашньої злочинності. *Домашнє насильство: проблемні питання в умовах COVID-19*. Матеріали круглого столу (м. Рівне, 12 жовтня 2021р). Міжнародний економіко гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 9–12.
19. Богачова О. В. Теоретико-правові засади та практика законотворення: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2013. 39 с.
20. Борисов В. І., Фріс П. Л. Поняття кримінально-правової політики. *Правова доктрина України: у 5 т. Т. 5*. Тацій В. Я., Борисов В. Я., Батиргарєєва В. С. та ін. *Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку*. За заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Харків: Право, 2013. С. 56–71.

21. Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов: 35 тысяч слов. 3-е изд., испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. 704 с.
22. Бусол О. Ю. «Мертва» норма закону? Чи є ефективним наділення контрольними повноваженнями державних органів у протидії організованій злочинності? URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/mertva-norma-zakonu-chy-ye-efektyvnyum-nadilennya-kontrolnymu-povnovazhennyamu-derzhavnyh-organiv-u-protydyiyi-organizovaniy-zlochynnosti/> (дата звернення 22.01.2021).
23. Бюджетний кодекс України. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 18.02.2021).
24. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
25. Веприцький Р. С. Методологія дослідження феноменології злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 67–74.
26. Веприцький Р. С. Правові гарантії дотримання законності в протидії злочинності. *Європейські перспективи*. 2015. № 5. С. 98–104.
27. Веселуха В. О. Значение виктимологической профилактики в системе предотвращения преступности. *Право Украины*. 1999. № 10. С. 67–69.
28. Використання досягнень сучасної науки й техніки в розкритті злочинів: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 25 лютого 2021 р.). Редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 200 с.
29. Винокуров В. Н. Объект преступления: аспекты понимания, способы установления и применение уголовного закона: монография. Москва: Юрлитинформ, 2012. 288 с.
30. Висновок № 13(2018) КРСП: «Незалежність, підзвітність та етика прокурорів». URL: <https://rm.coe.int/opinion-13-ccpe-2018-ukr/1680939322> (дата звернення 22.01.2021).

31. Волобуєв А. Ф. Криміналістика в умовах реформування кримінального судочинства. Правовий часопис Донбасу. 2018. № 3. С. 153–157.

32. Волобуєв А. Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов 2019. 122 с.

33. Гладкова Є. О. Стратегія й тактика протидії наркозлочинності в Україні: монографія. Харків: Діса плюс, 2019. 464 с.

34. Голина В. В. Криминологическая профилактика, предотвращение и пресечение преступлений: учеб. пособие. Киев: УЖ ВО при Минвузе УССР, 1989. 72 с.

35. Голина В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навчальний посібник. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

36. Голина В. В. Об'єкт громадського запобіжного впливу у сфері протидії злочинності. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. Вип. 29. С. 65–77.

37. Голина В. В. Об'єкт запобіжного впливу: поняття, ознаки, значення. *Актуальні проблеми кримінального права та криминології у світлі реформування кримінальної юстиції*: збірник матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 травня 2015 р.). Харків: ХНУВС, 2015. С. 104–105.

38. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія. Харків: Право, 2011. 440 с.

39. Головкін Б. М. Криминологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчинюються у сімейно-побутовій сфері. Харків: ППВ Нове слово, 2004. 251 с.

40. Голубош В. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти громадської безпеки, предметом яких є зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої (статті 262, 263, 263-1, 264 КК України): монографія. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2020. 340 с.

41. Горішний О. О. Співвідношення механізмів протидії злочинності та кримінально-правового впливу. *Форум права*. 2011. № 2. С. 189–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_32 (дата звернення: 11.03.2021).

42. Горшенков А. Г., Горшенков Г. Г., Горшенков Г. Н. Преступность как объект управленческого воздействия. Сыктывкар: Коми респ. академия госслужбы и упр., 1999. 92 с.

43. Гребенюк В. М., Гриненко І. М., Новицький Г. В., Рижов І. М., Титула Д. В. Основні загрози національній безпеці України як об'єкт діяльності Служби безпеки України: монографія. Під заг. ред. проф. Новицького Г. В. Київ: НА СБ України, 2017. 332 с.

44. Гребенюк М. В. Запровадження системної протидії тінзації економіки в сучасних умовах. *Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії*: матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції (Київ, 23 червня 2017 р.). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2017. С. 43–44.

45. Гриненко І. М. Трансформація кримінальних загроз (організованої злочинності) в Україні: монографія. Авт. колектив, за ред. проф. Г. В. Новицького. Київ: Наук.-вид. центр НА СБ України, 2016. 267 с.

46. Гриненко І. М., Комірчий П. О., Щербина Л. І. Протидія органами СБ України організованій злочинності та корупції: правові та організаційні засади. Київ: Наук.-вид. центр НА СБ України, 2016. 320 с.

47. Гриненко І. М., Прокоф'єва-Янчиленко Д. М., Сокрут Б. В. Права людини та управління ризиками організованої злочинності. Київ: ВАІТЕ, 2016. 164 с.

48. Гричанюк М. В. Механізм протидії злочинності неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук (д-ра філософії): 12.00.08; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 245 с.

49. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід. В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін. За заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. 284 с.

50. Гумін О., Строїч В. Механізм протидії злочинності: науково-методологічний аналіз дефініції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2020. Т. 7. № 1. С. 184–190.

51. Давыденко Л. М., Давиденко М. Л., Литвинов А. Н. Противодействие преступности: вопросы теории и практики: курс лекций. Харьков: Тимченко, 2009. 152 с.

52. Даньшин И. М. Голина В. В., Кальман О. Г., Лысодед О. В. Криминология: общая и Особенна части. Харьков, 2003. 347 с.

53. Демидов Ю. А. Социальная ценность и оценка в уголовном праве. Москва: «Юридическая литература», 1975. 182 с.

54. Державна програма боротьби зі злочинністю: затверджена Верховною Радою України від 25 червня 1993 р. № 3325. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3325-12#Text> (дата звернення 13.01.2021).

55. Дідківська Г. В. Криминологічна характеристика участі України в системі запобігання міжнародній злочинності. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. 356 с.

56. Дідківська Г. В. Криминологічні засади участі України в міжнародній системі запобігання злочинності: автореф. дис. ... д.ю.н. за спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2020. 42 с.

57. Доценко О. С. Адміністративно-правовий статус суб'єктів загальної компетенції з протидії організованим злочинності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 15. С. 157–160. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2019/31.pdf (дата звернення 22.01.2021).

58. Доценко О. С. Органи змішаної компетенції як суб'єкти протидії організованим злочинності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. Ч. 1. С. 105–108.

59. Доценко О. С. Юридичні гарантії законності у сфері запобігання організованим злочинності в Україні. *Науковий вісник Національної академії*

внутрішніх справ. 2017. № 3. С. 231–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2017_3_22 (дата звернення 27.01.2021).

60. Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд. Пер, с фр. с сокр.; Под ред. В. А. Базарова. Москва: Мысль, 1994. 399 с.

61. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 29.11.2020).

62. Європейська соціальна хартія (переглянута), Страсбург, 3 травня 1996 року: Хартію ратифіковано із заявами Законом № 137-V від 14.09.2006. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 17.10.2020).

63. Жалинський А. Є. Специальное предупреждение преступлений в СССР: вопросы теории. Львов: Вища школа, 1976. 193 с.

64. Жаровська Г. П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 593 с.

65. Житний О. О., Ральченко І. М. Кримінальна відповідальність за злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (національно-правовий вимір): монографія. Харків: ТОВ «В деле», 2017. 256 с.

66. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

67. Закалюк А. П. Про запровадження в Україні кримінологічної експертизи. *Право України*. 1999. № 7. С. 100–104.

68. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05 липня 2012 року. *Урядовий кур'єр*. 05.09.2012. № 159 (із змінами та доповненнями, станом на 01.08.2017). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення 07.12.2020 р.).

69. Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі». *База даних «Законодавство України» / ВР України. Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 12.12.2020 р.).

70. Закон України «Про Антимонопольний комітет України». *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> (дата звернення 22.01.2021).

71. Закон України «Про боротьбу з тероризмом». *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 29.11.2020 р.).

72. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 10.09.2020 р.).

73. Закон України «Про Вищий антикорупційний суд». *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 17.10.2020 р.).

74. Закон України «Про Вищу раду правосуддя». *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> (дата звернення: 17.10.2020 р.).

75. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони пралісів згідно з Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат». *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення 30.01.2021 р.).

76. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців та деяких інших осіб». *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1357-20#Text> (дата звернення: 07.12.2020 р.).

77. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації». *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2334-19#Text> (дата звернення: 17.10.2020).

78. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text> (дата звернення: 17.10.2020).

79. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України» від 8 жовтня 2018 року № 2599-VIII. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2599-19#Text> (дата звернення: 07.12.2020 р.)

80. Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу та деяких інших законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи». *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-20#Text> (дата звернення 22.01.2021 р.).

81. Закон України «Про внесення зміни до статті 120 Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства» від 8 лютого 2018 року № 2292-VIII. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2292-19#Text> (дата звернення: 07.12.2020 р.).

82. Закон України «Про внесення зміни до статті 149 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами: Закон України від 6 вересня 2018 року № 2539-VIII. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2539-19#Text> (дата звернення: 17.10.2020 р.).

83. Закон України «Про внесення зміни до статті 201 Кримінального кодексу України щодо криміналізації контрабанди частин вогнепальної зброї» від 18 травня 2017 року № 2052-VIII. Офіційний вісник України від 23.06.2017. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2052-19#Text> (дата звернення: 07.12.2020 р.).

84. Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 р. *Голос України*. 2016. № 7.16 січня. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення 24.01.2021 р.).

85. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781-XII. Редакція від 05.08.2018 року, підстава 2509-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12> (дата звернення: 20.01.2020 р.).

86. Закон України «Про державні цільові програми». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text> (дата звернення 28.01.2021 р.).

87. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 3 квітня 2013 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення 17.01.2021 р.).

88. Закон України «Про державну службу». База даних «Законодавство України» / ВР України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення 12.12.2020 р.).

89. Указ Президента «Про додаткові заходи щодо поліпшення діяльності органів внутрішніх справ та громадських формувань з охорони громадського порядку». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650/99#Text> (дата звернення: 29.11.2020 р.).

90. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р. *Голос України*. 1994. 2 березня. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text> (дата звернення 04.12.2020 р.).

91. Закон України «Про запобігання корупції». *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 29.11.2020 р.).

92. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». *База даних «Законодавство України» / ВР України. Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18#Text> (дата звернення 12.12.2020 р.).

93. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними». *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 22.01.2021 р.).

94. Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 12.12.2020 р.).

95. Закон України «Про Конституційний Суд України». *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 17.10.2020 р.).

96. Закон України «Про міжнародні договори України». *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 07.12.2020 р.).

97. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 29.11.2020 р.).

98. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення 18.01.2021 р.).

99. Закон України «Про національну безпеку України». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 30.04.2021 р.).

100. Закон України «Про Національну поліцію» від 15 липня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 10.12.2020 р.).

101. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 29.11.2020 р.).

102. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 04.02.2021 р.).

103. Закон України «Про органи самоорганізації населення». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text> (дата звернення: 29.11.2020 р.).

104. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 3 липня 2020 року. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення 22.01.2021 р.).

105. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення 30.01.2021 р.).

106. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text> (дата звернення: 07.12.2020 р.).

107. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 року № 2059-VIII. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 17.10.2020 р.).

108. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». *База даних «Законодавство України» / ВР України. Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2789-14> (дата звернення 12.12.2020 р.).

109. Закон України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 360. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text> (дата звернення 21.01.2021 р.).

110. Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти». *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> (дата звернення: 17.10.2020 р.).

111. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення 21.01.2021 р.).

112. Закон України «Про протидію торгівлі людьми». *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата звернення: 29.11.2020 р.).

113. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення 23.01.2021 р.).

114. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. // *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 23.01.2021 р.).

115. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. ст. 545. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 21.01.2021 р.).

116. Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text> (дата звернення: 29.11.2020 р.).

117. Зеленецький В. С. Общая теория борьбы с преступностью. Концептуальные основы. Харьков: Основа, 1994. 321с.

118. Зелинская Н.А. Международные преступления и международная преступность: монография. Одесса: Юрид. литература, 2006. 568 с.

119. Зелінський А. Ф. Кримінологія: курс лекцій. Харків: Прапор, 1996. 259 с.

120. Зимин В. П., Зубов И. Н. Международное сотрудничество в области борьбы с преступностью и охраны общественного порядка. Москва: НИИ МВД России, 1993. 250 с.

121. Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування МВС України: Наказ МВС України від 23 серпня 2012 р. № 658. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1770-12#Text> (дата звернення 01.02.2021 р.).

122. Інфографіка – рівень злочинності в Україні в 2013–2020 рр. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/28/infografika/suspilstvo/zlochynnist-ukrayini-yak-zminyuvalasya-sytuacziya-2013-2020-rokax> (дата звернення: 20.03.2021 р.).

123. Іщук О. С. Кримінологічна діяльність органів прокуратури: монографія. Харків: Золота миля, 2014. 366 с.

124. Каркач П. М. Організація та діяльність органів прокуратури України: навч. посіб. Харків: Право, 2019. 500 с.

125. Карпец И. И. Современные проблемы уголовного права и криминологии. Москва: Юрид. лит., 1976. 207 с.

126. Карпушева І. Ю. Суспільно небезпечна дія у кримінальному праві України: монографія. За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. Харків: Ніка-Нова, 2012. 226 с.

127. Кікалішвілі М. В. Спеціально-криминологічна профілактика корупційних злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 66–69.

128. Коваленко В. В. Сучасний стан та перспективи криминології: деякі методологічні аспекти. Криминологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: тези доповідей наук.-теор. конф. (м. Київ, 20 березня 2014 року). Ред. кол. В.В. Коваленко, В. В. Черней, О. М. Джу́жа, В. В. Василевич та ін. Київ: Національна акад. внутр. справ, 2014. 354 с.

129. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 13.01.2021 р.).

130. Козич І. В. Кодексу публічних правопорушень бути (деякі зауваження на підтримку Концепції реформування законодавства про публічні правопорушення в Україні). *Правова реформа у сфері кримінальної юстиції: ключові параметри та прогноз подальшого розвитку*: збірка тез міжнародної науково-практичної конференції «II Львівський форум кримінальної юстиції Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 99–102.

131. Козич І. В. Кримінально-правова політика: функції та функціонування: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2020. 300 с.

132. Колодяжний М. Г. Насильницькі вимагання майна в Україні: криминологічна характеристика, детермінація та запобігання: монографія. За ред. В. В. Голіни. Харків: Кросроуд, 2010. 288 с.

133. Комплексна програма профілактики злочинності на 2001–2005 роки: затверджена Указом Президента України від 25 грудня 2000 р. № 1376/2006. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1376/2000#Text> (дата звернення 13.01.2021 р.).

134. Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996–2000 роки: затверджена Указом Президента України від 17 вересня 1996 р. № 837/96. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/96#Text> (дата звернення 13.01.2021 р.).

135. Конвенція ООН проти корупції. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 29.11.2020 р.).

136. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Конвенцію ратифіковано з заявами Законом № 4988-VI від 20.06.2012. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 17.10.2020 р.).

137. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення: 29.11.2020 р.).

138. Коновалов В. П., Франк Л. В. Об организации виктимологического исследования направления профилактики преступности в Таджикской ССР (научно-методическая информация). Душанбе, 1976. 98 с.

139. Конституція України від 28 червня 1996 року (із змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України* від 23 липня 1996 року. № 30. Ст. 141. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 02.12.2020 р.).

140. Концепція боротьби з тероризмом в Україні. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019#Text> (дата звернення: 07.03.2021 р.).

141. Концепція державної політики боротьби із організованою злочинністю: Указ Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011#Text> (дата звернення 22.01.2021 р.).

142. Концепція Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року: схвалена Кабінетом Міністрів України від 29 вересня 2010 р. № 1911-р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1911-2010-%D1%80#Text> (дата звернення 15.01.2021 р.).

143. Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.03.2021 р.).

144. Концепція Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.03.2021 р.).

145. Концепція реформування кримінальної юстиції України: Затв. Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008. *Офіційний вісник України*. 2008. № 27. Ст. 838. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text> (дата звернення 12.12.2020).

146. Копиленко О. Л., Богачова О. В. Законодавчий процес: стан і шляхи вдосконалення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2010. № 1. С. 5–12.

147. Корнякова Т. В. Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля. Київ: Ін Юре, 2011. 407 с.
148. Корягіна А. М. Запобігання злочинності як різновид соціально-профілактичної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 191–196.
149. Крижна Л. В. Попередження злочинів, що вчинюються у сфері сімейно-побутових відносин: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2000. 215 с.
150. Криминология. Под ред. проф. Н. Ф. Кузнецовой, проф. Г. М. Миньковского. Москва: БЕК, 2003. 556 с.
151. Криминология: приглашение к дискуссии. О. В. Баляба, Э. В. Виленская, Э. А. Дидоренко, Б. Г. Розовский. Луганск: РИО ЛИВД, 2000. 318 с.
152. Криминология: учебник. Под общ. ред. А. И. Долговой. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма: Инфра-М, 2010. 1008 с.
153. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. у схемах. В. В. Топчій, Г. В. Дідківська, Т. О. Мудряк; Держ. фіск. служба України та ін. Вінниця: ТВОРИ, 2019. 343 с.
154. Кримінальний кодекс України. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 10.02.2021 р.).
155. Кримінальний процесуальний кодекс України. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 10.02.2021 р.).
156. Кримінально-виконавчий кодекс України. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення 18.02.2021 р.).

157. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар. За заг. ред. В. В. Коваленка, А. Х. Степанюка. Київ: Атіка, 2012. 492 с.
158. Кримінологія. Академічний курс. За заг. ред. О. М. Литвинова. Харків: ВД «Кондор», 2018. 588 с.
159. Кримінологія: Загальна та Особлива частини. В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська, О. В. Лисодєд та ін.; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 514 с.
160. Кротюк А. М. Велике місто, як об'єкт кримінологічного дослідження запобігання наркозлочинності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2015. № 1. С. 179–182.
161. Крук О. І. Країна, яка поборолла корупцію. *Персонал-плюс*. 2009. 1–7 липня. № 26 (328). URL: <http://www.personal-plus.net/328/5090.html> (дата звернення: 22.01.2020 р.).
162. Курилюк Ю. Б. Правове регулювання запобігання злочинам проти прикордонної безпеки України. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2019. № 2(64). С. 100–106.
163. Курс кримінології: Загальна частина: підруч.: у 2 кн. О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
164. Курс лекцій по криминологии: учебное пособие. Под ред. проф. И. Н. Даньшина (Общая часть) и проф. В. В. Голины (Особенная часть). Харьков: Одиссей, 2006. 280 с.
165. Куц В. М. Загальна характеристика механізму протидії злочинності та його понятійного апарату. *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. Донецьк: Норд Комп'ютер, 2009. С. 12–15.
166. Куц В. М. Зміст та рівні протидії злочинності. *Тенденції та пріоритети реформування законодавства України*: матеріали Всеукраїнської

науково-практичної конференції (м. Херсон, 11–12 грудня 2015 р.). Херсон: Гельветика, 2015. С. 152–156.

167. Куц В. М. Поняття злочинності. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. Ч. 2. С. 34–39. URL: <http://www.chasopysnapu.gov.ua/chasopys/ua/pdf/102016/02/kuts/pdf/> (дата звернення 12.12.2020 р.).

168. Куц В. М. Про деякі дивні зміни до Конституції України щодо правосуддя в частині визначення функцій прокуратури. *Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 16–17 вересня 2016 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2016. С. 13–17.

169. Куц В. М. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 104–112.

170. Куц В. М. Теорія протидії злочинності – перспективний напрям розвитку сучасної юридичної науки. *Перспективні напрями розвитку сучасної юридичної науки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кривий Ріг, 29–30 січня 2016 р.). Кривий Ріг: ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2016. С. 136–140.

171. Куц В. М., Міщенко С. Г. Понятійний апарат правового механізму спеціальної протидії злочинній корупції. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. № 4 (24). С. 46–51.

172. Куц В. М. Поняття кримінально-правового простору. *Реформування інститутів права і держави: теоретичні та практичні підходи: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція»* (м. Київ, 20 квітня 2016 р.): матеріали круглого столу «Філософсько-правова концепція правового простору» (м. Тернопіль, 18 березня 2016 р.): тези наукових доповідей. Тернопіль: Тернограф, 2016. С. 202–204.

173. Лист Міністерства внутрішніх справ України від 1 червня 2018 року. № 7590/05/21-2018. База даних «Законодавство України» / ВР

України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0140-18#Text> (дата звернення 15.01.2021).

174. Литвак О. М. Держава і злочинність: монографія. Київ: Атіка, 2004. 304 с.

175. Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю (кримінологічний аспект): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Національний ун-т внутрішніх справ. Харків, 2001. 414 с.

176. Литвак О. М. Теоретичні основи попередження злочинності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2004. Вип. 25. С. 136–145.

177. Литвинов О. М. Соціально правовий механізм протидії злочинності в Україні. Харків: Видавництво харківського національного університету внутрішніх справ, 2008. 446 с.

178. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Дніпропетр. держ. ун-т внутріш. справ. Дніпропетровськ, 2010. 41 с.

179. Литвинов О. М. Сучасні проблеми управління профілактикою злочинів. Херсон: Олді-плюс, 2003. 315 с.

180. Литвинов О. М., Митрофанов І. І. Концептуальна модель механізму реалізації кримінальної відповідальності: монографія. Харків: Золота миля, 2017. 180 с.

181. Литвинов О. М., Орлов Ю. В. Антипостмодерн: кримінологічні етюди. Харків: Право, 2020. 280 с.

182. Литвинов О. М., Орлов Ю. В. Нариси з кримінології постмодерну. Харків: Право, 2019. 278 с.

183. Литвинов О. М., Ступник Я. В. Механізм протидії злочинності. *Публічне право*. 2011. № 1. С. 59–63.

184. Лукашевич С. Ю. Наукові підходи до визначення сутності об'єкта запобігання злочинності. *Форум права*. 2017. № 3. С. 109–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_3_20 (дата звернення: 21.11.2020).

185. Лукашевич С. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2001. 173 с.
186. Луценко І. Г. Протидія діяльності тоталітарних сект: кримінологічні засади: монографія. За загальною редакцією д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. Харків: Константа, 2018. 214 с.
187. Малько А. В., Саломатин А. Ю. Сравнительное правоведение: учебно-методический комплекс. Москва: НОРМА, 2008. 352 с.
188. Марочкін І. Є., Москвич Л. М., Каркач П. М. та ін. Організація судових та правоохоронних органів: підручник. Харків, 2014. 448 с.
189. Маслова Н. Г. Протидія кримінальному радикалізму в Україні: монографія. Харків: Панов, 2020. 336 с.
190. Машлякевич Д. С., Литвинов О. М. Стратегії запобігання і протидії корупції в Україні: монографія. За загальною редакцією д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. Харків: ТОВ «В деле», 2016. 260 с.
191. Мельникова Э. Б. Теоретическая концепция международного сотрудничества в сфере уголовной юрисдикции. *Уголовная юстиция: проблемы международного сотрудничества*. 1995. С. 1–20. URL: <http://ex-jure.ru/law/news.php?newsid=1124> (дата звернення 12.12.2020 р.).
192. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 29.11.2020 р.).
193. Міняйло Н. Є. Міжнародні стандарти у визначенні організованої злочинності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 3. С. 124–129.
194. Міщенко С. Г. Роль кримінальної юстиції в протидії злочинності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2011. 19 с.
195. Мозоль С. А. Кримінологічна безпека в Україні: монографія. Харків: Константа, 2018. 482 с.
196. Музичук О. М. Правове регулювання окремих напрямків правоохоронної діяльності: навч. посіб. За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., чл.

кор. НАПрН України, засл. юриста України М. І. Іншина, д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України В. І. Олефіра. Харків: НікаНова, 2014. 840 с.

197. Мычко Н. И. Законность и обеспечение прав граждан при осуществлении правосудия и в деятельности правоохранительных органов Украины (теоретический аспект и реальная практика). Донецк: Донецк. юрид. ин-т Луган. ун-та внутр. дел, 2008. 364 с.

198. Назаренко Д. О. Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам: монографія. Харків: Золота миля, 2013. 458 с.

199. Наказ МВС України від 02.07.2015 № 794 «Про затвердження Інструкції про порядок приймання-передавання осіб, які перебувають під вартою, на кордоні України та поза її межами». *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0873-15#Text> (дата звернення 04.02.2021 р.).

200. Насильство над населенням у районі воєнних дій: кримінально-правовий аналіз та кваліфікація: монографія. О. О. Житний, А. А. Васильєв, А. Р. Мухамеджанова. Харків: Константа, 2017. 236 с.

201. Нікітін Ю. В. Протидія злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства. Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 2009. 373 с.

202. Новий тлумачний словник української мови: у чотирьох томах. Т. 2. Київ: Аконіт, 2001. 911 с.

203. Новий тлумачний словник української мови: у чотирьох томах. Т. 3. Київ: Аконіт, 2001. 927 с.

204. Організація судових та правоохоронних органів: навч. посіб.: у 2 ч. За ред. Л. М. Москвич. Харків: Право, 2018. 370 с.

205. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Харків: Діса полюс, 2016. 656 с.

206. Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів. *Публічне право*. 2011. № 2. С. 78–84.

207. Основы борьбы с организованной преступностью. Под ред. В. С. Овчинского, В. Е. Эминова, Н. П. Яблокова. Москва: ИНФРА-М, 1996. 400 с.

208. Основы борьбы с организованной преступностью. Под ред. В. С. Овчинского, В. Е. Эминова, Н. П. Яблокова. Москва: Инфра-М, 1998. 422 с.

209. Оцінка загрози організованої злочинності в Україні. SOСТА/Ukraine-2016. І. М. Гриненко, Д. М. Прокоф'єва-Янчиленко, Б. В. Сокрут Київ: ВАІТЕ, 2016. 76 с.

210. Патюлин В. А. Государство и личность в СССР (правовые аспекты взаимоотношений). Москва: Наука, 1984. 224 с.

211. Питання Комісії з питань правової реформи: Указ Президента України №584/2019 від 7 серпня 2019 року. Урядовий кур'єр від 13.08.2019. № 153. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584/2019#Text> (дата звернення: 29.11.2020 р.).

212. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник. За ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 702 с.

213. Подковенко Т. О. Протидія злочинності: аксіологічний аспект. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. Вип. 1. С. 32–39.

214. Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.12.2020 р.).

215. Положення про Національне центральне бюро Інтерполу: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 р. № 220. Зібрання Постанов уряду України. 1994. № 2. Ст. 25. База даних «Законодавство

України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.01.2021).

216. Положення про порядок застосування електронних засобів контролю: Наказ МВС України від 9 серпня 2012 р. № 696. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1503-12#Text> (дата звернення 04.02.2021 р.).

217. Порядок надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, затвердженим постановою КМУ від 17 квітня 2013 р. № 280. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення 22.01.2021 р.).

218. Порядок організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні від 28 березня 2019 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0363-19#Text> (дата звернення 22.01.2021 р.).

219. Постанова Кабінету Міністрів від 18 грудня 2018 року № 1200 «Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1200-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 22.01.2021 р.).

220. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878 «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 24.01.2021 р.).

221. Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах. Упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2011. 456 с.

222. Пояснювальна записка до проекту Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства)» № 4088 від 17.02.2016. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH35K00A?an=4> (дата звернення: 07.12.2020 р.).

223. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» щодо охорони пралісів згідно Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат» № 4480 від 20.04.2016. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=58802&pf35401=393516> (дата звернення: 17.10.2020 р.).

224. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» № 4952 від 12.07.2016. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=59648&pf35401=40539> (дата звернення: 17.10.2020 р.).

225. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» № 2016 від 03.02.2015. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=53813&pf35401=327525> (дата звернення: 17.10.2020 р.).

226. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 149 Кримінального кодексу України (щодо приведення у відповідність до міжнародних стандартів)» № 6243 від 27.03.2017. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=61428&pf35401=419457> (дата звернення: 17.10.2020 р.).

227. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності

військовослужбовців та деяких інших осіб» № 5112 від 12.09.2016. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/gh3y000a?ed=2016_09_12 (дата звернення: 07.12.2020 р.).

228. Права та свободи людини і громадянина в Україні: посібник. В. Ф. Погорілко, В. В. Головченко, М. І. Сірий. Київ: Ін Юре, 1997. 252 с.

229. Правова система України: історія, стан та перспективи: в 5 т. Т. 5. 2009. URL: http://www.aprnu.kharkiv.org/doc/Tom_5.pdf (дата звернення: 20.12.2020 р.).

230. Причини та умови злочинності неповнолітніх: наук.-практ. посіб. Ред. С. Ю. Бабенко, В. В. Вітвіцька, І. І. Ковальова та ін. Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. 228 с.

231. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021–2027 роки від 14 квітня 2021 р. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 04.05.2021 р.).

232. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 7 липня 2017 року № 575. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення 04.02.2021 р.).

233. Про затвердження Інструкції з організації обліку та руху кримінальних проваджень: Наказ МВС України від 6 серпня 2012 року № 681. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0884-16#Text> (дата звернення 04.02.2021 р.).

234. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ ГПУ, МВС, СБУ, Мін'юсту, Державної прикордонної служби, Міністерства фінансів України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. *База даних «Законодавство України» / ВР*

України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (дата звернення 04.02.2021 р.).

235. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: Наказ МВС України від 6 листопада 2015 р. № 1377. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15#Text> (дата звернення 04.02.2021 р.).

236. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: Наказ МВС України від 03.11.2015 № 1339. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text> (дата звернення 04.02.2021 р.).

237. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: Наказ Генеральної прокуратури України від 6 квітня 2016 року № 139. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16#Text> (дата звернення 01.02.2021 р.).

238. Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1363. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 13.01.2021 р.).

239. Про заходи щодо зміцнення дисципліни працівників та вдосконалення кадрової роботи у правоохоронних органах: Розпорядження Президента України. База даних «Законодавство України» / ВР України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2002-%D1%80%D0%BF#Text> (дата звернення 12.12.2020 р.).

240. Про національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18 жовтня 2001 року № 992/2001. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=992%2F2001> (дата звернення 12.12.2020 р.).

241. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#n9> (дата звернення 01.04.2021 р.).

242. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text> (дата звернення 22.01.2021 р.).

243. Понятие противодействия преступности. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-protivodeystviya-prestupnosti/viewer> (дата звернення 07.02.2021 р.).

244. Проблеми протидії злочинності: підручник / О. Г. Кальман, І. М. Козьяков, В. М. Куц, Б. В. Лизогуб, С. С. Мірошніченко, О. М. Подільчак, А. М. Толочко, М. С. Туркот. За заг. ред. проф. О. Г. Кальмана. Харків: Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. 352 с.

245. Противодействие преступности: к вопросу об определении термина. URL: <https://moluch.ru/archive/295/67096/> (дата звернення 11.01.2021 р.).

246. Противодействие преступности: теория, практика, проблемы: монография. Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2005. 302 с.

247. Протидія терористичній діяльності: кримінально-правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти: монографія. В. В. Белянська, О. Ф. Бантишев, Б. Д. Леонов, В. В. Остроухов, А. В. Селюк, О. А. Клименко, О. М. Чорний, О. В. Шамара. За заг. науковою ред. О. В. Шамари. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2016. 450 с.

248. Профілактика злочинів: підручник. О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужи. Київ: Атіка, 2010. 967 с.

249. Пшеничний І. В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право». Київ, 2000. 19 с.

250. Рабінович С. П. Природно-правові підходи в юридичному регулюванні. Львів: Львівський державний ун-т внутр. справ, 2010. 576 с.

251. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності. 1997 р. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_786#Text (дата звернення 22.01.2021 р.).

252. Резолюція 1566 (2004), прийнята Советом Безопасности Организации Объединенных Наций на его 5053-м заседании. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c98#Text (дата звернення 22.01.2021 р.).

253. Ривман Д. В. Криминальная виктимология. Санкт-Петербург: Питер, (Серия «Учебники для вузов»), 2002. 304 с.

254. Римський статут міжнародного кримінального суду. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 21.11.2020 р.).

255. Рыбальская В. Я. Виктимологические исследования в системе криминологической разработки проблем профилактики преступлений несовершеннолетних. *Вопросы борьбы с преступностью*. Москва: Юрид. лит., 1980. Вып. 33. С. 32–40.

256. Самощенко И. С. Охрана режима законности Советским государством. Москва: Госюриздат, 1960. 104 с.

257. Семенишин М. О. Напрями запобігання злочинам. *Економіка, фінанси, право*. 2010. № 9. С. 30–34.

258. Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2012. 800 с.
259. Словарь иностранных слов. Ред. И. В. Лехин, С. М. Локшина, Ф. Н. Петрова (гл. ред.) и Л. С. Шаумяна. Москва: Сов. энцикл., 1964. 448 с.
260. Сокуренок В. В. Механізм протидії злочинності у сфері публічної безпеки. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 3 (17). С. 53–61.
261. Стратегия УНП ООН на 2021–2025 годы. URL: <https://www.issup.net/ru/knowledge-share/resources/2021-02/strategiya-unp-oon-na-2021-2025-gody> (дата звернення: 20.03.2021 р.).
262. Строїч В. В. Запобігання злочинів як визначальна складова системи протидії злочинності. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 71–75.
263. Строїч В. В. Особливості кримінально-правового регулювання протидії злочинності в Україні. *Наше право*. 2018. № 3. С. 138–144.
264. Ступник Я. В.. Механізм протидії злочинності як комплексна система соціально правової реакції суспільства на злочинні явища. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2017 р. Вип. 47. Т. 3. С. 90–94
265. Сущенко В. Д. Державна програма боротьби зі злочинністю. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1(8). С. 292–294.
266. Теорія держави і права: підручник. О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. Харків: Право, 2014. 366 с.
267. Тимчук О. Л. Злочинність в Україні: сучасний стан, тенденції, детермінація. *Вісник Запорізького нац. ун-ту. Сер.: Юридичні науки*. 2012. № 2 (I). С. 223–231. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/1300/1/Tymchuk_%D0%A1rime_in_Ukraine.pdf (дата звернення: 22.01.2020 р.).
268. Триньова Я. О. Кримінально-правове забезпечення протидії злочинності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1 (65). С. 401–412.

269. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 22.01.2021 р.).

270. Усатий Г. О. Кримінально-правовий компроміс. Київ: Атіка, 2001. 128 с.

271. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії: Факультативний протокол ратифіковано Законом № 716-IV від 03.04.2003. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text (дата звернення: 17.10.2020 р.).

272. Христинич И. А. Несовершенный механизм противодействия в сфере ТЭК со стороны контролирующих инстанций в органов уголовной юстиции. *Вісник Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого»*. 2012. № 1 (8). С. 256–258.

273. Шевченко О. А. Запобігання злочинам як один із пріоритетних напрямів протидії злочинності. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 194–197.

274. Шепітько М. В. Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08, 12.00.09; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 610 с.

275. Шестаков Д. А. Семейная криминология: Криминофамилистика. 2-е изд. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. 389 с.

276. Якимова С. В. Попередження злочинності неповнолітніх: проблеми законодавчого врегулювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 4. С. 261–269.

277. Aksjologiczne podstawy polskiego prawa karnego w perspektywie jego ewolucji. Redakcja naukowa Alicji Grześkowiak, Igora Zgolińskiego. Bydgoszcz, Copyright by Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy, 2017. 168 p.

278. Averianov V. Praworzędność i reforma ukraińskiego prawa administracyjnego. *Prawnik*. 2000. № 2. P. 170–180. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:CFJ2X-UN7_gJ:yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.ceon.element-f02b1841-3d5b-3b22-a157-b15b40f8e8ec/c/pdf01.3001.0012.8099.pdf+&cd=3&hl=uk&ct=cl (дата звернення: 20.01.2020).

279. Minchenko S., Dzhuzha A. Wiktymologiczne zasady przeciwdziałania przestępstwom na Ukrainie. *Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje*. 2018. № 32. P. 169–180.

280. Recommendation No R (96) 8 of the Committee of Ministers on crime policy in Europe in a time of change, 5 September 1996. URL: <https://rm.coe.int/16804f836b> (дата звернення 10.02.2021).

281. Stroyich V. Ublie potential in fight against crime in Ukraine: problems of regulatory regulation. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 6. Vol. 2. P. 106–110.

ДОДАТКИ

Додаток А

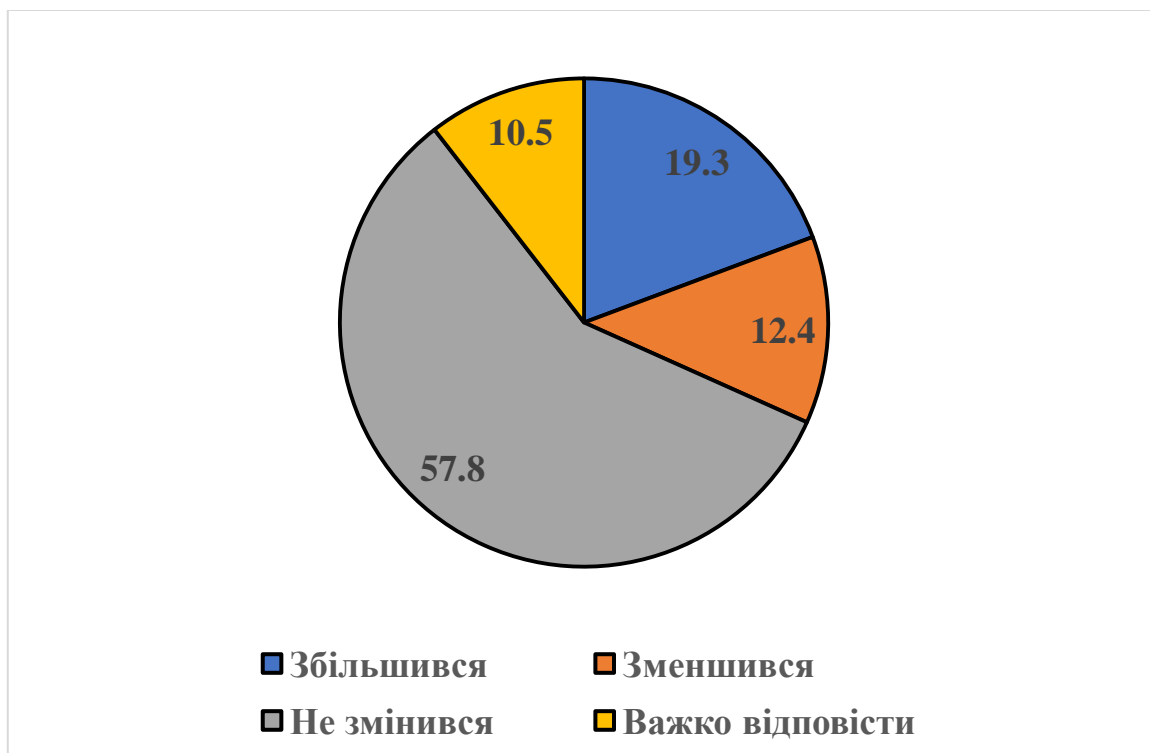
ПОБОЮВАННЯ ГРОМАДЯН ЩОДО РІЗНИХ ВИДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, %

ПОБОЮВАННЯ СТАТИ ЖЕРТВОЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ (за районами), %

№	Район	Види кримінальних правопорушень								
		<i>Крадіжка з будинку, квартири</i>	<i>Шахрайство</i>	<i>Пограбування на вулиці</i>	<i>Крадіжка з авто</i>	<i>Стати жертвою ДТП</i>	<i>Зґвалтування</i>	<i>Фізичне насильство</i>	<i>Образа в громадському місці</i>	<i>Будь який злочин</i>
1.	м. Львів	70,5	57,9	64,1	32,8	63,4	33,2	60,5	48,8	75,1
2.	Бродівський	64,4	49,5	50,5	21,8	79,2	23,8	50,5	42,6	56,5
3.	Буський	58,0	57,0	65,0	20,0	60,0	32,0	58,0	60,0	81,0
4.	Городоцький	48,0	63,0	51,0	27,3	64,0	31,0	49,0	42,0	68,0
5.	Дрогобицький	83,0	44,0	58,0	18,0	47,0	24,0	37,0	21,0	45,0
6.	Жидачівський	72,0	48,5	55,5	26,0	94,0	37,4	64,0	51,0	73,8
7.	Золочівський	68,0	56,0	37,0	27,0	57,0	19,0	50,0	42,0	77,0
8.	Кам'янка-Бузький	60,0	52,0	26,0	29,0	81,0	15,2	33,0	32,0	56,0
9.	Мостиський	58,0	51,0	49,0	35,0	64,0	15,0	56,0	57,0	70,0
10.	Жовківський	46,0	49,0	53,0	51,5	58,0	34,0	55,0	41,0	75,0
11.	Миколаївський	30,0	23,0	26,0	9,0	34,0	11,0	24,0	18,0	29,0
12.	Перемишлянський	63,0	34,0	58,0	36,0	40,0	29,0	66,0	58,0	72,0
13.	Пустомитівський	79,2	71,2	72,3	31,7	20,8	31,7	71,3	34,7	88,1
14.	Радехівський	74,0	51,0	64,0	22,0	50,0	22,0	44,0	45,0	74,0
15.	Самбірський	80,8	52,5	50,0	27,3	38,3	31,3	53,5	33,3	66,7
16.	Сколівський	84,0	71,0	88,0	16,0	69,0	15,0	59,0	77,0	96,0
17.	Сокальський	20,0	44,0	35,0	20,0	93,0	28,0	19,0	16,0	38,0
18.	Старосамбірський	66,0	11,0	69,0	52,0	70,0	18,0	70,0	78,0	77,0
19.	Стрийський	86,0	69,0	86,0	40,0	57,0	41,5	90,0	23,0	90,0
20.	Турківський	53,0	54,0	46,0	21,0	50,0	33,0	67,0	56,0	83,0
21.	Яворівський	76,0	64,0	73,0	27,0	87,0	25,0	69,0	53,0	94,0

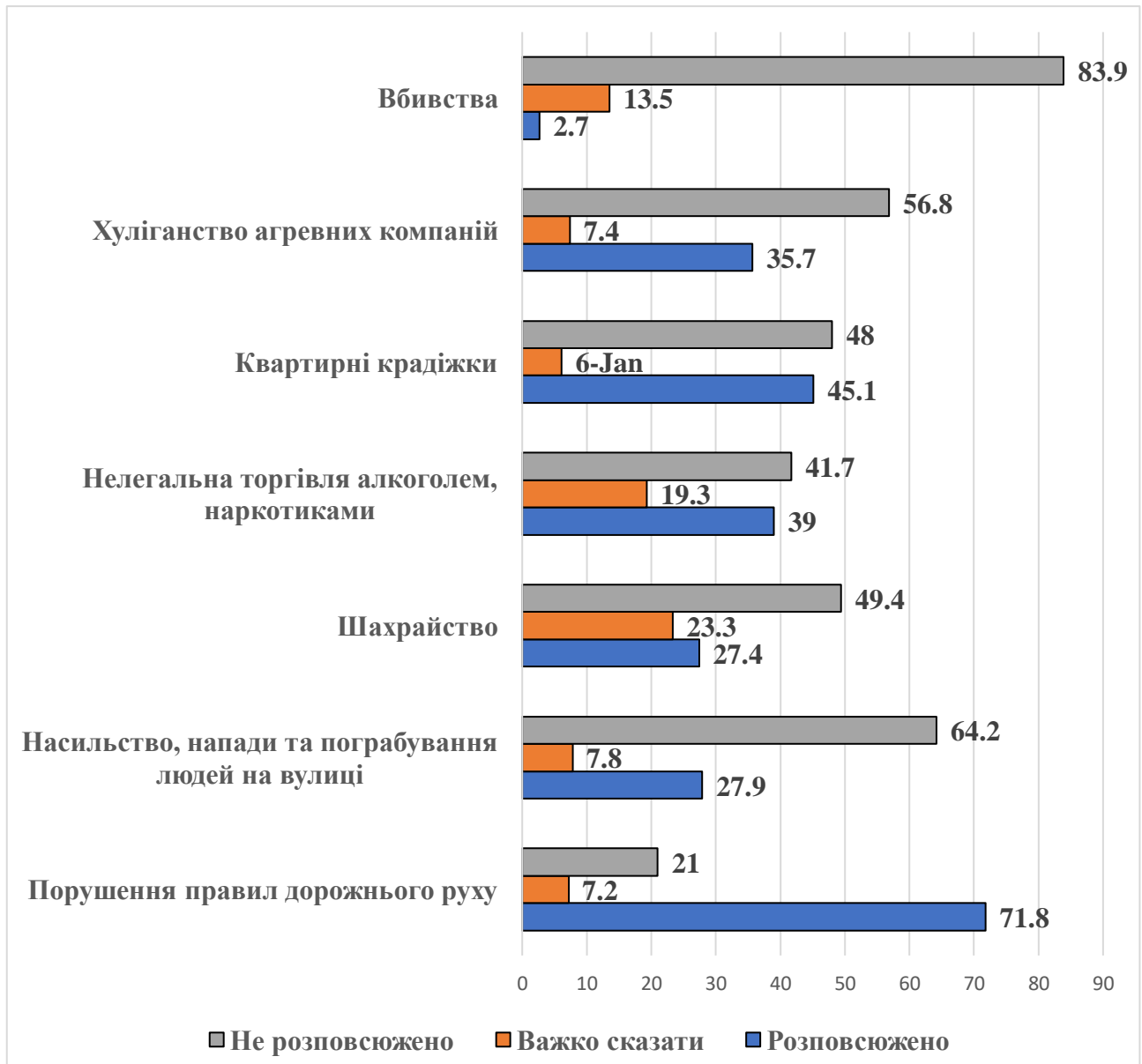
**ДИНАМІКА ЗЛОЧИННОСТІ В РАЙОНІ ПРОЖИВАННЯ РЕСПОНДЕНТІВ
ПРОТЯГОМ ОСТАННІХ 12 МІСЯЦІВ, %**

ОЦІНКА РІВНЯ ЗЛОЧИННОСТІ ПО РАЙОНАХ, %

<i>№</i>	<i>Район</i>	<i>Злочинність зросла</i>	<i>Злочинність залишилась на тому ж рівні</i>	<i>Злочинність зменшилась</i>	<i>Важко відповісти</i>
1.	м. Львів	20,3	58,0	12,0	11,7
2.	Бродівський	24,0	53,0	20,0	3,0
3.	Буський	8,0	66,0	10,0	16,0
4.	Городоцький	17,0	64,0	12,0	7,0
5.	Дрогобицький	21,2	59,6	12,1	7,1
6.	Жидачівський	23,0	74,0	3,0	0
7.	Золочівський	12,0	61,0	22,0	5,0
8.	Кам'янка-Бузький	20,0	59,0	4,0	17,0
9.	Мостиський	12,0	70,0	15,0	3,0
10.	Жовківський	38,0	35,0	15,0	12,0
11.	Миколаївський	0	93,0	4,0	3,0
12.	Перемишлянський	21,0	33,0	24,0	22,0
13.	Пустомитівський	10,9	54,5	15,9	18,7
14.	Радехівський	17,0	73,0	6,0	4,0
15.	Самбірський	27,2	68,7	3,0	1,1
16.	Сколівський	19,0	54,0	10,0	17,0
17.	Сокальський	8,0	65,0	15,0	12,0
18.	Старосамбірський	36,0	29,0	32,0	3,0
19.	Стрийський	31,3	57,6	8,1	3,0
20.	Турківський	29,0	63,0	7,0	1,0
21.	Яворівський	6,0	74,0	3,0	17,0

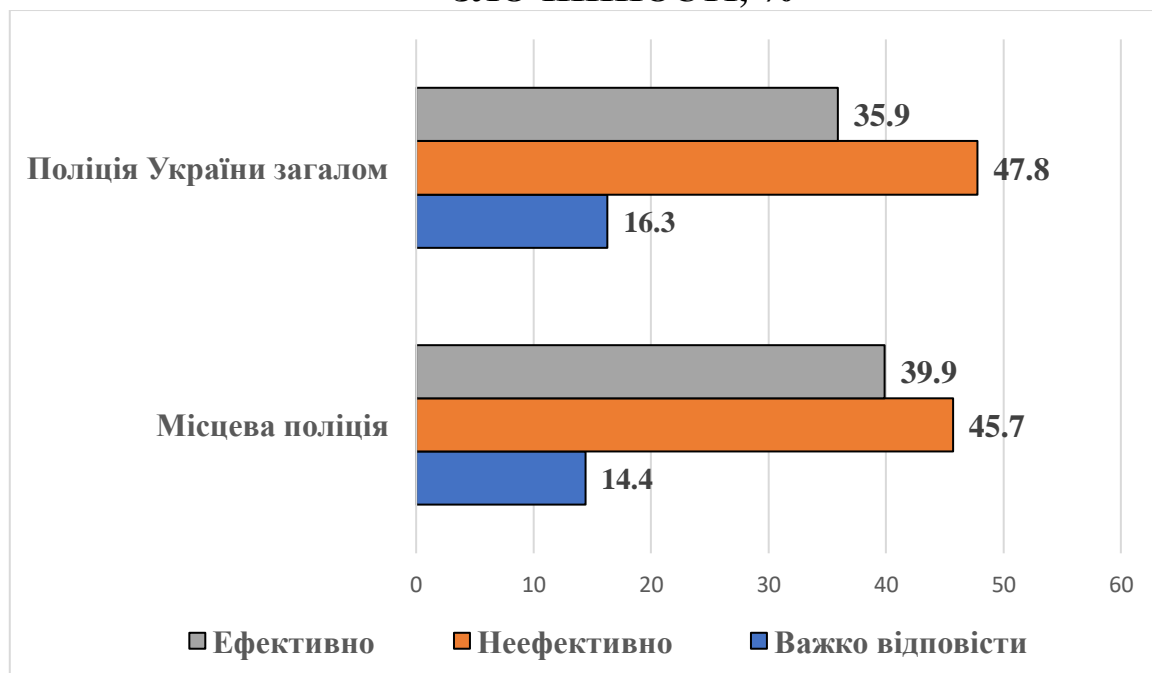
ДИНАМІКА РІЗНИХ ВИДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У РАЙОНІ ПРОЖИВАННЯ, %

РОЗПОВСЮДЖЕНІСТЬ РІЗНИХ ВИДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПО РАЙОНАХ, %

		Вбивства	Хуліганство агресивних компаній	Квартирні крадіжки	Нелегальна торгівля алкоголем/наркотиками	Шахрайства	Насильство, пограбування на вулиці	Порушення ПДД	Зростання кількості зброї
1.	м. Львів	3,8	4,8	7,8	40,5	31,9	26,7	76,5	3,4
2.	Бродівський	2,0	2,0	12,9	38,6	24,8	20,8	69,6	0
3.	Буський	3,0	5,0	9,0	49,0	43,0	20,0	73,0	2,0
4.	Городоцький	1,0	0	2,0	36,0	37,0	10,0	45,0	0
5.	Дрогобицький	2,0	5,0	36,0	64,0	22,0	61,0	58,0	0
6.	Жидачівський	6,0	1,0	1,0	50,0	3,0	13,0	84,0	2,0
7.	Золочівський	2,0	5,0	6,0	15,0	17,0	3,0	62,0	0
8.	Кам'янка-Бузький	1,0	0	7,0	41,0	17,0	1,0	72,0	2,0
9.	Мостиський	2,0	0	0	25,0	3,0	2,0	64,0	0
10.	Жовківський	4,0	6,1	11,0	34,0	35,0	30,0	69,0	4,0
11.	Миколаївський	2,0	0	0	7,0	3,0	1,0	16,0	0
12.	Перемишлянський	1,0	1,0	3,0	22,0	15,0	28,0	72,0	9,0
13.	Пустомитівський	2,0	5,0	5,9	47,5	13,9	7,9	94,0	0
14.	Радехівський	2,0	6,0	15,0	40,0	41,0	45,0	87,0	0
15.	Самбірський	4,0	1,0	5,1	55,5	18,2	12,1	80,8	2,0
16.	Сколівський	8,0	7,0	10,0	26,0	58,0	83,0	84,0	0
17.	Сокальський	0	0	0	27,0	57,0	17,0	73,0	0
18.	Старосамбірський	2,0	0	1,0	49,0	2,0	75,0	84,0	0
19.	Стрийський	0	0	1,0	26,0	24,0	69,0	100	0
20.	Турківський	6,0	4,0	6,1	68,0	41,0	10,0	81,0	3,0
21.	Яворівський	0	1,0	1,0	21,0	26,0	11,0	44,0	2,0

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПОЛІЦІЇ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ, %

№	Район	Ефективна	Неефективна	Важко відповісти
1.	м. Львів	38,7	45,2	16,1
2.	Бродівський	53,4	38,6	7,9
3.	Буський	38,0	45,0	17,0
4.	Городоцький	42,0	40,0	18,0
5.	Дрогобицький	29,0	48,0	23,0
6.	Жидачівський	12,0	81,0	7,0
7.	Золочівський	52,5	24,3	23,2
8.	Кам'янка-Бузький	46,0	42,0	12,0
9.	Мостиський	35,0	28,0	37,0
10.	Жовківський	33,0	55,0	11,1
11.	Миколаївський	49,0	33,0	18,0
12.	Перемишлянський	40,0	34,0	26,0
13.	Пустомитівський	38,6	45,5	15,9
14.	Радехівський	50,0	42,0	8,0
15.	Самбірський	50,5	43,4	6,1
16.	Сколівський	4,0	87,0	9,0
17.	Сокальський	82,0	12,0	6,0
18.	Старосамбірський	42,0	54,0	4,0
19.	Стрийський	28,0	72,0	0
20.	Турківський	41,0	56,0	3,0
21.	Яворівський	20,0	56,0	24,0

**РІВЕНЬ ДОВІРИ ГРОМАДЯН ПОЛІЦІЇ У МЕХАНІЗМІ ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ (ПО РАЙОНАХ), %**

№	Район	Довіряю	Не довіряю	Сальдо довіри
1.	м. Львів	39,5	-39,9	-0,4
2.	Бродівський	46,6	-35,7	-10,9
3.	Буський	28,0	-40,0	-12,0
4.	Городоцький	35,0	-37,0	-2,0
5.	Дрогобицький	21,0	-43,0	-22,0
6.	Жидачівський	17,0	-61,0	-44,0
7.	Золочівський	47,0	-20,0	27,0
8.	Кам'янка-Бузький	41,0	-31,0	10,0
9.	Мостиський	19,0	-33,0	-14,0
10.	Жовківський	27,2	-54,6	-27,4
11.	Миколаївський	16,0	-47,0	-31,0
12.	Перемишлянський	39,0	-40,0	-1,0
13.	Пустомитівський	39,6	-45,6	-6,0
14.	Радехівський	22,0	-63,0	-41,0
15.	Самбірський	41,4	-30,3	11,1
16.	Сколівський	20,0	-55,0	-35,0
17.	Сокальський	75,0	-16,0	59,0
18.	Старосамбірський	37,0	-60,0	-23,0
19.	Стрийський	13,0	-80,0	-67,0
20.	Турківський	22,0	-70,0	-48,0
21.	Яворівський	24,0	-55,0	-31,0

**ГОТОВНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ДОПОМАГАТИ ПРАЦІВНИКАМ
ПОЛІЦІЇ У ТОЙ ЧИ ІНШІЙ СПОСІБ, %**

Так, в будь-якій ситуації	21,2
Так, коли потрібно затримати злочинця	4,7
Так, в якості свідка	14,3
Так, повідомити про злочин, що було скоєно	11,1
Так, повідомити про злочин, що готується	7,0
Так, але тільки якщо ситуація стосується особисто моїх інтересів	9,6
Так, але тільки якщо це не зашкодить моїм інтересам та інтересам близьких мені людей	24,5
Ні, допомагати не буду	5,2
<i>Важко відповісти</i>	2,5

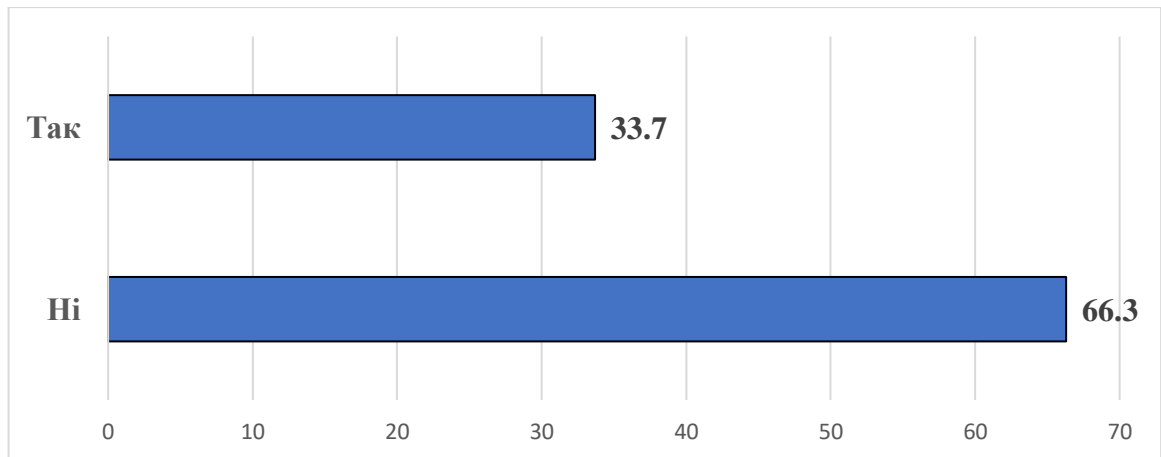
**ГОТОВНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ДОПОМАГАТИ ПРАЦІВНИКАМ ПОЛІЦІЇ
У МЕХАНІЗМІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПО РАЙОНАХ, %**

№	Район	Так, в будь-якій ситуації	Ні, допомагати не буду
1.	м. Львів	37,1	3,4
2.	Бродівський	47,5	8,9
3.	Буський	40,0	11,0
4.	Городоцький	29,0	6,0
5.	Дрогобицький	37,0	8,0
6.	Жидачівський	9,0	5,0
7.	Золочівський	34,0	7,0
8.	Кам'янка-Бузький	55,0	7,0
9.	Мостиський	37,0	7,0
10.	Жовківський	59,0	4,0
11.	Миколаївський	62,0	17,0
12.	Перемишлянський	30,0	2,0
13.	Пустомитівський	42,6	11,9
14.	Радехівський	47,0	8,0
15.	Самбірський	39,4	1,0
16.	Сколівський	32,0	1,0
17.	Сокальський	1,0	5,0
18.	Старосамбірський	12,0	0
19.	Стрийський	33,0	35,0
20.	Турківський	69,0	10,0
21.	Яворівський	28,0	7,0

**КІЛЬКІСТЬ ЖЕРТВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ (ПО РАЙОНАХ),
%**

№	РАЙОН	Ставали жертвою злочину
1.	м. Львів	19,5
2.	Бродівський	13,9
3.	Буський	23,0
4.	Городоцький	11,0
5.	Дрогобицький	14,0
6.	Жидачівський	17,0
7.	Золочівський	5,0
8.	Кам'янка-Бузький	14,0
9.	Мостиський	10,0
10.	Жовківський	22,0
11.	Миколаївський	9,0
12.	Перемишлянський	3,0
13.	Пустомитівський	10,9
14.	Радехівський	21,0
15.	Самбірський	15,2
16.	Сколівський	9,0
17.	Сокальський	7,0
18.	Старосамбірський	9,0
19.	Стрийський	23,0
20.	Турківський	5,0
21.	Яворівський	17,0

**ПОВІДОВЛЕННЯ ЖЕРТВ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ
ЩОДО НИХ В ПОЛІЦІЮ, %**

**РІВЕНЬ ПОВІДОВЛЕНЬ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ
ПО РАЙОНАХ, %**

№	Район	Не повідомляли в поліцію про те, що стали жертвою кримінального правопорушення
1.	м. Львів	50
2.	Бродівський	50
3.	Буський	82,6
4.	Городоцький	72,7
5.	Дрогобицький	64,3
6.	Жидачівський	94,1
7.	Золочівський	20,0
8.	Кам'янка-Бузький	73,3
9.	Мостиський	40,0
10.	Жовківський	81,8
11.	Миколаївський	100
12.	Перемишлянський	66,7
13.	Пустомитівський	36,4
14.	Радехівський	95,2
15.	Самбірський	26,7
16.	Сколівський	96,7
17.	Сокальський	85,7
18.	Старосамбірський	77,8
19.	Стрийський	78,3
20.	Турківський	20,0
21.	Яворівський	94,1

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Строїч В.В. Особливості кримінально-правового регулювання протидії злочинності в Україні. *Наше право*. 2018. № 3. С. 138–144.
2. Строїч В.В. Запобігання злочинів як визначальна складова системи протидії злочинності. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 71–75.
3. Гумін О.М., Строїч В.В. Механізм протидії злочинності: науково-методологічний аналіз дефініції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. Т. 7. № 1. С. 184–190.
4. Stroyich V. Ubllic potential in fight against crime in Ukraine: problems of regulatory regulation. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 6. Vol. 2. P. 106–110.
5. Строїч В.В. Правова взаємодія міжнародних систем у запобіганні злочинності: кримінологічний аспект. *Наше право*. 2020. № 2 (11). С. 205–209.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Строїч В.В. Проблема соціально-правового механізму протидії злочинності в умовах розвитку сучасного конституціоналізму. *Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід*: збірник матеріалів учасників IV науково-практичної конференції (м. Львів, 27 квітня 2018 р.). Львів: ННШПП НУ «Львівська політехніка», 2018. С. 186–189.
2. Строїч В.В. Проблема корупційної злочинності в судовій системі України. *Судова влада в Україні та інших державах: історія та сучасність (аспекти права)*: матеріали VII Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції (м. Львів, 25 травня 2018 р.). Наукової інтернет-конференції. Терлюк І. Я. (укладач). МОН України, ІНПП НУ «Львівська політехніка». Львів: Ліга-Прес, 2018. Вип. 7. С. 141–145.
3. Строїч В.В. Логістика протидії злочинності. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: збірник тез VII

Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 30 травня 2018 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. С. 85–87.

4. Строїч В.В. Участь громадськості в заходах запобігання корупційним злочинам в Україні. *Механізм правового регулювання правоохоронної та правозахисної діяльності в умовах формування громадянського суспільства (осінні читання)*: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (м. Львів, 23 листопада 2018 р.). Упор. Л. В. Павлик. Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 393–397.

5. Строїч В.В. Механізм протидії корупції в органах публічної влади. *Виконавча влада в Україні та інших державах: історія та сучасність (аспекти права)*: матеріали VIII Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції (м. Львів, 7 грудня 2018 р.). Наукової інтернет-конференції. Терлюк І. Я. (укладач). ІНПП НУ «Львівська політехніка». Львів: Ліга-Прес, 2018. Вип. 8. С. 45–49.

6. Строїч В.В. Стратегія протидії злочинності як правовий феномен. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: збірник тез VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 30 травня 2019 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 149–151.

7. Строїч В.В. Запобігання корупційним злочинам в Україні: участь громадськості в заходах. *Законодавча влада в Україні та інших державах світу: історія і сучасність (аспекти права)*: матеріали IX Всеукраїнської наукової інтернет-конференції (м. Львів, 31 травня 2019 р.). Львів, 2019. Вип. 9. С. 223–225.

8. Строїч В.В. Модуси профілактики злочинності серед неповнолітніх. *Рівність у праві: історична ретроспектива і сучасність*: матеріали X Всеукраїнської наукової інтернет-конференції (м. Львів, 6 грудня 2019 р.). Терлюк І. Я. (укладач). ІППО НУ «Львівська політехніка». Львів: Ліга-Прес, 2019. Вип. 10. С. 184–187.

9. Строїч В.В. Правові стандарти антикорупційної політики в системі державної служби: шляхи удосконалення. *Феномен національної держави і права: український та світовий досвід і перспективи*: матеріали XII Всеукраїнської

наукової конференції (м. Львів, 4 грудня 2020 р.). Терлюк І.Я. (укладач). ІІІО НУ «Львівська політехніка». Львів: Ліга-Прес, 2020. Вип. 12. С. 132–136.